Beknopte Beschrijving

VAN

EENIGE VOORNAME STEDEN

EN

BELANGWEKKENDE PLAATSEN,

MET TOT DEZELVE BETREKKELIJKE GESCHIEDKUNDIGE BIJZONDERHEDEN.

Met Platen.

AMSTERDAM,
D. H. FIKKERT.
1847.

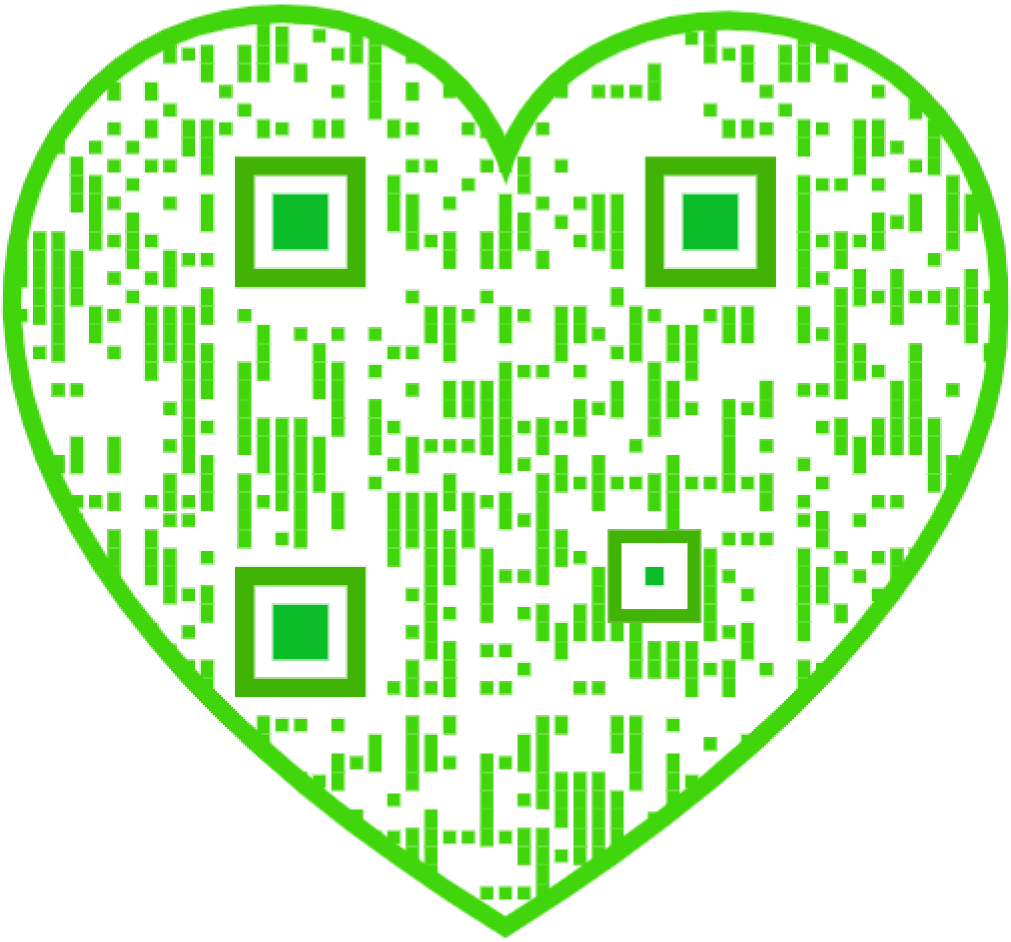

OK10
Be

5 MAART [illegible]

BEKNOPTE BESCHRIJVING

VAN

EENIGE VOORNAME STEDEN.

BEKNOPTE BESCHRIJVING

VAN

EENIGE VOORNAME STEDEN

EN

Belangwekkende Plaatsen,

J1539

MET TOT DEZELVE BETREKKELIJKE GESCHIEDKUNDIGE BIJZONDERHEDEN.

Met Platen.

AMSTERDAM,
D. H. FIKKERT.
1847.

Voorrede.

De bijzonderheden, sommige plaatsen en voorname steden, ook van ons Vaderland, betreffende, welke in dit werkje het publiek worden aangeboden, zijn inzonderheid ter dienste van jonge lieden bijeenverzameld, ten einde de aandacht vooral van deze er op te vestigen, hoe men zijne kennis der geschiedenis door de beoefening der land- en volkenkunde, op eene allezins onderhoudende en aangename wijze kan uitbreiden. Terwijl namelijk, de land- en volkenkunde zich bijzonder aanprijst door eene steeds welkome verscheidenheid, daar zij ons zoowel met de gesteldheid der onderscheidene landen en van derzelver belangrijkste steden en plaatsen, als met den aard, de zeden en

gewoonten, de leefwijze en daden van derzelver bewoners bekend maakt, onderrigt zij ons daarbij tevens allengs van geheel de geschiedenis der verschillende Staten en Volken, die op de wereld worden gevonden. Zoo is zij dan ook naauw verbonden met de algemeene wereldgeschiedenis, welker beoefening door hare hulp zoozeer verligt wordt, dat hij, die genoegzaam in de land- en volkenkunde is gevorderd, slechts nog de betrekking, in welke de onderscheidene Volken tot elkander hebben gestaan en nog staan, behoeft op te sporen, om ook in de algemeene geschiedenis niet alleen geen vreemdeling te zijn, maar zelfs zonder groote moeite, veel duidelijker inzigt in dezelve te verkrijgen, dan zij, die haar afgezonderd van de land- en volkenkunde, slechts op zich zelve, uit meer of minder uitgebreide werken leeren kennen. Een wèl geschreven werk, waarin beknoptelijk de gesteldheid der onderscheidene landen en volken van vroeger en later tijd, met korte vermelding tevens van derzelver geschiedenis, zóó wordt aangewezen, dat men dezelve zonder al te langdurige oefening kan leeren kennen, houden wij dus voor wenschelijk en noodzakelijk. Wij echter hebben ons alleenlijk ten doel gesteld, de belangrijkheid der land- en volkenkunde, in betrekking tot de geschiedenis, te doen opmerken, en daarom ook slechts gepoogd, dat belang in enkele proeven aan te toonen.

Onze keuze der steden en plaatsen, van welke wij de gesteldheid en geschiedenis kortelijk hebben medegedeeld, is bepaald geworden, door twaalf *bij den Uitgever voorhanden* Platen, *waaruit ontstaan is, dat wij ook over enkele plaatsen hebben gehandeld, nopens welke men elders weinig of niets zal vinden. De geschiedenis der* Bulgaren *hebben wij niet alleen daarom zoo volledig mogelijk medegedeeld, dat ook deze weinig bekend is, maar vooral deswege, dat uit dezelve blijkt, hoe zelfs de ruwste volken grooten invloed op het lot van de meer beschaafde hebben uitgeoefend en daarom, nevens deze, eene zóó belangrijke plaats in de*

geschiedenis innemen, dat haar beoefenaar ook aan die volken zijne aandacht opzettelijk behoort te wijden.

Indien door deze weinige bladen, vooral jonge lieden leerden, zich de bovenstaande opmerkingen ten nutte te maken en de geschiedenis op eene meer vruchtbare en tevens aangename wijze te beoefenen, dan zeer velen hunner gewoon zijn, dan zouden dezelve iets goeds werken en alzoo aan het voorgestelde doel beantwoorden.

AMSTERDAM.

Daar rijst de schoone stad, die eenmaal als koningin het gebied over alle bekende zeeën der wereld voerde, die nog eene der grootste koopsteden van het Vaste Land van *Europa* is, en die, al mogen er vele paarlen van vroegeren tijd aan hare kroon niet meer schitteren, nog altijd wereldberoemd mag genoemd worden. Van haar willen wij het eerst tot u spreken, Nederlanders! want zij boezemt u immers allen eene levendige belangstelling in; hare geschiedenis is, meer dan die van eenige andere stad, de geschiedenis van geheel ons Vaderland. Haar meerdere of mindere bloei was sinds verscheidene eeuwen de maatstaf van de meerdere of mindere welvaart der vrije Nederlandsche Gewesten. Haar stellen wij u eerst voor oogen, Nederlandsche jeugd! voor wie dit werk bovenal is ingerigt; want hoewel elke stad, elk dorp, elke to-

ren, dien gij ontmoet, tot u spreekt van het roemrijk voorgeslacht, van hunne onverwinnelijke volharding, hun geduld, hun' ijver, hunne eerlijkheid, en u toeroept: »streeft hen na, wordt aan hen gelijk en gij zult sterk en gelukkig zijn, gelijk zij waren, » welke stad kan u daarvan meer zeggen dan *Amsterdam!* Dát vooral is het toonbeeld van het geduld en den volhardenden arbeid der voorvaderen, de grond immers, waarop het gebouwd is, is aan het water ontweldigd, en toch staan deszelfs paleizen als waren zij op rotsen gegrond. Deze stad is, bij vele andere vergeleken, ongunstig voor den koophandel gelegen, dewijl hare schepen voorheen slechts over het *IJ* en de *Zuiderzee* in de *Noordzee* konden geraken, en de meer en meer toenemende verzanding van de ondiepte van *Pampus* haar nog vóór weinige jaren tot eene binnenstad dreigde te maken; en toch sleepten hare tallooze vaartuigen de schatten van *Oost* en *West* binnen hare wallen, toch was hare opkomst verbazend snel, haar bloei verbazend groot, de opeenstapeling van hare schatten onmetelijk. Spoedig werd zij de schutsmuur der Nederlandsche vrijheid, en was zij geducht voor Koningen en volken, die haar vreesden en benijdden; en dit alles, omdat zij bij rijkdom ook eenvoudigheid wist te paren, omdat deugd, godsvrucht, goede trouw, ijver voor de vrijheid van ligchaam en ziel, nijverheid en onbezweken vertrouwen op de Voorzienigheid, steeds hare inwoners kenmerkten; zij was dan ook eenmaal het wonder harer eeuw, gelijk *Tyrus* en *Carthago* in de grijze oudheid en later *Venetië*. De beroemde FÉNÉLON nam de bedrijvigheid, die te zijnen tijde, welke de schoonste tijd van hare welvaart was, in haar

heerschte, tot voorbeeld, om den luister van het oude *Tyrus* af te schilderen, en onze vaderlandsche HUYGENS riep in dichterlijke geestdrift uit:

Pakhuys van *Oost* en *West*, heel water en heel straat,
Tweemaal Venetiën, waer 's 't einde van uw' wallen?

Hoe schoon en heerlijk vertoont zij zich, wanneer men haar van de overzijde van het *IJ* beschouwt? Prachtig verheft zij zich voor het oog, op hare 90 eilanden gebouwd, met al hare paleizen en torens, met hare dijken en schepen! Ver strekt zij zich uit in de breedte en vergunt nauwelijks den blik hare zijdelingsche eindpalen te bespieden; zij ligt dáár als eene groote halve maan, die hare hoornen ver in het *IJ* uitstrekt en hare kromming dieper landwaarts inbuigt, dan zij zelfs haren beschouwer gissen laat. Met eene majesteit, haren vorstelijken rang onder de steden waardig, heft zij het hoofd opwaarts, dat in 1489 door MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* met de Roomsch Koninklijke kroon werd versierd. Aan den IJkant ontvangt zij de schatting van *Oost* en *West* en ziet zich in talrijke, hoog opgetakelde kielen de voortbrengselen van de uiterste grenzen der aarde toevoeren; aan de andere zijde neemt zij den Amstelstroom in hare armen op, die voor haar uitstort wat de statige *Rhijn* van zijne vruchtbare oevers naar den Oceaan overbrengt. Zoo vertoont zich *Amsterdam* voor ons oog, en wij laten gaarne *Parijs* zijnen weelderigen opschik, *Rome* zijne vergrijsde bouwvallen, *Konstantinopel* zijn schitterend amphitheater, voor den blik op ons vaderlandsch pronkjuweel, ons *tweemaal Venetiën*.

Wanneer wij het oog laten gaan over de breede

waterplas van het *IJ* tot dáár waar zij overgaat in die van de *Zuiderzee,* dan zien wij ter linkerzijde den Waterlandschen dijk met menigvuldige dorpstorens tot aan den vuurtoren van *Durgerdam*, die den overgang van het *IJ* in de *Zuiderzee* en de straks genoemde ondiepte van *Pampus* aanwijst; terwijl het oog ter regterzijde een bosch van masten ontmoet, als met een net van touwwerk doorweven en met vlaggen van alle kleuren versierd. Dat is het *Oosterdok*, in het jaar 1829 aangelegd, grooter dan het te gelijk gemaakte *Westerdok*, de eigenlijke havens der stad, waar de grootste schepen, die vroeger voor de stad op stroom bleven liggen, eene veilige schuilplaats vinden; in de nabijheid der scheepstimmerwerven, waar zij gebouwd en hersteld worden. De dijken, waar binnen zij besloten liggen, beschermen de lager gelegene deelen der stad voor overstrooming bij hoog water en leveren tevens eene aangename wandeling op, terwijl zij den vreemdeling, die verbaasd staat over de Hollandsche waterwerken, doen erkennen, dat een volk, dat zulke reusachtige gewrochten, zoo tot in het oneindige, heeft weten te vermenigvuldigen, eerst om zich eene vaste woonplaats op den Oceaan te veroveren, later om het eens verkregene bij voortduring aan de golven te betwisten, hulpmiddelen in zich zelf moet bezitten, die geene aardsche magt het kan ontnemen. Het *Oosterdok* is belangrijker dan het *Wester,* om de nabijheid van de Landswerf en het *Entrepôt-dok*. De groote Werf met het Zeemagazijn op *Kattenburg* was in vorige eeuwen de voornaamste werkplaats, waar als door een' tooverslag, de talrijke vloten werden uit-

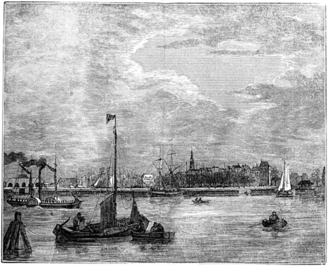

HET OOSTERDOK EN DE IJGRACHT TE AMSTERDAM.

gerust, die de eer van Neêrlands vlag op de onmetelijke wereldzeeën handhaafden; dag en nacht weêrgalmden dáár de slagen van dissel en moker. Toen in 1639 eene vloot van 60 schepen werd uitgerust om den Admiraal MAARTEN HARPERTSZOON TROMP, die de Spaansche vloot binnen de haven van *Duins* besloten hield, te versterken, was het meerendeel van deze oorlogschepen te *Amsterdam*, in den tijd van ééne maand, in gereedheid gebragt. Later oefende zich aldaar PETER *de Groote* in de scheepsbouwkunst. Het *Entrepôt-dok*, dat nabij het *Oosterdok* gelegen is, stelt eene afzonderlijke haven daar, van twee sluizen voorzien, waarvan de eene den allergrootsten koopvaarders toegang verleent, en omzoomd door twee rijen pakhuizen, die den inhoud overnemen van de schier tallooze vaartuigen, die deze haven vervullen.

Ziet gij dáár langs den IJkant die schoone breede kaai, met die hooge huizen en die boomen aan den kant, waar de zeeschepen tegen den wal liggen? Ziet gij het gewoel en de werkzaamheid, die daar heerschen? Matrozen en kooplieden wemelen door elkander. Hier wordt gelost, ginds geladen, en het vrolijke gezang van werkend volk op de schepen weêrklinkt aan den oever. Niemand is er ledig dan hij alleen, die voor een oogenblik de bedrijvigheid der anderen gadeslaat en bewondert. Rigt gij uwe schreden naar het midden der holle zijde van de halve maan, dan kunt gij een heerlijk zeegezigt genieten, over het *IJ*, dat spiegelglad voor u ligt of door den wind gezweept, zijne golven doet bruischen. Regt voor u ziet gij de *Willemssluis* en den aanvang van

het *Noord-Hollandsche Kanaal*, dat reuzenwerk van de regering van Koning WILLEM I, dat *Amsterdam* nog eene lange toekomst van handel en nijverheid belooft.

Welke geschiedkundige herinneringen komen er niet bij ons op, wanneer wij dien IJkant beschouwen. Dáár zeilde in 1573 de Spaansche Admiraal, Graaf VAN BOSSU uit met eene vloot van 12 groote schepen en 6 jagten, die hij eerlang tot een dertigtal oorlogschepen vermeerderde, om ze tegen de weerspannige Geuzen aan te voeren. Bekend is het, hoe deze voor Vaderland en Godsdienst strijdende, onder bevel van CORNELIS DIRKSZOON van *Monnikendam*, de Spaansch-Amsterdamsche vloot op den 11^{den} en 12^{den} October van dat jaar geheel versloegen en het roemrijke tijdperk van Neêrlands heldendaden te water openden, dat met onbevlekten luister tot op den 5^{den} Augustus 1781 voortduurde, toen, op het oude krijgstooneel van TROMP en DE RUYTER, de eer van *Holland's* vlag bij *Doggersbank*, tot nog toe voor het laatst werd gehandhaafd. In April 1595 vertrokken van hier de beide broeders HOUTMAN met drie of vier schepen om, op het voetspoor van VASCO DE GAMA, de *Oost-Indische* eilanden te bezoeken; eene scheepstogt, die wel niet zeer gunstig uitviel wegens den naijver der Portugezen, maar die toch den grond legde tot onzen sedert zoo bloeijenden handel op de *Oost-Indiën*. Een jaar daarna had de ongelukkige, maar roemrijke scheepstogt van JACOB HEEMSKERK en WILLEM BARENDS plaats, die hunne namen door de overwintering op *Nova-Zembla* vereeuwigd hebben. In Januarij 1629 kwam hier de Admiraal

PIETER PIETERSZOON HEIN binnen, met eenen buit van 11 à 12 millioenen guldens, den 8^{en} September des vorigen jaars, bij de vermeestering der Spaansche Zilvervloot, in de *Havannah* bemagtigd. Dáár, in dat huis, dat nog zijne beeldtenis draagt, smaakte DE RUIJTER, in den schoot van zijn' huisgezin, de stille rust, die oogenblikken, die hem van zijne onophoudelijke zorgen voor 's lands eer en welvaart in zijne werkzame loopbaan overschoten, of zat peinzende over de toekomst van het Gemeenebest, waarvan hij een hechte steunpilaar was, over den waterspiegel van het *IJ* te staren; dáár deed de aanblik van den IJstroom in den geest van den jeugdigen ANTONIDES die dichterlijke denkbeelden ontwaken, die vereischt werden, om den IJstroom waardig te bezingen; — dáár eindelijk zeilden eeuw uit, eeuw in, de koopvaardijvloten af en aan, die *Amstels* roem en welvaart uitmaakten.

En slaan wij nu een oog op de stad, waar ruim 215,000 inwoners in rustelooze bedrijvigheid leven. Wat al torens, wat al hooge transen van gebouwen. Verplaatsen wij ons op den *Dam*, het grootste plein der stad, alwaar een onophoudelijke toevloed van menschen uit de meest bezochte straten en grachten plaats grijpt; dáár vinden wij de drie voornaamste gebouwen der stad, het Paleis des Konings, de Nieuwe kerk der Hervormde Gemeente en de Beurs. Het eerste dier gebouwen was voorheen het Stadhuis en werd in 1648 begonnen, dewijl het oude Stadhuis, ook op den *Dam* staande en wel vóór het nieuwe, bouwvallig begon te worden. De grondvesten op 13,659 palen rustende, waren gelegd en reeds

begon het statige gebouw zich langzamerhand op dezelve te verheffen, toen op den 7en Julij 1652, een hevige brand het oude Stadhuis vernielde, waardoor eenige, hoewel niet groote, schade aan oude oorkonden en registers geleden en de regering verpligt werd den zetel van haar bestuur naar het Prinsenhof over te brengen, totdat het nieuwe Stadhuis zoude volbouwd zijn. Toen dit laatste nu onder den beroemden bouwmeester VAN KAMPEN in 1655 voltooid was, werd het, op Donderdag 29 Julij van dat jaar, plegtig ingewijd en bleef welligt het prachtigste Stadhuis van alle steden der wereld, het gebouw, waar de vrije Regering der geduchte koopstad hare wetten en besluiten maakte, en van waar zij een onberekenbaar gewigt in de staatkundige weegschaal van *Europa* legde, tot in 1808, toen het tot een paleis voor Koning LOUIS NAPOLEON werd ingerigt, waarna het voortdurend eene verblijfplaats voor onze Koningen bij hun bezoek in de hoofdstad is gebleven.

De Nieuwe Kerk, die naast het paleis staat, werd in 1410 wegens den toenemenden aanwas der stad gebouwd, hoofdzakelijk op kosten van den Heer WILLEM EGGERT, Heer van *Parmerende*, die in groot aanzien was bij de Graven ALBRECHT en WILLEM VAN BEIJEREN. In 1452 werd de kerk eene prooi der vlammen, in den grooten brand, die, volgens de getuigenis der Geschiedschrijvers, drie vierde gedeelten der stad vernielde. Spoedig werd zij grooter en sierlijker opgebouwd, ging met de Kerkhervorming uit der Roomschen in der Hervormden handen over, totdat haar den 11 Januarij 1645 nogmaals hetzelfde lot trof en zij weder door eenen brand, uit de onvoorzigtigheid, naar men meent, van loodgieters voortgekomen, in de asch werd gelegd. Toen werd zij weder opgebouwd in den vorm waarin wij haar thans nog zien, en den 10 Junij 1648 met eene leerrede door den predikant FREDERICUS KESLERUS uitgesproken, plegtig ingewijd; men meende eenen hoogen toren aan dezelve te bouwen, hetgeen echter werd opgegeven. Nu nog is zij de grootste kerk in *Amsterdam*, merkwaardig door de praalgraven van DE RUIJTER, VAN GALEN, KINSBERGEN en VAN SPEIJK en door den kunstig bewerkten predikstoel. De Nieuwe Kerk diende in Maart 1815 tot de plegtige inhuldiging van Koning WILLEM I, en in November 1840 had die van Koning WILLEM II binnen hare muren plaats.

De Beurs, op het uiteinde van het *Damrak* bij den *Dam* gebouwd, is het jongste der drie vermelde gebouwen. Oudtijds hielden de kooplieden hunne bijeenkomsten, aan het einde der *Warmoesstraat*, zonder daartoe een geschikt gebouw te hebben en kwamen naderhand op de Nieuwe Brug bijeen, totdat zij vervolgens de Olofskapel en de Oude kerk als beurs gebruikten. In 1608 werd er eene Beurs gesticht, die op den 17den Augustus 1613 werd ingewijd, maar thans reeds geheel is verdwenen en waarvan men nog alleen de standplaats in het tegenwoordige zoogenaamde *Rembrandtsplein* kan aanwijzen. Vóór weinige jaren bouwvallig en gevaarlijk voor de bezoekers geworden, werd het gebouw tot den grond toe geslecht, dat binnen deszelfs wanden onmetelijke schatten had zien voorbij gaan en verhandelen, den grond had zien leggen tot ontzaggelijke rijkdommen en de opvolgende geslachten in de afwisseling der fortuin had gade geslagen; de getuige van de vroegere grootheid der vrije

koopstad viel en in hare plaats verrees na eenige jaren de nieuwe Beurs, die den 10den September 1845 in tegenwoordigheid des Konings werd ingewijd en die, hopen wij, de getuige zal zijn van den toekomstigen bloei van het nageslacht, dat onder hare zuilengangen zal doorgaan.

Niet minder merkwaardig dan deze gebouwen zijn de Oude Kerk, de eerste Kerspelskerk der stad, toen nog een nietig dorp, waarvan de kerk aan die van het naburige *Ouderkerk* onderworpen was. De eerste kerk schijnt omstreeks 1300 gesticht te zijn, toegewijd aan St. NICOLAAS; zij werd allengs vergroot, verfraaid en in die gedaante gebragt, waarin men haar thans nog ziet. De Oudezijds-Kapel, aan St. OLOF toegewijd, die in 1450 ten dienste der Noordsche schippers werd gesticht. De Nieuwezijds-Kapel in de *Kalverstraat*, in 1345 gebouwd ter herdenking van een vermeend wonderwerk aldaar geschied, en die eerst de Kapel der Heilige Stede werd genoemd en zoo veel bedevaartgangers van *Ouderkerk* en andere naburige dorpen lokte, dat men besloot eenen nieuwen weg daarheen aan te leggen, waarvan nog een gedeelte, sinds lang in de stad opgenomen, den naam van *Heiligen Weg* heeft behouden. De Wester Kerk met haren ranken, sierlijken, drie honderd voet hoogen toren. De Luthersche Nieuwe Kerk, met een fraai, met koperen platen bedekt koepeldak en zoovele andere gebouwen, die wij hier niet alle kunnen vermelden; want waar zouden wij ophouden, indien wij van alles wilden spreken, dat ons hier eene merkwaardige herinnering aanbiedt? Kerken, torens, gebouwen zijn de getuigen van vroegere eeuwen en de tijdgenooten dier voorvaderen, die

dezelve als blijvende gedenkteekenen van hunnen verheven' geest en grootheid nalieten.

Gaan wij liever in korte woorden het voornaamste uit *Amsterdam's* geschiedenis na. De *Amstel*, waarvan *Amsterdam* en *Amstelland* hunne namen verkregen hebben, ontstaat drie uren gaans ten Zuiden van de stad, uit de zamenkomst van de *Dregt* en *Kromme Mijdregt*, en loopt, het lage land van *Amstel* doorsnijdende, in het *IJ* uit. Hoewel de gelegenheid van deze plaats voor stad of slot niet ongeschikt kan geweest zijn, schijnt dezelve toch lang verwaarloosd te zijn geworden. Want, als wij zoo hoog mogelijk in de geschiedenis opklimmen, zien wij, dat eerst tegen de helft der twaalfde eeuw, 1150 of daaromtrent, een kasteel of slot werd gebouwd door zekeren EGBERT VAN AEMSTELLE, dat wij teregt als het eerste begin van onze hoofdstad mogen beschouwen. Ook hier ging het even als op vele andere plaatsen in ons Vaderland; de Edelen gaven door het aanleggen hunner sloten de eerste aanleiding tot die steden, die, door vrijheid en handel of nijverheid groot geworden, hen naar de kroon van magt en roem steken en hun die eenmaal zeker ontweldigen zouden. Het slot werd gesticht binnen den dijk, die den linkeroever van den *Amstel* omzoomde, in de onmiddellijke nabijheid van het *IJ*, op de hoogte der tegenwoordige *Dirk van Hasseltsteeg*, alwaar in 1564 bij opgravingen aan een zeker huis gedaan, de grondslagen van het oude slot nog zijn gevonden. Spoedig zetteden zich op den tegenovergestelden oever visschers en andere huislieden neder, en men wil zelfs, dat reeds in dien tijd, menschen

van *West-Friesland* en *Waterland* het *IJ* overstaken om zich bij den *Amstel* neder te zetten. Ofschoon het niet te betwijfelen valt, dat de aanwas van het gehucht tot eene stad zeer spoedig is voortgegaan, kan men echter niet wel aannemen, dat er in het begin der dertiende eeuw, reeds poorten en kerken, en een stadhuis geweest zijn, gelijk sommigen meenen; veeleer moet men zich voorstellen, dat de plaats, waar nu de Oude Kerk staat, het eerst bewoonde plekje der stad is geweest, dat men van dáár voortgaande, het gehucht, eerst naar de zijde van den tegenwoordigen *Dam*, later ook naar den IJkant heeft uitgebreid, altijd tegenover het slot van *Amstel* blijvende. In 1204 werd het slot door de Kennemers verbrand, die den *Amsteldijk* doorstaken en het land onder water lieten loopen; het slot werd spoedig weder opgebouwd en het vlek merkelijk vergroot. De bewoners schijnen toen ook van visschers allengs kooplieden geworden te zijn, blijkens het oudste handvest der stad, in 1275 door Graaf FLORIS V verleend, waarbij den bewoners van *Amstel* tolvrijheid door geheel *Holland* werd toegestaan, hetgeen tot eenen voor dien tijd vrij uitgebreiden handel aanleiding gaf, die zich spoedig tot *Hamburg* en naar *Braband* uitstrekte. Ten gevolge van den moord aan Graaf FLORIS gepleegd, waaraan Heer GIJSBRECHT VAN AMSTEL had deelgenomen, moest *Amsterdam* veel ramp en verwoesting ondergaan en verviel in 1297 geheel aan de Graven van *Holland*. In 1304 beval WILLEM, oudste zoon van Graaf JAN II, aan die van *Amsterdam*, hunne bruggen en alle hunne vesten te slechten; waar uit blijkt, dat het toen reeds eene stad was.

Onder die bruggen behoorde ook de Oude Brug, die zeker al vroeg is aangelegd om eene gemakkelijke gemeenschap tusschen de twee zijden van den *Amstel* daar te stellen, die vroeger alleen door middel van den *Dam* kon plaats hebben.

In 1318 erkende dezelfde Graaf WILLEM III *Amsterdam* weder voor eene stad en gaf haar nieuwe handvesten. WILLEM IV zou haar (schoon zulks zeer aan twijfel onderhevig is) in 1342 het tegenwoordige wapen hebben geschonken, gelijk het volgende oude rijmpje te kennen geeft:

Als WILLEM, graaf van *Henegouwen*
En *Holland*, de verwoeste stad
Van *Amsterdam* weêr op deê bouwen,
En haar veel vrijigheden had
Geschonken, haar vervalle krachten
Herstelt, haar ommekreits voltooit,
En haar met sterkten, poorten, grachten,
Veel meer verzien, vercierd als ooit;
Heeft hij drie kruissen d' Amsterdammers
Geschonken op haar wapenvelt,
Ten teeken dat hij van veel jammers
En kruis haar hadde vrijgestelt.
Toen zag d' herstelde stad, wier glory was aan 't sinken,
Haar vrijheid als de zon met goude straalen blinken.

De genoemde Graaf, die als de beschermheer van *Amsterdam* in de geschiedenis staat opgeteekend, had nu deszelfs bloei zóó bevorderd, dat het spoedig eene aanzienlijke plaats onder de handelsteden kon innemen. In 1368 bekwam het den vrijen handel op *Denemarken* en *Schonen* en werd nu als stem-

hebbende stad in het verbond der Hanzee-steden opgenomen; in 1385 werd het voor de zesde in rang onder de Hollandsche steden gerekend en in 1387 mogt het deszelfs gebied met 100 roeden vergrooten. Van toen af haddden de Amsterdammers het middel in handen gekregen, om gedurig grootere vrijheden en voorregten te verwerven; hun geld namelijk, dat zij, als ervarene kooplieden ook uitzetteden op de gunst der Graven, wier bewilligingen hen in staat stelden, om steeds meer geld te verdienen, voor hetgeen zij in de dienst hunner landsheeren, tot het uitrusten hunner schepen of het bezoldigen hunner krijgslieden gebruikten. Met het einde der veertiende eeuw was de handel langs de *Schelde* met *Braband* en *Vlaanderen* reeds aanmerkelijk, vooral in bier en haring, en reeds haalde men laken van *Calais*. De natuur hielp hier de nijverheid, want toen de Texelsche zeegaten door herhaalde inbraak wijder waren geworden, kon men met groote zeeschepen het *IJ* bevaren. *Amsterdam* stak toen reeds *Antwerpen* naar de kroon.

In 1414 verkreeg de stad van Hertog ERIK VAN SAKSEN vrijen handel op *Saksen* en *Westfalen*, en had tevens reeds handelsbetrekkingen met *Schotland* aangeknoopt, die eerlang gevolgd werden door een verdrag van koophandel, tusschen Graaf WILLEM VI en den Hertog VAN ALBANY, Regent van *Schotland*, gesloten.

Gedurende de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, had de stad nu deze dan gene partij aangehangen, zoo als ook elke opkomende stad, die de staatkunde van de welvaart van handel en nijverheid afhankelijk maakt, moeijelijk eene vaste partij kan kiezen. In het begin der regering van Gravin JACOBA, had *Amsterdam* hare zijde gehouden, doch later was het FILIPS van *Bourgondië* toegevallen, en had hem met geld en volk ondersteund; zoodat in 1425, in den slag bij *Alfen*, waar de vereenigde Hoeksche en Stichtsche krijgsbenden de poorters der meeste Hollandsche steden, die FILIPS ondersteunden, versloegen, ook die van *Amsterdam* veel volk en hunne banier verloren. Ondertusschen bleef de stad niet van groote rampen bevrijd. Op den 23sten April 1421 was zij door eenen brand geteisterd, die een derde der stad vernield had, en kort daarna, toen zij schooner dan te voren herbouwd was, werd zij in den nacht van 23 op 24 Mei 1452 voor twee derde gedeelten in de asch gelegd; maar de herbouw geschiedde spoedig en de handel bloeide onder de regering van FILIPS zoodanig, dat *Amsterdam* toen reeds de eerste koopstad van *Holland* werd genoemd. In 1461 werd door Koning LODEWIJK XI ook de vaart op *Frankrijk* open gesteld, waarvan de Amsterdammers spoedig veel gebruik maakten. In de laatste helft der vijftiende eeuw werd de stad onderscheidene malen met pest bezocht, terwijl de herhaalde beden van Hertog KAREL *den Stoute* en nog meer zijne onophoudelijke oorlogen, vooral die met *Frankrijk*, de stad veel schade deden. Ondertusschen werd in 1481 en volgende jaren de stad weder aanmerkelijk vergroot en van sterke muren en torens voorzien. Zij had toen den volgenden omtrek: van den Schreijerstoren strekte zich de stadsmuur ten oosten uit langs de tegenwoordige *Oude Teertuinen* en *Haringpakkerij* tot aan de Haarlemmer-sluis, waar de oude Haarlemmer-poort stond; dan verder

langs den *Singel*, waar behalve vele kleine doorgangen, de Jan Roodenpoort stond, op de plaats van de tegenwoordige Torensluis. Die zijde der stad vervolgende, kwam men, bij het einde van den *Heiligen Weg*, aan de Heiligewegspoort en bij het tegenwoordige logement de Munt, aan de Regulierspoort; nu ging men den *Amstel* over en zag, waar thans de *Doelenstraat* is, eenen wal met geschut, aan de eene zijde beginnende met eenen wachttoren, *Leeuwenburg* genaamd en een groot halfrond, vanwaar nog de naam *Rondeel* is overgebleven. Aan het andere uiteinde van den wal stond de toren *Swicht Utrecht*, nu een gedeelte van het logement de Doelen, waarschijnlijk zoo genoemd ter gelegenheid van het verjagen der Stichtschen uit *Naarden* door de Amsterdammers. Van dáár liep de stadsmuur langs de *Kloveniers-Burgwal* naar de *Nieuwmarkt*, waar de St. Anthoniespoort stond, en van dáár langs de *Geldersche Kaai* terug naar den Schreijerstoren.

In het begin der 16de eeuw was de stad in groote moeijelijkheid gewikkeld, wegens den oorlog met de Gelderschen, die tot in het naburige *Naarden*, *Weesp* of *Muiden* doordringende, dikwijls de stad in opschudding bragten, en ook werkelijk meer dan ééns haar trachtten te overmeesteren. In 1504 versloegen de Amsterdammers de Geldersche schepen nabij het eiland *Marken* in de *Zuiderzee*. In 1512 werden vele koopvaardijschepen en een oorlogschip der stad, in de *Oude Waal* liggende, door de Gelderschen verbrand; door de onveiligheid der *Zuiderzee* werd de koophandel nu zeer belemmerd, hetgeen tot het einde van den Gelderschen oorlog voortduurde.

Toen het gezegende licht der Hervorming begon aan te breken, werd het ook in *Amsterdam* met veel gretigheid ontvangen, en het valt niet te ontkennen, dat de regering zeer veel oogluiking met de nieuwe leer gebruikte en dat zij met zeer veel wijsheid hare voorregten verdedigde, om te beletten, dat zij, die van ketterij beschuldigd waren, voor eene vreemde regtbank zouden te regt staan; hetgeen zij echter niet altijd kon voorkomen, daar sommigen opgeligt, naar *den Haag* gevoerd en aldaar gevonnisd werden, in 1523, op bevel der Landvoogdes. De stadsregering werd dan welhaast zelve van *Lutheranije* beschuldigd, waardoor zij genoodzaakt werd van tijd tot tijd de plakkaten, tegen de nieuwe Godsdienst uitgevaardigd, te handhaven; het bepaalde zich echter hoofdzakelijk tot verbanning en geldboeten. Doch toen in 1534 de Wederdoopers, die in *Duitschland* ontstaan waren, zich ook hier vertoonden, en veel opschudding in de stad maakten, werd de regering van de zijde van het hoog bewind gedurig tot meerdere gestrengheid aangezet, zoo dat zelfs de Stadhouder, Graaf VAN HOOGSTRATEN, in de stad kwam, het bestuur streng gispte en den Schout, die van laauwheid in het weren der ketters beschuldigd werd, deed afzetten. Ondertusschen was men hier tot geene groote gestrengheid geneigd en bleef men zeer gematigd handelen, tot dat de rust der stad door de oproerigheid der Wederdoopers in stellig gevaar verkeerde; want in het volgende jaar waagden zij eenen aanslag op het Stadhuis, dat zij, slechts veertig man sterk, innamen; en, waren er meerderen hun toegevallen, of hadden hunne te *Benskoop* en elders

zaamgeraapte bondgenooten, die reeds in aantogt waren, tijdig genoeg in de stad kunnen geraken, zij zouden dezelve voorzeker overweldigd hebben; nu echter werden zij op de Plaats — thans den Dam — ingesloten, en, toen zij in het Stadhuis geweken waren, van kamer tot kamer vervolgd, zoodat er 28 nedergeschoten en 12 gevangen werden; de lijken der eersten werden bij de beenen aan de galg opgehangen, de levenden, naar het gebruik dier tijden, wreedaardig gemarteld en om het leven gebragt. Het ergste gevolg van dit alles was, dat men bij de vervolging der Herdoopers, die ware oproermakers waren, ook de andere Doopsgezinden aanviel en in het geheel veel strenger werd in het vervolgen der ketters; ja, dat de beschuldiging van regtstreeks of zijdelings de Wederdoopers begunstigd te hebben, dikwijls misbruikt werd, om vreedzame Doopsgezinden en Lutheranen in een wis verderf te storten; eene beschuldiging, die nooit haar doel miste; want even zacht als de regering hier vroeger was geweest, even gestreng ging zij thans te werk tegen alles, wat eenigzins, al ware het slechts vermoedelijk, met den oproerigen aanhang in verband stond, een gewoon verschijnsel bij eene zwakke regering, die zich een oogenblik heeft laten verrassen.

Het verbranden der Onroomschen kwam hier dan ook in zwang en werd zoo menigvuldig, dat in 1545 reeds velen de stad verlieten, die het tooneel der vreesselijkste onverdraagzaamheid scheen te worden. Desniettegenstaande groeide de menigte der Onroomschen hier snel aan, en toen zij eenmaal een aanzienlijk getal daarstelden, kon men hun het prediken hier niet beletten, dat dan ook in de onmiddellijke nabijheid der stad openlijk en in de grootste vrijheid plaats had. In 1566 kreeg de stad ook haar deel van de ongeregeldheden, die onder den naam van beeldstormerij in de geschiedenis bekend zijn. Het liep echter niet hoog; alleen de Oude Kerk had eenigzins van den overmoed der opgewondene menigte te lijden, alwaar eenige beelden stuk geslagen werden, op den 23 Augustus, daar de Geestelijkheid de godsdienstoefening was blijven voortzetten, hoewel de gisting der gemoederen reeds duidelijk de voorboden der ongeregeldheden vertoonde. De meeste kostbaarheden waren echter reeds te voren, op vermaning van het bestuur, in veiligheid gebragt. De Nieuwe Kerk, die men wijsselijk gesloten had, leed geen last. Hoe sterk de Onroomschen toen waren, blijkt daaruit, dat de regering eene soort van overeenkomst met de voornaamsten onder hen sloot, om de stad voor dergelijke wanorde te behoeden, waarbij besloten werd, dat de beelden voorloopig uit de kerken genomen en die laatste gesloten zouden worden. De Gereformeerden daarentegen bragten hunne godsdienstoefening op eenen geregelden voet, en stelden eerst PIETER GABRIËL en JAN ARENDSZOON, daarna in hetzelfde jaar ook nog NICOLAUS SCHELTIUS, pastoor te *St. Maarten*, bij de *Zijpe*, in *Noord-Holland*, die lang tot de Hervorming had overgeheld, tot vaste predikanten aan. Nog in hetzelfde jaar werden de kloosters der Minderbroeders, tusschen de Monniken- en Bloedstraat gelegen, en het Karthuizers-klooster, buiten de Haarlemmer-poort, geplunderd en het eerstgenoemde, met bewilliging der regering, tot eene Gereformeerde Kerk ingerigt. De

Prins VAN ORANJE, Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, trachtte het den Gereformeerden te ontraden, deze Kerk in te houden, vreezende dat zulks naderhand veel onheil over de stad zou brengen; maar de gemeente was hier voor doof en het bestuur durfde haar niet noodzaken; maar in het volgende jaar kwam de Prins zelf in *Amsterdam* en werd er door zijne bewilliging eene overeenkomst gesloten, ten gevolge waarvan de Onroomschen de kerk terug geven zouden en hun van wege het bestuur eenige plaatsen in en buiten de stad zouden aangewezen worden, om te prediken; welk een en ander ook geschiedde.

Niet lang duurde echter deze gelukkige toestand van zaken; MAXIMILIAAN DE HENNIN, Graaf van *Bossu*, door de Landvoogdes tot Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* benoemd, deed de stad door FILIPS VAN ST. ALDEGONDE, Heer van *Noircarmes*, bezetten, hetgeen zonder merkbare tegenkanting geschiedde, en toen de Hertog VAN ALVA als Landvoogd des Konings was aangekomen, en men zijne onmenschelijke gestrengheid begon te gevoelen, werd men ook in *Amsterdam* gestreng, als ware het om de vroegere zachtheid, die eene onvergefelijke misdaad in het oog van den Landvoogd moest wezen, goed te maken. Vele Gereformeerden waren dan ook reeds vóór de bezetting, vooral naar *Embden* gevlugt en hun getal nam dagelijks toe; de achterblijvende werden te vuur en te zwaard vervolgd. De Amsterdammers namen te dier tijd ook veel aandeel in de bedrijven der Watergeuzen, en steeds zullen de namen van DE RIJK, RUICKHAVER, DUIVEL, SPIEGEL en andere Amsterdammers, als namen van grondleggers der

vrijheid, in de geschiedenis vermeld worden. Toen na de inneming van den *Briel* de meeste Hollandsche en Zeeuwsche steden de zijde der Spanjaarden verlieten, bleef *Amsterdam* alleen zich tegen de goede zaak aankanten, waardoor de Spanjaarden geen' geringen steun behielden; want hoewel *Amsterdam* nu te midden van vijandelijk land lag, bleef het toch voor de Spanjaarden een vast punt, waarvan zij veel nut konden trekken, gelijk spoedig bleek. Het Noorder- en Zuiderkwartier van *Holland*, nu voor den Prins gewonnen, werden daarentegen door *Amsterdam* en het *IJ* van elkander gescheiden, waarom men dan ook spoedig tot de belegering der stad besloot, hetgeen men te eer kon doen, dewijl ALVA nog voor *Bergen* in *Henegouwen* werd opgehouden, dat Graaf LODEWIJK VAN NASSAU bij verrassing had ingenomen. Den 17 Julij 1572 kwam LUMEY, Graaf *van der Mark*, met eenig krijgsvolk voor de stad en deed eenige schansen opwerpen, maar, na herhaalde schermutselingen en het in brand steken van eenige huizen, trok hij weder af. Te water leden de Amsterdammers daarna eenig verlies bij *Nieuwendam*, waar eenige hunner schepen, afgezonden om de nieuwe schans aldaar te vermeesteren, door het geschut van DIDERIK SONOY in den grond geboord werden. Bij de daarop volgende belegeringen van *Naarden* en *Haarlem* bleven de Amsterdammers niet werkeloos, maar ondersteunden de Spanjaarden op eene krachtdadige wijze. Door hunne schepen trachtten zij den toevoer naar *Haarlem* af te snijden, maar werden in Februarij 1573 door de Haarlemmers op het Meer verslagen. Toen in Maart daaraanvolgende SONOY den *Diemerdijk*

nabij de stad bezet en aldaar eene schans opgeworpen had, werd hij door de Amsterdammers na een scherp gevecht van dáár verdreven. Den 11 Junij werden deze, die eene schans der Staatschen nabij *Ouderkerk* wilden innemen, door Heer WILLEM VAN BATENBURG geheel verslagen; en zoo duurde de oorlog met afwisselend geluk voort, tot dat op den 10 Julij *Haarlem* zich overgaf. Door deze hardnekkigheid der Amsterdammers, om zich aan de partij der Spanjaarden te houden, waren zij toen algemeen in haat geraakt, en *Amsterdam*, om het bloedvergieten en vervolgen der Onroomschen, door deze *Moorddam* genoemd. Na het vertrek van ALVA, die vele schulden in *Amsterdam* had achtergelaten, verdubbelde de aandrang van de zijde der Staatschen, om de stad tot hunne zijde over te halen. Hier bleef men echter hardnekkig weigeren en ging voort, waar men kon, de tegenpartij, vooral te water, afbreuk te doen, hetgeen echter niet altijd voordeelig uitviel. Toen besloot men de stad te overrompelen, welke onderneming aan den Overste HERMAN HELLING werd opgedragen, die dezelve den 22 November 1577 met ongemeene stoutmoedigheid ten uitvoer bragt, en ware hij niet door een noodlottig misverstand, of door slecht beleid van anderen, van onderstand verstoken gebleven, de aanslag zou voorzeker gelukt zijn. Men begon met de wacht aan de Haarlemmer-poort te overrompelen en trok toen, bijna zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, den Nieuwendijk langs, alwaar men zich nog ophield met het bestormen van het Koornmetershuisje op den Kolk, dat men voor het Stadhuis aanzag. Op de Plaats (den Dam) ont-

moette men den eersten wederstand, alwaar van uit het Stadhuis en den Waag hevig op den vijand werd gevuurd. HELLING zocht zich hier te versterken, tot dát zes vendelen krijgsvolk, die des ochtends vroeg voor de Haarlemmer-poort besteld waren, zouden aangekomen zijn; maar deze, uit misverstand voor de poort van *Haarlem* verzameld, kwamen niet opdagen, waarom HELLING genoodzaakt was af te trekken, hetgeen hij onder een aanhoudend gevecht deed, waarna hij zich nog tusschen de Haarlemmer-poort en de oude Haarlemmer-sluis zocht te verschansen. Zijne bestrijders werden hoe langer hoe talrijker en lieten zelfs twee stukjes geschut aanrukken, en daarmede onder de Staatschen schieten. HELLING werd door een' kogel getroffen, die hem het leven benam; de hulp kwam niet opdagen; een tonnetje buskruid der Staatsgezinden vatte vuur en vloog in de lucht, hetgeen de schrik zoodanig vermeerderde, dat zij in allerijl de poort uitvloden. De stad werd ondertusschen aanhoudend ingesloten en benaauwd, tot dat op den 8sten Februarij 1578 een verdrag gesloten werd, waarbij *Amsterdam* met behoud van regering, Godsdienst, voorregten, enz., tot de Staatsche zijde overging, de vervolging der Onroomschen gestaakt en de plakkaten vernietigd moesten worden, enz. Kort daarna, nog in hetzelfde jaar, werd de regering door eene omwenteling, die de Onroomschen beraamd hadden, veranderd. Deze hadden namelijk langzamerhand de meerderheid verkregen, en waren na het sluiten van het verdrag door de terugkeering van een groot aantal uitgewekenen en ballingen aanmerkelijk versterkt geworden. Op den 26 Mei begaven zich eenige der voornaamste

Gereformeerden naar het Stadhuis, om over sommige punten met de regering der stad te handelen; toen zij echter deze niet genegen vonden, het een en ander den Onroomschen in te willigen, gingen zij heen en gaven het reeds vrij talrijk verzamelde volk een afgesproken teeken, dat dadelijk te wapen vloog en, terwijl de toeloop onophoudelijk vermeerderde, het Stadhuis binnendrong en de Wethouderschap, aldaar vergaderd, naar de Waag overbragt, de overige regeerders uit hunne huizen haalde, benevens vele priesters en een groot aantal monniken, welke allen op den Dam werden bijeen gebragt en onder geleide van twee rijen soldaten naar het Water geleid, en buiten de stad, aan den St. Anthonies-dijk, weêr aan land gezet. Hiermede en met het plunderen van het Minderbroeders klooster liep deze omwenteling af, waarbij niemands bloed werd gestort, en die ten gevolge had dat voortaan de regering Gereformeerd was.

Het vervolg en slot in de volgende aflevering.

HAARLEM,

EN DESZELFS OMSTREKEN.

Wanneer de reiziger, die in zijn verwijderd vaderland den naam van *Holland*, dat uit de zee is opgerezen, hoorde noemen, de dâden der helden en

de wonderen van vaderlandsliefde, die dáár verrigt werden vernam en den lust om dat land te zien niet wederstaan kon; — wanneer die reiziger daarop de *Noordzee* doorklievende, reikhalzend uitziet naar dat land met zijne waterkasteelen, naar die zeesteden met hare torens en paleizen, totdat hem eindelijk het lang gewenschte: «dáár ligt *Holland!*» in de ooren klinkt, en hij gretig den blik opslaat — o! hoe moet hij teleurgesteld zijn, als zijn oog niets ontdekt, dan eene reeks van dorre zandheuvels en hier en daar een armzalig visschersdorp aan het strand! «Is dat *Holland?* zucht hij, wendt de oogen af en geeft zich gemelijk aan zijne mijmeringen over. — Zóó zijn ook de verwachtingen en teleurstellingen van het leven! En toch niemand die minder teleurgesteld werd dan onze reiziger. Hoe verwonderd en getroffen staat hij, wanneer hij, na *Noord-Hollands* veerijke beemden, op eens *Haarlems* omstreken betreedt, en dáár aan de landzijde in diezelfde duinen het *Paradijs van Holland* vindt. Zulk een plaatsje is nergens meer in *Holland*, zulke streken, zoo eigenaardig schoon, zou hij er te vergeefs elders zoeken. De schoonste vergezigten, de lagchendste landschappen, de verrassendste partijen streelen er zijn oog. Hoog oploopende heuvels met olmen, eiken, beuken, linden en berken gekroond, dorpen door schoone buitenplaatsen omringd, alles verrukt in dit oord! Hier ligt *Velzen*, dat op zeer hooge oudheid roemen kan, en waarvan in de oorkonden der achtste eeuw reeds melding gemaakt wordt. Hier stichtte volgens sommigen de groote *Willebrordus* eene eerste Christenkerk. En werkelijk de tegenwoordige kerk aldaar draagt nog

enkele blijken van zeer hoogen ouderdom. In het jaar 1755 werd dit gebouw verwoest en afgebrand, de toren echter doet nog zien, dat de voormalige kerk tot de oudste des lands heeft behoord. Tot vóór weinige jaren was aan den buitenmuur een versje te lezen, waaruit bleek, dat in 1616 het dorp door eene overstrooming van het *IJ*, veel heeft geleden, en men toen zeevisch in de nabijheid der kerk ving. *Velzen* is net en sierlijk gebouwd en bevat nagenoeg *zeventien honderd* inwoners, de daaronder behoorende buurten mede gerekend. Onder de buitenplaatsen munt *Waterveliet*, met zijne statige lanen van hoog opgaand geboomte en ouderwetschen deftigen aanleg vooral uit. *Velzerbeek* onderscheidt zich niet minder door bevallige heuvels en waterpartijen, geheel in den Engelschen smaak aangelegd. Tusschen *Velzen* en *Beverwijk* ligt de landhoeve *Holland op zijn smalst*, aldus genaamd, omdat *Holland* op die plek het smalste is, zijnde de breedte tusschen het *IJ* en de *Noordzee* op die hoogte nog geen uur gaans. De overlevering zegt, dat de groote *Vondel*, die op deze landhoeve eenigen tijd vertoefd heeft, er zijn beroemd treurspel *Palamedes* zou vervaardigd hebben. En waarlijk, in genoemd stuk komen schilderingen voor, die aan het plekje doen denken, waar men wil, dat *Vondel* zal geschreven hebben.

Maar ook van andere kanten wordt de fraaije hoofdstad alleraangenaamst begrensd. Het verrukkelijke *Bloemendaal*, de plaats der uitspanning van zoo velen, die hier eenige weken of dagen het stadsgewoel komen vergeten, om de zuivere lucht in te ademen, die *Haarlem's* omstreken vooral onderscheidt,

is ook de lievelingsplaats van hen, die slechts voor eenen enkelen dag *Amsterdam* kunnen verlaten, en wier eerste wensch doorgaans is — naar *Bloemendaal!* Vóór vijf-en-twintig jaren was de weg van *Bloemendaal* naar *Overveen* nog op vele plaatsen woest en de paarden konden naauwelijks de rijtuigen door het mulle duinzand trekken. Thans echter is er een gemakkelijke straatweg, te midden van eene reeks grootere of kleinere landhuizen, met frissche grasperken en heerlijke bloembedden als overdekt. De kerk te *Bloemendaal* werd in het jaar 1635 geheel uit vrijwillige bijdragen gebouwd. Zij ligt te midden van de schoonste buitengoederen, welker aanleg reeds een of twee eeuwen heugt. Tegenover een dier buitenverblijven, het prachtige *Wildhoef*, vindt men te midden van het weiland, naar de zijde van *Haarlem*, eenige groepen boomen, om het vergezigt uit dit lusthuis te breken en eene aangename afwisseling te geven. In vroegere jaren stond hier het buitenplaatsje *Veenberg*, waarop de dichteres ELIZABETH HOOFMAN, geboren KOOLAART, die van 1664 tot 1736 leefde, hare genoegelijkste dagen heeft gesleten. Zij heeft dan ook het schoon van dit oord in hare gedichten niet onbezongen gelaten.

De heerlijkste vergezigten worden op *Zomerzorg* waargenomen. Van jaar tot jaar wordt deze plaats meer bezocht, die om verscheidene redenen alleraangenaamst gelegen is. De bijzonder hooge duin, aan welks voet zich de herberg bevindt, is meerendeels met houtgewas begroeid, waardoor zich eene menigte wandelpaden heenslingeren. Boven op den duin heeft men een overheerlijk gezigt, in de verte

over de duinen in de *Noordzee*, aan de andere zijde op bosch en land, onafzienbaar vér. Te midden van het donkergroen geboomte verheft zich het torentje van *Bloemendaal*, wat verder *Haarlem's* groote kerk, met den zwarten rook der fabrijken, die deze stad omringen; wat verder merkt men het *IJ* op, bezaaid met witte zeilen, en nog verder schemert *Amsterdam*, als in eene wolk van nevelen gehuld. Te vergeefs poogt men in zijn verhaal den indruk weder te geven, dien men bij het gezigt heeft ontvangen, de schildering blijft altijd onvolkomen en ver beneden de waarde van het onderwerp. — De hierbij gevoegde plaat vertoont ons het verrukkelijke *Bloemenheuvel*, in den edelsten smaak gebouwd en met prachtige kolommen versierd.

Bloemendaal, dat zijnen naam zoo wel verdient, heette oudtijds *Aalbrechtsberg*, waarschijnlijk dewijl dit dorp zijne opkomst verschuldigd is aan Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, die er een slot bouwde. In later eeuwen is dit slot aan de BREDERODES gekomen, welk adellijk geslacht hier grooten invloed en uitgestrekte goederen bezat. In den aanvang van deze eeuw was dit slot nog aanwezig en heette toen het *Huis te Bloemendaal*; doch het is te dier tijde afgebroken geworden, en men vindt hier nu niets meer, dan een klein meertje, dat vroeger de oude muren bespoelde en zeer diep en helder van water is.

Men vond vóór veertig jaren in *Bloemendaal's* omstreken vele linnen- en garen bleekerijen; zij maakten een voornaam middel van bestaan voor de inwoners uit. Het zuivere drinkwater en de heldere

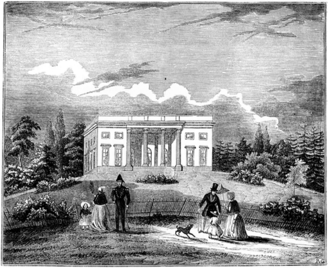

BLOEMENHEUVEL.

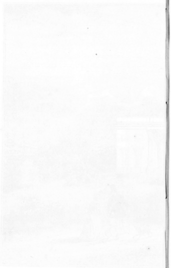

lucht maakten, dat de aldaar gebleekte linnens eene witheid verkregen, die boven de helderheid van alle elders gebleekte verre uitstak. Uit *Braband* en *Vlaanderen* werden de fijnste linnens en garens naar *Bloemendaal* gezonden, om dáár gebleekt te worden, en hoezeer thans die bleekerijen verminderd en vervallen mogen zijn, wordt het ragfijne garen, in *Braband* voor kantwerken bestemd, nog wel te *Bloemendaal* gebleekt. De bevolking van *Bloemendaal* bedraagt *vijftien* of *zestien honderd* zielen, natuurlijk zijn de zich alleen des zomers tot hun genoegen buiten bevindende stedelingen daar onder niet begrepen.

Onder *Haarlem's* omliggende plaatsen verdient ook het dorp *Heemstede* genoemd te worden. Het ligt op een uur afstands van *Haarlem*, niet ver van het *Haarlemmer Meer*, en heeft, even als zoovele andere dorpen, zijne opkomst te danken aan het adellijk geslacht, dat in deszelfs nabijheid een slot bouwde en zich daarop vestigde. In het begin dezer eeuw was dit slot nog aanwezig en werd in zeer goeden toestand door den Heer van het dorp bewoond. Kort daarop is men ongelukkig op het denkbeeld gekomen, het *Huis te Heemstede* te sloopen. Het oude slot met zijne prachtige zalen en zijn ridderlijk aanzien werd dien ten gevolge afgebroken. Hooren wij de aanteekening welke een hedendaagsch schrijver en vroeger ooggetuige van dit prachtig gebouw nopens hetzelve geeft.

«Om het *Huis te Heemstede* te bezoeken, ging men eerst door eene groote voorpoort en daarna door eene schaduwrijke laan. Die voorpoort, welke nog

gedeeltelijk in wezen is, prijkte met het wapen van de Heeren VAN HEEMSTEDE, tevens dat van het dorp van dien naam, en een goud veld, waarop een rood vierkant met zeven patrijzen, voorstellende. Was men de zoo evenvermelde oprijlaan ten einde, dan stond men voor het eigenlijke slot, hetwelk, vooral aan de voor zijde, een zeer statig voorkomen had. Het was een vierkant gebouw, rondom in breede grachten besloten, met hooge torens prijkende. Eene fraaije steenen brug, van zes bogen, leidde over de slotgracht heen, waarin eenige blanke zwanen spiegelden en langzaam op hunne vleugelen voortroeiden. Na het overgaan dier brug moest men nog eene tweede poort doorgaan, en kwam dan op het voorplein, waarop eenige oude beelden stonden, onder andere één, dat den stichter van het slot heer JAN VAN HEEMSTEDE voorstelde. In de muren van het voorplein, waren onderscheidene koperen platen, met latijnsch opschrift gemetseld. Deze opschriften bevatteden deels spreuken uit den Bijbel, deels historische aanteekeningen betreffende de geschiedenis van het slot, en deszelfs vroegere bewoners.

De groote zaal of wapenkamer was der bezigtiging zeer waardig.» Men vond dáár eene verzameling van wapenen, uit onderscheidene vroegere tijdperken afkomstig, zoowel voor den krijg als tot het houden van *tournooijen* of steekspelen geschikt. Zware harnassen en groote ijzeren helmen, hellebaarden met gouden en zilveren beslag, werpspiesen en musketten uit den Spaanschen tijd. Alles prijkte dáár als of het nog den vorigen dag ware gebruikt geworden. De zoogenaamde ridderkamer was eene ruime zaal, door weinige vensters zwak verlicht, met een behangsel

van geweven tapijtwerk, welks sombere kleuren aan het geheele vertrek een echt gothisch voorkomen gaven. Uit sommige vensters van het slot had men een fraai uitzigt op de daartoe behoorende bosschen en op het Haarlemmermeer.»

Het geslacht van de Heeren VAN HEEMSTEDE heeft gedurende den Grafelijken tijd eene niet onbelangrijke rol in de geschiedenis gespeeld. Zij waren met de BREDERODE's en andere hoog adellijke geslachten vermaagschapt, en zoo als de meeste edelen van dien tijd in vele kleine oorlogen en veeten gewikkeld. In de jaren 1394, 1404 en 1425 werd hun slot door hunne vijanden vermeesterd en telkens verwoest, maar in 1460 werd het door den bovengenoemden JAN VAN HEEMSTEDE geheel nieuw opgebouwd en in dien staat gebragt, in welken het tot het jaar 1810 gebleven is. Hierbij verdient nog te worden opgemerkt, dat de laatste Heer van dien naam, ROELAND geheeten, zijn vermogen ten gevolge van zijne buitensporige leefwijze geheel verkwist hebbende, in het jaar 1552 de schande moest dragen, van zijn voorvaderlijk erfgoed voor schulden te zien verkoopen. Daardoor kwam het slot in het bezit van het geslacht PAUW, en bleef daarin tot op het einde der vorige eeuw. De Raadpensionaris ADRIAAN PAUW, bekend door de sluiting van den Munsterschen vrede, was insgelijks Heer van *Heemstede*, en heeft zijne laatste levensjaren op het slot doorgebragt.

Eenige bouwvallen — eene slotbrug — zie daar het overschot van al dien luister der oudheid! — Na op deze wijze de omstreken van *Haarlem* bezigtigd te hebben, willen wij de stad zelve eens bezoe-

ken en ook daarvan eenige bijzonderheden kortelijk aanstippen.

Haarlem is zeker eene der oudste steden van *Holland*, misschien bestond zij reeds lang vóór de twaalfde eeuw, wanneer wij het eerst van haar melding vinden gemaakt. Hare opkomst heeft zij voornamelijk te danken aan de geschiktheid van die streken voor de jagt en visscherij, hetgeen vele Edelen en Ridders heeft bewogen, te dier plaatse hunne sloten en jagthuizen te bouwen. De Graven van *Holland* volgden het voorbeeld hunner Edelen, en hierdoor werden vele neringdoende lieden en handwerkers herwaarts gelokt, die, nu hunne nederige verblijven langs het *Spaarne* bouwden. Dit punt was uitnemend geschikt voor het drijven van binnenlandschen handel, daar men aan de eene zijde met de plaatsen aan het *Haarlemmer-Meer*, en aan den anderen kant met die langs het *IJ* en de *Zuiderzee* gelegen, gemeenschap kon hebben. De stad bleef echter klein en van weinig beteekenis, tot dat Graaf FLORIS II, *de Vette* bijgenaamd, in het jaar 1122 overleden, zijne hofhouding naar dezelve overbragt, hetgeen door zijne opvolgers van tijd tot tijd gevolgd werd; welke Heeren zelden eene vaste residentie hadden, maar meestal, dan hier, dan daar waren, naarmate hun belang of hunne neiging dit medebragt. Graaf WILLEM II, die de eer genoot tot Roomsch Koning verkozen te worden, gaf blijken zijner bijzondere voorliefde voor *Haarlem*. Hij begiftigde de poorters of burgers met onderscheidene hoogst belangrijke voorregten. De Haarlemmers hadden zich intusschen op het weven van laken toegelegd en hunne

bierbrouwerijen werden alom vermaard en beschermd door een grafelijk verbod tegen den invoer van vreemde bieren. Eeuwen lang bleef deze tak van nijverheid bloeijen, en leverde *Haarlem* aan geheel *Holland* het benoodigde bier, den algemeenen drank van dien tijd. Er is een tijd geweest, waarin deze stad 81 brouwerijen telde. — Vóór eenige jaren vond men er nog ééne enkele. In het jaar 1333 stroomde het *Spaarne* nog langs de buitenwallen der stad, vijftig jaren later had zij hare grenspalen reeds tot op de overzijde der rivier uitgebreid. Hoe ontzettend de stad ook moge geleden hebben in het vermaarde beleg van 1572, het kon harer welvaart niet deren, en zij herrees in toenemenden luister. Toen de onverdraagzame LODEWIJK XIV het edict van *Nantes* had herroepen, en de ongelukkige, doch edele Uitgewekenen hier en elders eene schuilplaats hadden gezocht, zag men in *Haarlem* verscheidene fabrijken van zijden en andere stoffen ontstaan. De zoogenaamde *nieuwe stad* werd in 1672 naar een geregeld plan aangelegd en was weldra even als het andere gedeelte van de stad door ijverige wevers bewoond. In 1752 werd de bevolking op *veertig* tot *vijftigduizend* zielen geschat, de menigte van gestichte Hofjes gaf getuigenis van de welvaart der stad. Dit bleef zóó tot aan het ongelukkige jaar 1795; toen begon *Haarlems* welvaart spoedig af te nemen en plaats te maken voor een merkelijk verval; de eene fabrijk vóór, de andere ná, verdween, en daardoor ging natuurlijk de bloei der eertijds zoo aanzienlijke stad te eenenmale verloren. Tijdens de inlijving van *Holland* in het Fransche Keizerrijk was het met *Haarlem* ellendig gesteld;

de vroeger zoo rijk bedeelde armen leden gebrek, niet slechts in hunne eigene huizen, maar zelfs ook in de openbare gestichten van liefdadigheid. In het jaar 1815 telde de stad nog slechts *zeventien duizend, vierhonderd-twee-en-dertig* inwoners. Maar toen ook veranderde de toestand van deze diep vernederde plaats. Wèl herrezen de vroegere fabrijken niet uit de asch, maar er werden andere opgerigt. Vooral na het jaar 1830 nam de stad in welvaart langzamerhand toe. Uitgebreide werkplaatsen van katoenen stoffen, voor *Java* en *Sumatra* bestemd, werden uit *Gend* hier over gebragt. De hooge, rondgevormde schoorsteenen doen terstond blijken, dat ook de stoom hier geene onbekende zaak is. Sedert het jaar 1815 is de bevolking met bijna *zesduizend* zielen vermeerderd. Hoe veel reden tot erkentelijkheid aan God, wanneer men dertig jaren terug ziet!

Werpen wij nog eenen vlugtigen blik op de *Groote Markt* der stad en bezien wij dan in de eerste plaats het raadhuis. Hetzelve was in de eerste tijden de Burg waar de Graven hun verblijf hielden. Ofschoon de tegenwoordige zijvleugel eene latere geboorte verraadt, zoo heeft het gebouw toch iets van zijn oud karakter behouden; ook de kanteelen onder het dak, doen meer aan eenen welversterkten Burg, dan aan eene gewone vergaderplaats van het achtbaar vreedzaam Stadsbestuur denken. Voor het raadhuis ziet men een op tien arduinsteenen pilaren rustend schavot, in het jaar 1633 gebouwd. Vroeger was te *Haarlem* een Hoog Geregtshof gevestigd en daarna de vierschaar van *Kennemerland*, ook rekende de stad het eertijds onder hare privilegiën eenen eigen Scherpregter

te hebben. De groote zaal, die thans het voorportaal van het Raadhuis uitmaakt voert ons als in den grafelijken tijd terug. Een dertigtal schilderijen bedekt aan alle kanten de muur. Het zijn de afbeeldingen van Graven en Gravinnen van *Holland*, ieder in zijn eigen kostuum en in de wapenrusting van zijnen tijd. Deze schilderijen behoorden oorspronkelijk aan een sedert lang vernietigd Karmelieten-klooster te *Haarlem*, en men vindt aangeteekend, dat zij tijdens de beeldstormerij nog ter goeder ure uit het klooster zijn gered en verborgen geworden. Maar ook nog andere schilderijen versieren dit gebouw. De *Schutters-maaltijd* van FRANS HALS, en *de Verovering van Damiate in* 1218, aan welke, naar men meent, de Haarlemmers een groot deel moeten gehad hebben, dragen vooral ieders goedkeuring weg en wekken algemeene belangstelling. Nog veel zouden wij hier kunnen bijvoegen, doch ons bestek veroorlooft ons niet alles uitvoerig te vermelden. — Nog ziet men op de *Markt* een hecht en sterk gebouw, dat in het jaar 1600 gebouwd is en zoo als een oud Schrijver zegt, tot een paleis zou hebben kunnen dienen, het wordt echter als eene vleeschhal voor de slagters gebruikt. Maar waartoe het dan ook gebruikt worde, het geeft toch een levend getuigenis, dat onze voorvaders op verre na niet onbedreven waren in het daarstellen van gebouwen, bestemd om den vernielenden arm der eeuwen te tarten. Het zij men *in Haarlem* wandele, hetzij daar buiten, de geschiedkundige herinneringen verdringen elkander, en wekken ons gestadig tot bewondering en verbazing, over den dikwijls zoo zonderlingen loop der tijden, die eene onafgebrokene wisseling van gevoe-

lens, van denkbeelden en van handelingen te weeg brengt.

DE KASTEELEN

ELTZ EN TRUTZ-ELTZ.

In het schoone vruchtbare *Moezeldal*, tusschen *Cochem* en *Coblentz*, ligt het weleer bloeijende dorp *Moselkern*. Eene snelvlietende beek, de *Eltz*, die vér in het *Eifelgebergte* ontspringt, en met menigvuldige kronkelingen, tusschen hooge rotsen en donkere heuvels voortstroomt, ontlast zich hier in de *Moezel*. Wanneer men de hooge en statige brug, die aan den mond van den *Eltz* ligt, overgaat, geniet men een zeer schilderachtig uitzigt en treedt vervolgens in een eng, wild en romantisch dal, langs de oevers der beek, die in den zomer somtijds zeer ondiep is, doch daarentegen bij dooi weder en hevige regenvlagen, dikwijls groote verwoestingen aanrigt. De weg gaat steeds door het *Eltz-dal*, dat in voorkomen geheel van de overige *Moezelstreken* onderscheiden is, terwijl men zich genoodzaakt ziet, de tallooze kronkelingen der beek te volgen. Nu eens wordt het water als tusschen de rotsen zaâmgedrongen, dan weder breidt zich het stroompje over de gansche vlakte des bodems uit. Eindelijk, na een uur wandelens bereikt men een deftig slot, op een rotspunt gelegen, met eene menigte spitsen en vensters. Het is het kasteel *Eltz*,

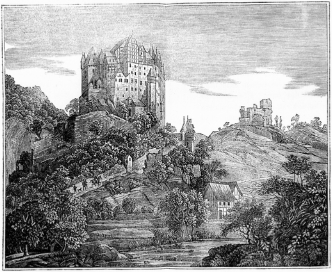

DE KASTEELEN ELTZ EN TRUTZ-ELTZ.

geene ruïne, gelijk de *Moezelboorden* er ons zoo vele opleveren, — maar eene nog bewoonde veste, hoewel haren val nabij. Men bereikt langs eenen rijweg, die niet beter dan een steil voetpad is, den somberen ingang, en binnengetreden, bevindt men zich op een eng, door hooge gebouwen verdonkerd slotplein, waar men echter goede gelegenheid heeft, de aloude middeleeuwsche huizingen naauwkeurig te leeren kennen. Men ziet het stamhuis van het oude geslacht van *Eltz*, hetwelk reeds in het begin der 10de eeuw (doch alleen in legenden en tournooiboeken) voorkomt, en sedert de 11de eeuw zich in de *Triersche* geschiedenis beroemd maakte, daar het vele en trotsche leden telde. De eerste van dit geslacht, die in de oude oorkonden voorkomt, was RUDOLF van *Eltz*, die omstreeks het jaar 1160 leefde en zijn kasteel onmiddellijk van den Keizer en het Rijk ter leen hield. Zijne nakomelingen twistteden met de Triersche Aartsbisschoppen, hetgeen aanleiding gaf, dat de Aartsbisschop BALDUIN van *Luxemburg*, omstreeks het midden der 14de eeuw aan den *Eltzbach* de sterkte *Trutz-Eltz* of *Balden Eltz* deed bouwen en de *Eltzers* noodzaakte, zich voor leenmannen van *Trier* te erkennen. Sedert bloeide dit geslacht zoowel te *Eltz* als te *Coblentz* en elders. Een van deszelfs leden streed onder DON JAN van *Oostenrijk*, in den slag van *Lepanto* in het jaar 1570, wanneer de Turksche vloot van Sultan SELIM II, onder bevel van HALI-PACHA, door de Spaansche, welke door den genoemden Admiraal werd aangevoerd, geheel werd verslagen. Een ander, JACOB van *Eltz*, was van 1567 tot 1581 Aartsbisschop van *Trier*, en in 1743 zat FILIPS KAREL van *Eltz* op

den Keurvorstelijken zetel van *Mentz*. De linie *Eltz-Kempenich*, die tot de grafelijke waardigheid verheven is, bezit nog heden den Stamburg en deszelfs onderhoorigheden.

De Burg *Eltz*, welligt door de Romeinen gesticht, werd in de 15de eeuw grootendeels verbouwd. De slotkapel met hare geschilderde vensterramen dagteekent eerst van het midden der 16de eeuw en werd op kosten van den Aartsbisschop JACOB van *Eltz* gebouwd; van den naburigen Burg *Trutz-Eltz* zijn nog slechts eenige muurbrokken overig.

Wanneer de vriendelijke Slotbewaarder den reiziger al het merkwaardige aangewezen en belangstelling gevonden heeft, dan vindt hij zich veelal ook opgewekt, om eene legende mede te deelen, die zich aan dit Slot verbindt. Hij wijst namelijk op het plein eenen vrij wel bewaarden Gothischen toren aan, waarin hij zegt, dat de Burggeest huist. Vraag hem niet, of hij den Geest gezien heeft. «De hemel mogt mij genadig zijn,» roept hij, zich kruisende; «zoo ik het waagde den voet daar binnen te zetten. De Geest van freule AGNES waart er zuchtende rond; elk jaar op eenen bepaalden dag gilt zij als razende, scheurt zich den boezem open en stoot telkens met het hoofd tegen den grond, en wee den vermetele, die nieuwsgierig wilde naderen, hij was des doods!»

«Geene jonkvrouw was zoo schoon als AGNES van *Eltz*, geen man zoo woest als de ridder van *Braunsberg;* zacht en geduldig was zij en ruw en heftig was hij, en toch waren zij te zamen verloofd, — verloofd door dwaze ouders, toen zij nog in de wieg lagen. Vergeefs bad het meisje haren vader met tranen,

dat hij haar toch niet aan eenen zóó ruwen man zou verbinden, — de vader zag alleen op de voordeelen, die hij door dien echt genieten zou.»

«Eindelijk zou dezelve voltrokken worden. In de groote ridderzaal van *Eltz* zaten ridders en vrouwen, ook de *Braunsberger*, wachtende op zijne bruid. Toen zij binnentrad, bedrukt, met beweende oogen, geleidde hij haar woest en onzacht naar haren zetel. De onderhandelingen begonnen en duurden lang; veel perkament werd beschreven; AGNES hoorde alles zwijgende, maar met een kloppend hart aan, tot dat de bruidegom opstond en met eene onvriendelijke stem de verlovingskus afvorderde. AGNES aarzelt, gevoelt haren afkeer nog sterker, en — weigert. Daar ontbrandt de toorn van den woesteling, scheldwoorden spaart hij niet en zelfs wrijft hij haar de ijzeren handschoen langs de bleeke, zachte wangen.»

«Doch die hoon is te fel. De *Eltzer* Heeren stuiven op, de blanke zwaarden flikkeren, en alleen de tusschenkomst van AGNES voorkomt een bloedbad in de zaal.

«Evenwel de wraak bleef niet achterwege. Reeds des anderen daags werd de veete aangezegd. Een jaar lang had de strijd reeds geduurd en niemand wilde toegeven, toen de *Braunsberger* zijne toevlugt nam tot list. Hij verlaat zijn kasteel en de Burgheer van *Eltz* rukt terstond met de zijnen uit om de veste te belegeren. Doch in den nacht nadert nu de *Braunsberger* langs steile voetpaden het verlatene *Eltz*, en zou er onverhoeds zijn ingedrongen, had niet de groote binnenpoort, die wel gesloten en bevestigd was, hem opgehouden. Het geweld hier gepleegd, deed de Burgzaten ontwaken. AGNES is de eerste, die van

haar leger springt, en bij het maanlicht het gevaar ontdekt. «Wat zal mij overkomen, zoo de *Braunsberger* mij in zijn geweld krijgt!» denkt zij, en die gedachte ontvlamt haren moed. Het harnas van haren jongsten broeder aangeschoten en het ligtste zwaard uitgekozen hebbende, verzamelt zij de verschrikte slotbewoners en ijlt aan hun hoofd den vijand te gemoet. De eerste kogel uit het roer des ridders treft AGNES in de borst, en zij zinkt stervende voor de voeten haars bruidegoms op de steenen neder. Nauwelijks zien de *Eltzers* de beminde jonkvrouw vallen, of met onbeschrijfelijke woede vallen zij op de vijanden aan. De eerste, die viel, was de *Braunsberger*, het hoofd door eenen kolfslag verbrijzeld. Maar sedert dien tijd houdt de schim van AGNES niet op, het oude Burggevaarte rond te spooken.»

Nog in de vorige eeuw bewaarde men hier een borstpansier, hetwelk een kogel doorboord had en door AGNES zou gedragen zijn, doch tegenwoordig moet men zich met het enkele verhaal, van hetgeen in de 15[de] eeuw zou zijn voorgevallen, vergenoegen.

AMSTERDAM.

Vervolg en slot van bladz. 24.

Nadat *Amsterdam* de zijde der Spanjaarden verlaten en zich bij die van de Staten gevoegd had, deed het weder reuzenschreden van vooruitgang in welvaart. De handel, die de Spanjaarden, waar zij

heerschten, onder hunne ijzeren vuist deden wegkrimpen, verhief zich hier met nieuwe kracht, en welhaast werd de stad te klein bevonden, om al hare bewoners te bevatten, waarom men in 1593 bedacht werd, dezelve uit te leggen. Aan de oostzijde was nu de uiterste grens der stad aan den *Buitenkant*, aan het einde van de *IJgracht*, waar het Bolwerk *Rijzenhoofd* werd aangelegd, waar nu de Kattenburger brug is; van dáár de wallen volgende, kwam men langs de tegenwoordige *Joden-Heerengracht* aan de nieuwe St. Anthoniespoort, die slechts van hout gemaakt was, en op den St. Anthoniesdijk, nu de *Breëstraat*, tegenover het Leprozenhuis, geplaatst. Van dáár ging men bij de tegenwoordige Blaauwbrug, den *Amstel* over, en langs de tegenwoordige *Amstelstraat* naar de Regulierspoort, waar nu de Waag op de *Botermarkt* gezien wordt; de volgende poort, zijnde de Heiligewegspoort, stond aan het einde van het thans zoogenaamde *Koningsplein;* vervolgens bleef men den wal volgen, ter plaatse waar nu de *Heerengracht* ligt; tegenover de tegenwoordige *Warmoesgracht* was de nieuwe Jan Roodenpoort gebouwd; eindelijk kwam men ter plaatse waar nu de *Heerenmarkt* is, en toen de nieuwe Haarlemmerpoort stond. De nieuwe grond op deze wijze aan de stad getrokken, werd spoedig bebouwd, gelijk in het volgende rijmpje wordt herdacht:

In 't jaer duysent ses hondert ien,
Sagh men t' Amsterdam veel wonders geschien,
De Stads tooren rechten,
De Stads muuren slechten,
Twee steenen sluysen stichten,
En seven hondert huysen richten.

De Stadstoren, waarvan hier melding wordt gemaakt, is het torentje van het oude Stadhuis, dat ruim zes voeten begon over te hellen, en binnen drie dagen werd regt gezet; de nieuwgebouwde sluizen waren de St. Anthonies- en de nieuwe Haarlemmersluis, waarbij in het volgende jaar nog de Heiligewegs en Jan Roodenpoorts-sluizen gevoegd werden. Ondertusschen verdient het opmerking, dat geene der toen gebouwde poorten meer in wezen is, dewijl zij alle van hout waren gemaakt, als had men vooruit gezien, dat de Stad spoedig weder uit hare grenspalen groeijen en eene nieuwe uitbreiding noodzakelijk worden zoude. In 1602 werd de Oost-indische Compagnie opgerigt, die den bloei van *Amsterdam's* handel bovenmate deed stijgen en zulk eenen toevloed van menschen, die zich van elders hier kwamen nederzetten, veroorzaakte, dat reeds in 1611—12 de stad op nieuw werd uitgelegd, en nu wel voornamelijk aan de westzijde, waar de Reaalen-, Prinsen- en Bikkers-eilanden bij de stad werden gevoegd; het eerste en derde zoo genoemd naar de Heeren REAAL, Schepen der stad, en JOAN BICKER, Burgemeester, die aldaar de meeste huizen deden bouwen, het tweede ter eere van Prins FREDERIK HENDRIK. Toen werd ook de Haarlemmerpoort verplaatst, tot dáár, waar de meesten onzer lezers dezelve vóór weinige jaren nog gezien hebben, en waar men thans de Willemspoort aanschouwt. Aan die zijde der stad werden de *Heeren-*, *Keizers-* en *Prinsengrachten* aan de stad toegevoegd, die van de *Brouwersgracht* tot de plaats, waar naderhand de *Leidschegracht* gegraven is, doorliepen. Aan de andere zijde der stad werd niets uitgelegd; maar besloot men

toch, de houten poorten door steenen te doen vervangen, hetgeen voor de St. Anthonies- en Heiligewegspoorten in 1656 en voor de Regulierspoort in 1655 geschiedde; deze laatste is nog aanwezig (de Waag op de Botermarkt) en was toen eene der sterkste poorten. In het jaar 1657 begon men de stad ook aan de oostzijde uit te breiden; toen werd de *Leidschegracht* gegraven, en de *Heeren-*, *Keizers-* en *Prinsengrachten* over dezelve verlengd; in de plaats van de Heiligewegspoort werd de Leidsche-, voor de Reguliers- de Utrechtsche- en voor de St. Anthonies- de Muiderpoort gebouwd, en tusschen dezelve in, twee nieuwe, de Weteringspoort onder den wal, die nu in eene barrière herschapen is, en de Weesperpoort. De nieuw gebouwde poorten, die nu in de stad kwamen te liggen, werden weder afgebroken, behalve de St. Anthonies en Regulierspoorten, die in wezen bleven, gelijk wij straks aanmerkten; bij de vorige uitlegging had men reeds de Zaagmolens- en Raampoorten in den wal gegraven, welke nu in barrières veranderd worden. Met de vergrooting der stad en de vermeerdering van derzelver inwoners, was er behoefte gekomen aan een grooter getal kerken. In 1611 bouwde men de Zuiderkerk, waarbij drie jaren later de toren werd gevoegd; in 1631 werd de Westerkerk en zeven jaren daarna haar toren voltooid; de Noorderkerk, te gelijk met de Wester in 1620 begonnen, was in drie jaren gereed. De Amstelkerk werd in 1669 van hout voorloopig opgeslagen, ten einde dezelve naderhand grooter en van steen konde vernieuwd worden, hetgeen echter nimmer heeft plaats gehad; maar nu onlangs in 1840 is deze Kerk van binnen veel verfraaid.

In 1660 had men voor het oostelijke gedeelte der stad, aan het einde van *Rapenburg*, eene loods gebouwd, om tot eene kerk te dienen, die echter in 1669 weder werd afgebroken tot het leggen van de Rapenburgersluis, wanneer in hare plaats de Oosterkerk gebouwd is; eindelijk werd voor het westelijke gedeelte der stad in 1754 de Eilandskerk gebouwd, op de plaats waar reeds van 1660 af eene houten loods had gestaan, die voor kerk had gediend.

Deze opvolgende uitbreidingen der stad leveren het schoonste gedeelte van hare geschiedenis op; want zij getuigen van den verbazend snellen vooruitgang van hare magt en rijkdom; zij getuigen vooral, hoe de welvaart toen algemeen was en ook bij de lagere volksklassen kon gezocht worden. Overigens is de geschiedenis onzer koopstad van dien tijd, van alle zijden beschouwd, niet overal even schoon; integendeel bedroeft men zich, wanneer men den geest van onverdraagzaamheid bespeurt, die hier dikwijls tot ergerlijke tooneelen aanleiding gaf. De gemoederen waren voor opruijing bijzonder vatbaar en sloegen nog zooveel te eer tot wanorde over, dewijl er steeds eene groote menigte vreemdelingen, matrozen, gelukzoekers en dergelijke bijeen waren, die de volksmassa spoedig tot uitersten aandreven, hopende bij de opvolgende plunderingen, eenen goeden slag te slaan. De regering was veelal te zwak, om de ongeregeldheden te voorkomen, en moest zich meestal vergenoegen met dezelve zoo spoedig mogelijk te stuiten, waartoe eene voorbeeldeloos snelle regtspleging niet weinig bijdroeg.

In 1632 werd hier de Doorluchtige School opgerigt, ten blijke, dat men bij de zorg voor handel en

andere belangen, ook de kunsten en wetenschappen niet verwaarloosde. De beroemde VOSSIUS en BARLAEUS werden de eerste Professoren, van welke VOSSIUS op den 8sten Januarij, de School met eene plegtige redevoering inwijdde.

In 1655 en 56 werd de stad weder met pestziekte bezocht, die vooral in het laatstgemelde jaar hevig woedde, toen er omstreeks 17500 menschen aan stierven, nadat er in het vorige jaar 8177 de slagtoffers van waren geworden. Geen geringe angst heerschte daarbij onder de bijgeloovige menigte, daar in October 1656 werd opgemerkt, dat zich elken avond een vogel, iets grooter dan eene gans en graauw van vederen, na zonne-ondergang, op het kruis van den toren der Oude Kerk nederzette, en daar, met het aangezigt naar het westen gekeerd, den ganschen nacht vertoefde, en 's ochtends zijnen weg vervolgde, om des avonds uit het oosten weder te keeren, hetgeen drie weken achtereen plaats had; de regering eindelijk voor opschudding te dier gelegenheid beducht, deed den vogel nederschieten. In dat jaar heerschte ook in *Amsterdam* de woede van den tulpenhandel, die eene afschuwelijke tegenstelling met de algemeene sterfte daarstelde en 1656 tot een ongelukkig jaar voor onze stad maakte. In 1658 werden hier op stads kosten schitterende feesten gevierd, ter plegtige ontvangst van MARIA DE MEDICIS, weduwe van Koning HENDRIK IV van *Frankrijk*.

Na den vrede van *Munster* in 1648, geraakte de stad spoedig in hevige verdeeldheid met Prins WILLEM II over het afdanken van krijgsvolk; eene bezending der Hooge Regering aan de steden van *Holland* met den

Prins Stadhouder aan het hoofd, werd te *Amsterdam* niet ter audientie in de volle vergadering der Vroedschap toegelaten, waaruit eene hevige verwijdering en veete is gerezen, die den bekenden aanslag van 1650 ten gevolge heeft gehad. Prins WILLEM wilde namelijk de stad bij verrassing bezetten, om de regering te doen veranderen. De aanslag werd toevertrouwd aan Graaf WILLEM FREDERIK VAN NASSAU, Stadhouder van *Vriesland*, terwijl de Heeren VAN SOMMELSDIJK en DE VIEUVILLE onder hem, denzelven zouden uitvoeren. Deze gingen den 29 Julij van *Scherpenzeel* op weg, en trokken over *Soest* naar *Amsterdam*; maar op de heide, buiten *Hilversum*, raakten 10 compagniën volks verdwaald, naar men zegt, dewijl een heelmeester bij *Hilversum*, dien zij onder een valsch voorgeven bewogen hadden des nachts een licht te branden, dit verzuimde; door het oponthoud, hierdoor veroorzaakt, kreeg men berigt in de stad van het naderen der troepen en gelegenheid om zich te weer te stellen, waarom Graaf WILLEM het geraden vond af te trekken. Hierop volgde eene korte belegering der stad, tot dat spoedig een verdrag werd gesloten. De verwijdering tusschen de stad en den Prins bleef echter groot, die hier in het geheel niet bemind was, gelijk onder andere bleek bij zijnen dood, welke kort daarop volgde, toen velen uiterlijke teekenen van blijdschap gaven, en men onder andere bij de collecte in eene der kerken, eenige goudstukken in een papier gewikkeld ontving, met het nevengaande rijmpje:

De Prins is doodt,
Myn gaef vergroot,
Noyt blyder maer
In tachtig jaer.

De opvolgende oorlogen met *Engeland*, die den handel zeer belemmerden, deden de Amsterdammers veel schade lijden, maar na elken vrede, verhief zich de koophandel en de bloei der stad hooger dan immer. Toen in 1651 de zee onveilig was, wegens den oorlog tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, bood *Amsterdam* den Staten aan, binnen den tijd van vijf maanden, 100 oorlogschepen te leveren, om de Hollandsche vlag te doen eerbiedigen. Van 1655 tot 56 woedde de pest hier weder zoo hevig, dat in één jaar, 16727 menschen door die ziekte werden weggesleept, hetgeen zich in 1665 herhaalde, toen er 9752 aan stierven, en in het volgende jaar klom het getal van 200 tot soms 1000 ter week, zoodat er in 1664 in het geheel 24148 menschen bezweken. Niettegenstaande deze rampen en de groote kosten, waartoe de stad herhaalde malen door brandschade en watervloed werd genoodzaakt, kon niets den vooruitgang stuiten der stad, die toen voorzeker de grootste koopstad der wereld was. De naijver van naburige volken, en met name van *Engeland*, was dan ook zóó groot, dat zij noch geweld noch verraad ontzagen, om *Amsterdam* te benadeelen. Zóó werd in 1675 hier een booswicht gevat, JOHN FRAZER geheeten, een Schot van geboorte, die bekende, in *Engeland* te zijn omgekocht, om te *Amsterdam* brand te stichten, hetzij in het Oost-Indische Huis, hetzij in eenige groote koopvaardijschepen; hij werd door beulshanden ter dood gebragt, gelijk ook zijn medepligtige, WILLIAM MADER genaamd, die eenige jaren later te *Rotterdam* werd gevat.

In de verdeeldheden, die de verheffing van WIL-

LEM III tot Stadhouder vooraf gingen, nam ook *Amsterdam* een werkzaam aandeel. De regering alhier was vóór de genoemde verheffing en ook naderhand vóór de vermeerdering van 's Prinsen gezag, hoewel later over het werven van krijgsvolk groote verdeeldheid ontstond, en men hier niet zonder vrees was, dat de aanslag van 1650 zou hernieuwd worden, waartoe het echter gelukkig niet kwam. Integendeel werd de overeenstemming hersteld, en gaf men hier openlijke teekenen van vreugde bij de verheffing van den Prins op den troon van *Engeland*. In 1692 gevoelde men hier duidelijk eene aardbeving, die slechts twee minuten duurde, maar zoo sterk was, dat de klokken van de Oude en Zuiderkerk geluid gaven; schade werd er echter niet door aangerigt.

De hier vermelde staat van voorspoed en grootheid duurde tot aan de helft der vorige eeuw, toen het geheele land, en ook *Amsterdam* in het bijzonder, op het keerpunt van deszelfs welvaart scheen te zijn gekomen. De binnenlandsche verdeeldheden, de ongelukkige oorlog met *Engeland*, het verval van den handel, kenmerkten die ongelukkige jaren. Spoedig naderde het land met reuzenschreden deszelfs ondergang; de Hollandsche koloniën werden door de Engelschen geroofd en de vlag, die sedert twee honderd jaren den oceaan had beheerscht, scheen het regt verloren te hebben, zich op zee te vertoonen, en in de laatste rampzalige jaren dier eeuw, verdween de laatste schaduw der vroegere grootheid. Ook *Amsterdam's* kroon lag in het slijk vertreden en zijne honderden koopvaardijschepen lagen werkeloos, tot dat dezelve, bij de herstelling van *Neêrlands* onafhanke-

lijkheid, weder zijn uitgezonden. Hierbij zullen wij de geschiedenis van *Amsterdam* staken, die wij slechts in breede omtrekken en als ter loops konden aanstippen. Hoe de stad, na de herstelling van 's lands vrijheid, onder de regering van het door duizend banden aan *Nederland* verknochte Huis van ORANJE, zich allengs uit hare vernedering heeft opgeheven, hoe de stichting der Nederlandsche Handelmaatschappij den koophandel heeft verlevendigd, hoe deze, vooral na de afscheiding van *België*, zich weder op oude wijze heeft uitgebreid, welke gedaanteverwisselingen de stad in de laatste jaren heeft ondergaan, welke verbeteringen en verfraaijingen zij heeft verkregen, welke nieuwe wandelwegen en nuttige inrigtingen zij om en binnen hare wallen heeft zien ontstaan, dit alles is te zeer bij allen bekend, dan dat wij zouden ondernemen, het hier naauwkeurig en omstandig te verhalen.

Dikke rookwolken stijgen er thans gedurig boven de stad ten hemel op; hier zijn het de stoombooten, die op het *IJ* af en aan varen, ginds teekent de spoorwagen zijnen loop met eene zwarte streep, die als een lange, donkere wimpel, over den wagentrein heengolft; maar vooral zijn het de menigte fabrijken, door stoom gedreven, wier rookmassa's dikwijls in hare nabijheid den dampkring verdonkeren. Want zijn ook de aloude lakenfabrijken der stad lang verdwenen, vele andere van allerlei aard zijn in derzelver plaats verrezen, en *Amsterdam* mag ook onder de fabrijksteden van *Europa* eene voorname plaats innemen. Het is genoeg de talrijke suikerraffinaderijen te noemen en de fabrijken van stoom- en ander werktuig te vermelden, wier fabrijkaat, trots

de Britten, niet slechts in, maar buiten het vaderland beroemd en gezocht is.

Van de zuiverheid der lucht in *Amsterdam* had men eertijds al zeer slechte gedachten, en menig Heer van den ouden tijd was huiverig er binnen te komen, uit vrees, om zijne vorstelijke of hoogadellijke gezondheid te verliezen. Toen in den jare 1540 Keizer KAREL V eene dagvaart van *Amsterdam* naar *Haarlem* deed verleggen, geschiedde zulks, zeide men, »*omdat* t' Amsterdam *die vier elementen gecorrumpeert syn, ende te behoeden die gesontheyt, van Syne Mayesteyt, ende dergeene die hem volgen ende water drincken willen, 't welck t'* Amsterdam *nyet en doeght, ende veel siek ja de doedt drinken souden mogen.*» Dit werd dan ook niet zonder reden gezegd, dewijl het water in de grachten ondrinkbaar begon te worden en men nog geene regenbakken had aangelegd, daar nog vóór weinig tijds het grachtwater tot drank en toebereiding van het voedsel diende en eene menigte van riviervisch opleverde, zoodat de visscherij eerst den schutteren tot een inkomen afgestaan en later door de regering verpacht werd. Het bovengenoemd gebruik van het grachtwater wordt nog bevestigd door een vonnis van October 1507, waarbij FLOERTGEN *de Cleyvoerder* en VRIESGEN *zyn Compaen, om het dragen van private in de wateren en graften deser stede, dair de poirteren en de ingesetenen derselver heur spise uyt coecken*, verwezen werden tot de boete van een pond ieder en om daarenboven met eene brandende waskaars te gaan vóór den wekelijkschen omgang, de kaarsen daarna offerende in de St. Nikolaas- of Oude Kerk.

Dat kort daarop het water is brak geworden, schrijft men toe aan het breeder en dieper worden der zeegaten. Nu men echter voor ander drinkbaar water gezorgd heeft en het grachtwater gedurig ververscht wordt, heeft de ondervinding sinds lang geleerd dat het in *Amsterdam* niet ongezonder dan elders in *Holland* is.

Hoewel de omstreken van *Amsterdam*, die bijna niets dan vlakke weiden met ontelbare kudden en weinig geboomte aanbieden, niet zeer schoon te noemen zijn, biedt toch de stad zelve aangename wandelingen aan, zoowel langs derzelver met boomen beplante grachten, als langs de schansen en het *Y* en wie natuurlijker schoon begeert, kan thans in korten tijd naar *Haarlem*, of *Utrecht*, ja naar *'s Gravenhage* of *Arnhem* komen. Een ander vermaak voor de Amsterdammers bestaat in het varen met speeljagten en boeijers op het *Y* en den *Amstel*, op welke beide stroomen nette jagthavens zijn ingerigt. 's Jaarlijks houden derzelver eigenaars eene speelvaart en spiegelgevecht, hetgeen men *Admiraalzeilen* noemt, en dat gewis schooner en vriendelijker tooneel oplevert, dan de zwarte gondels te *Venetië* met hunne eentoonig dreunende roeijers. Boven alle beschrijving vermakelijk is zulk een zeiltogtje op het *Y*, bij helder schoon weder, als het water iedere lichtstraal tintelend terugkaatst en de golven in waarheid vloeibaar zilver schijnen, waarop de vergulde jagten met hunne witte zeilen, als blanke zwanen, heen en weêr zwieren. Men geniet daarbij het fraaiste gezigt op de stad, die met hare torens en gebouwen uit het water schijnt op te rijzen. Men tracht te vergeefs al de masten en

kielen te tellen, die rondom ons op den gladden waterspiegel rusten, te vergeefs al de verschillende natiën te onderscheiden, wier vlaggen voor ons wapperen. Ver in het verschiet zien wij de Zaanlandsche molens en hier steken de *Waterlandsche* dorpen hunne torenspitsen boven de dijken uit, terwijl het welvarende *Nieuwendam* met veruitgebreide groengeschilderde huizen, ons in fiere houding schijnt af te vragen of het nog langer een dorp heeten moet?

En dan het ijsvermaak, bij de Hollanders zoo bemind, hooren wij daarover nog ANTONIDES:

De winter zelf belet den Amsterdammenaeren
Geen vreugt, wanneer het Y, met toegevrozen baren,
De rossen op zijn rug laet streeven, zoo gezwint
Als een tartaarsche pijl, geschoten voor den wint.
Zij snuiven vier en rook ter neuze uit, onder 't noopen
Der jeught, en schijnen nu zich zelf voorbij te loopen.
De schoone jofferschap, gedekt met kostlijk bont,
Streelt hen in 't jaegen met het orgel van haer mont.
Men ziet er andre, met de vleugels aan de voeten
Voortvliegen als een schim, 't godinnendom begroeten
Met duizent zwieren; nu laveren heel in lij
Op d'eene schaets, en voortgezwiert aen d'andre zij
't Omwerpen, sneller als een arent op zijn pennen,
En sneller als door 't sneeuw de Samojeden rennen.
Mijn oogen scheemren door dat drijven hene en weêr:
En daer ik hier meê sprak zie ik nu nergens meêr.

En nu, vaarwel, waarde Lezer! Dat het *Amsterdam* onder Gods zegen welga, nu en nog eeuwen na deze, als wij het niet meer zien zullen.

«Heyl zy daer eeuwig in en onheyl eeuwig uyt!

ILLYRIË.

Onder die landen van *Europa*, die minder naauwkeurig bij ons bekend zijn, dewijl zij reeds van ouden tijd af geene onafhankelijke rijken gevormd hebben, behoort ook *Illyrië*, waarvan wij thans het een en ander willen mededeelen. Om u echter de ligging van het land duidelijk te maken, zal het goed zijn dat gij onze beschrijving op eene kaart van het zuidelijk gedeelte van *Europa* volgt. Daar ziet gij ten oosten van *Italië* eenen zeeboezem, die den naam draagt van *Golf van Venetië*, naar de groote stad *Venetië*, in het noordelijk gedeelte van *Italië* aan dien zeeboezem gelegen. De geheele oostelijke kust van die golf, die gij met menigvuldige grootere en kleinere eilandjes als bezaaid ziet, werd oudtijds bewoond door een ruw en onbeschaafd volk, de *Illyriërs* genaamd, die uit *Thracië* afstamden, maar zich vereenigd hadden met *Sicilianen*, *Phoeniciërs*, *Grieken*, enz.; ruim 400 jaren voor onze jaartelling strekten zij zich uit langs de geheele kust naar beneden over westelijk *Macedonië* tot aan *Epirus*, een gedeelte van *Griekenland*, aan de zee gelegen. Door deze plaatsing waren zij de natuurlijke vijanden van de *Macedoniërs*, en de oude Geschiedenis vermeldt dan ook menigen bloedigen twist, die er tusschen de beide

volken ontstond. Maar de *Macedoniërs*, die toen nog wel niet onder de beschaafdste volken geteld werden, waren den *Illyriërs* toch verre in beschaving vooruit, zoodat zij hunne herhaalde invallen gewoonlijk afsloegen, maar hen in hun eigen woest en onvruchtbaar land niet ver konden vervolgen, dewijl een groot leger daar spoedig zou hebben moeten verhongeren, omdat de inwoners, beter met den grond bekend, zich als het ware in een oogenblik, over het land verspreidden. PHILIPPUS I, Koning van *Macedonië*, die omstreeks het jaar 600 vóór onze jaartelling regeerde, werd in een gevegt tegen zijne woeste naburen gedood. Bijna eene halve eeuw later vielen de *Illyriërs* weder in *Macedonië*, welks Koning EROPAS nog een zuigeling was; maar de Macedonische grooten bragten hunnen jongen Koning in zijn wiegje in het leger, opdat zijne tegenwoordigheid der krijgslieden moed zou verhoogen en de gedachte, dat zij den persoon van hunnen Koning tegen de woeste barbaren moesten beschermen, hen wezenlijk onoverwinnelijk zou maken. De *Illyriërs* werden dan ook geheel en al verslagen. PHILIPPUS *de Groote*, die in het jaar 360 vóór onze jaartelling den troon van *Macedonië* beklom, verdreef hen uit het westelijk *Macedonië* en joeg hen tot aan de overzijde van den *Drinius*, die de grensscheiding van beide landen in het vervolg bleef uitmaken. Daardoor werd het vroegere gebied dier volkstammen verdeeld in Grieksch en Barbaarsch *Illyrië*. De *Grieken*, het beschaafdste volk der wereld in hunnen tijd, waren namelijk gewoon, allen, die niet tot hen behoorden, Barbaren te noemen, hetgeen vreemdelingen, maar in eenen vernederenden

zin, beteekent. Zoo noemden de *Grieken* ook de *Macedoniërs* Barbaren; maar toen PHILIPPUS zich van geheel *Griekenland* had meester gemaakt, hield dit onderscheid op. Het gedeelte van *Illyrië*, hetwelk die Vorst bij *Macedonië* had gevoegd, werd nu het Grieksche genaamd, het land dat gij thans op de kaart ziet aangeduid onder den naam van *Albanië*. In het noordelijk gedeelte van *Albanië* ziet gij eene rivier, die den naam van *Drino* voert, dat is de oude *Drinius*. Daar begon *Tartaarsch Illyrië*, dat zich naar boven uitstrekte tot aan de rivier de *Arsia*, thans de *Arsa* genaamd, die zich nabij den zuidelijken uithoek van *Istrië* in de zee uitstort. Het bevatte de tegenwoordige provinciën *Slavonië*, *Istrië*, *Dalmatië* en *Bosnië*, die gij gemakkelijk op de kaart zult vinden. Gelijk de meeste kustbewonende volken, oefenden de *Illyriërs* later zeerooverij uit, waarin zij welhaast zulk eene ervarenheid verwierven, dat alles wat zij op zee ontmoetteden, ook onherroepelijk verloren was. Nadat het Grieksche rijk van ALEXANDER *den Groote*, na zijnen dood, verbrokkeld was en de *Illyriërs* zijne zwakke opvolgers in *Macedonië* herhaaldelijk en met afwisselend geluk hadden verontrust, kregen zij aan de andere zijde langzamerhand, magtiger en gevaarlijker naburen. Het Romeinsche Gemeenebest had van lieverlede geheel *Italië* bemagtigd en zijn gebied strekte zich welhaast uit tot aan *Illyrië* uit. Kort vóór den tweeden oorlog der *Romeinen* tegen *Carthago*, ontstond er twist tusschen de Illyrische Koningin TEUTA en *Rome*. Illyrische zeeroovers hadden onder andere ook Romeinsche schepen buit gemaakt, en hunne vloot had eenen aanval gedaan op het eiland

Issa, hetwelk, niet in staat tot eigene verdediging, zich onder de bescherming van de *Romeinen* stelde, die nimmer eene gelegenheid lieten voorbijgaan om eenen zwakken Staat tegen eenen magtigen vijand te verdedigen, ten einde op deze wijze beiden aan zich te onderwerpen. De Senaat en het Romeinsche volk zonden toen LUCIUS en CAJUS CORUNCANUS, als Afgezanten, naar de Koningin, om van haar de teruggave van al het geroofde en het vrij laten van het eiland *Issa* (nu *Lissa* genaamd) te eischen. Volgens de Barbaarsche gewoonte, bij woeste volken in die tijden vrij algemeen in zwang, werden de Afgezanten vermoord, hetgeen toch eene schandelijke misdaad was; want Afgezanten, die zich, zonder eenige verdediging, in de handen der vijanden stellen, om over den vrede te handelen, of eenigen anderen last over te brengen, moesten altijd geëerbiedigd worden; maar de *Illyriërs* lieten zich hier door hunne eerste drift vervoeren, zonder op de gevolgen te letten. De Koningin echter, die te wel begreep, dat zij niet magtig genoeg was, om de *Romeinen* met geweld te wederstaan, verontschuldigde zich zoo goed zij kon bij den Senaat, en het zou waarschijnlijk niet tot oorlog gekomen zijn, zoo zij kort daarop niet overmoedig ware geworden door eene overwinning, welke hare vloot op de *Achajers*, een volk in *Griekenland*, behaalde en zij niet geweigerd had de voldoening te geven en de schadeloosstelling te betalen, die zij beloofd had. Spoedig moest zij echter tot hare schade de dwaasheid van hare handelwijze ondervinden, want de twee Romeinsche Consuls PUBLIUS POSTHUMUS ALBINUS

en CNAEUS FULVIUS CENTUMALUS, stelden zich aan het hoofd van een magtig leger en eener sterke vloot. FULVIUS bemagtigde eerst het eiland *Corcyra*, verdreef daarna, geholpen door zekeren DEMETRIUS van *Pharos*, de *Illyriërs* van het eiland *Issa* en veroverde daarna een gedeelte van *Illyrië*, aan de zeekust gelegen, hetwelk later den naam van *Liburnië* verkreeg en een deel van *Dalmatië* uitmaakt, waarover DEMETRIUS van *Pharos* tot gezagvoerder werd aangesteld, zonder dat het land tot een Romeinsch Wingewest werd gemaakt. DEMETRIUS bleef echter niet lang zijnen Beschermheeren getrouw; want, misschien door den hagchelijken staat der Romeinsche zaken gedurende den tweeden oorlog tegen *Carthago* aangemoedigd, haalde hij een naburig volk, de *Atentaners*, die aan de Romeinen onderworpen waren, over, om tegen hen op te staan en zich onafhankelijk te verklaren, terwijl hij zelf eene vloot van vijftig schepen uitrustte, die naar *Lissus* stevende, eene stad, in westelijk *Macedonie*, nabij de zeekust en de rivier de *Drino* gelegen, en die thans den naam van *Alessia* voert. Daar overviel hij de *Cycladische eilanden* en plunderde dezelve, hoewel zij in een vriendschappelijk verbond met *Rome* waren. Deze tweede oorlog tegen de Romeinen liep niet minder ongelukkig voor *Illyrië* af dan de eerste; want reeds in het volgende jaar, vielen de Consuls LIVIUS SALINATOR en ÆMILIUS PAULUS in *Illyrië*, dat zij geheel bemagtigden en weder aan het Gemeenebest onderwierpen, hoewel zij het niet als een Wingewest aan het grondgebied van den Staat trokken. Dit geschiedde eerst later, toen de *Illyriërs*, om hunne wederspannigheid en herhaalde pogingen tot

opstand, onder Keizer AUGUSTUS, door de beroemde veldheeren GERMANICUS en CLAUDIUS DRUSUS en daarna ook onder Keizer TIBERIUS, vele malen verslagen waren geworden. Van toen af werd het slechts als een Wingewest van den Romeinschen Staat aangemerkt, had dikwijls van de onderdrukking der keizers veel te lijden, zoo als onder keizer PROBUS het geval was, en bleef, na de groote scheuring van het Rijk in het jaar 395 onzer jaartelling, een deel van het Westersche Keizerrijk uitmaken; maar had van toen af, ook zeer veel te lijden van de invallen der *Gothen*, *Alanen* en *Hunnen*, die de zuidelijke landen van *Europa* hadden leeren kennen, door dat zij als hulptroepen in het leger van Keizer THEODOSIUS gediend hadden, toen hij tegen den oproerigen EUGENIUS optrok, die hem den intogt in *Italië* wilde beletten. Van dien tijd af, herhaalden de barbaren hunne togten naar de zuidelijke landen, alles verwoestende wat zij op hunnen weg ontmoetten. *Illyrië* werd dikwijls door hen overstroomd en geplunderd en toen zij in 476 aan het Westersche Keizerrijk een einde hadden gemaakt, kwam het onder de heerschappij van het Oostersche Rijk, welks Keizers hunnen zetel te *Konstantinopel* gevestigd hadden. Omstreeks het midden der zesde eeuw, werd *Illyrië* overvallen door woeste volkstammen, die uit *Rusland* en *Polen* kwamen, vanwaar zij door oorlog, hongersnood of overbevolking verdreven waren. In dien tijd en vroeger was het geene bijzonderheid, dat bijna een geheel volk met vrouwen en kinderen zich op weg begaf en wanneer zij een land, dat hun beviel, ontmoetten, zich aldaar nederzetteden, dikwijls na de bewoners verdreven of uitgeroeid te hebben. Deze

verandering van woonplaats noemt men landverhuizing, waarvan gij er vele in de geschiedenis vermeld zult vinden. Altijd waren het noordelijke volken, die naar de zuidelijke deelen van *Europa* trokken, waarvan de voornaamste redenen ligt zijn te begrijpen. In de noordelijke landen was de beschaving veel minder gevorderd dan in het zuiden. Uitgestrekte bosschen bedekten het land, de akkerbouw was er, of niet bekend, of in verachting, of werd er zeer gebrekkig beoefend; van daar, dat de grond er betrekkelijk weinig voedsel kon opleveren voor de menschen, die daarentegen zich bijzonder sterk vermenigvuldigden: daarom waren er dikwijls te veel menschen bijeen, waarvan een deel zich dan afscheidde, en, onder geleide van een vooraf gekozen opperhoofd, minder bevolkte, dikwijls zuidelijker gelegene landen en een zachter klimaat ging opzoeken. Door zulk eene landverhuizing kwamen de *Batavieren*, onze voorvaderen, 100 jaar vóór onze jaartelling, in ons vaderland: door dergelijke landverhuizingen, die tevens vijandelijke invallen en strooptogten waren, werd *Italië* beurtelings geteisterd door de *Gothen*, *Hunnen*, *Wandalen*, *Longobarden* en anderen; werden deze Barbaren door de *Romeinen* overwonnen, dan werden zij gewoonlijk als redeloos vee geslagt, gelijk vroeger de *Cimbren* en *Teutonen* ondervonden hadden; overwonnen zij daarentegen, dan plunderden zij de steden, en trokken terug of zetteden zich op het land neder, om op hunne beurt voor anderen plaats te maken. Zoo kwamen in het midden der zesde eeuw eenige Slavische volkstammen uit *Rusland* en *Polen* in *Illyrië*, welks bewoners zij gemakkelijk ten onder bragten, en die

naderhand zoodanig onder hen versmolten, dat men deze Slavische overheerschers als de stamvaders der tegenwoordige bevolking aanmerkt. Toen het Oostersche Keizerrijk door de herhaalde aanvallen der *Sarraceenen*, die reeds in 672 *Konstantinopel*, hoewel te vergeefs belegerd hadden, zeer verzwakt was geworden, maakten zich de Slavonische bewoners van *Illyrië* vrij en stichtten twee onafhankelijke koningrijken, *Croatië* en *Dalmatië*, die gij nog beide op de landkaart vindt aangeduid, beide aan de zee liggende; het eerstgenoemde meest noordelijk, ten noorden aan *Istrië* en *Slavonië* of eigenlijk *Illyrië* grenzende, ten zuiden aan *Dalmatië*, dat zich van daar ten zuiden uitstrekt tot aan *Albanië* en noordelijk en oostelijk door *Bosnië*, westelijk door de zee begrensd wordt. In het begin der twaalfde eeuw ontstond er nog een nieuw rijk, het koningrijk *Raciance*, waaruit later *Bosnië* gevormd werd, dat, zoo als gij op de kaart kunt zien, tusschen *Kroatië*, *Slavonië*, *Servië*, *Albanië* en *Dalmatië*, ligt. Het was er echter verre van daan, dat deze nieuwe rijken in rust en vrede konden bloeijen; daartoe waren zij van al te magtige en heerschzuchtige naburen omringd; aan de eene zijde de magtige Republiek van *Venetië*, aan de andere zijde het niet minder magtige Keizerrijk, dat de *Turken* op de puinhoopen van het Grieksche Rijk hadden gevestigd; verder het aangrenzende Aartshertogdom *Oostenrijk* en *Hongaryë*, dat toen nog geheel onbeschaafd was en een krijgszuchtig volk bevatte, dat overal strooptogten ondernam. Deze vijandelijke magten werden nu door *Kroatië*, *Bosnië* en *Dalmatië* van elkander gescheiden, zoodat het niet

te verwonderen is, dat deze kleine Staten, die altijd het tooneel van oorlogen waren, niet lang hunne onafhankelijkheid konden bewaren. *Dalmatië* viel eerst in handen der *Venetianen*, die spoedig ook *Kroatië* overweldigden, maar in het jaar 1270, alles weder verloren aan de *Hongaren*, die het echter ook niet lang in bezit hielden, maar het zich door de *Turken* lieten ontweldigen, die, na in 1453 *Konstantinopel* te hebben ingenomen, geheel *Europa* van die zijde dreigden te overstroomen, zoodat zij zelfs tweemalen, eerst in 1529, en vervolgens in 1683, *Weenen* belegerden. Telkens werden zij echter afgeslagen en volgens de afwisselende kansen van het krijgsgeluk, vielen de Staten, die het oude *Illyrië* vertegenwoordigden, nu in de handen der *Turken* dan in die van de *Oostenrijkers*. *Venetië* was reeds lang van deszelfs grootheid diep vervallen. Bij den vrede van *Campo Formio* in 1797, werd *Dalmatië* aan *Oostenrijk* toegewezen. In 1809 ontnam Keizer NAPOLEON deze Provincie weder aan dat Rijk, om haar met de overige meergemelde te vereenigen, onder den naam van de *Illyrische Provinciën*. Deze nieuwe inrigting overleefde echter, gelijk zoovele andere, het krijgsgeluk van den buitengewonen Veldheer niet. In 1816 werd van zijne *Illyrische Provinciën* een koningrijk *Illyrië* gevormd, dat aan den Oostenrijkschen keizerstaat werd toegevoegd.

Het koningrijk *Illyrië* heeft eene oppervlakte van $519\frac{3}{4}$ □ Duitsche mijlen met 44 steden en 7000 dorpen bebouwd en door 1,158,000 menschen bewoond. Hoewel dit land geen groot gedeelte van het Keizerrijk uitmaakt, is het niet te min belangrijk, dewijl het eene der voornaamste van de Oos-

tenrijksche aan de zeekust gelegene provinciën is. De inwoners belijden meestendeels de Roomsch-Katholieke Godsdienst, zoodat er slechts 18,700 Protestanten wonen. Voor koophandel, landbouw en fabriekaadje biedt het land eene zeer gunstige gelegenheid aan. Voor den handel ligt *Triëst* even gunstig als *Venetië* aan de overzijde der golf van dien naam, welke stad, vóór de ontdekking van de *Kaap de goede Hoop*, in 1495, door de *Portugezen*, de Koningin der koopsteden van *Europa* mogt genoemd worden. De luchtgesteldheid van *Illyrië* is gezond en de grond, althans in het lagere, naar de zeekust gelegene gedeelte, zóó vruchtbaar, dat het land met korenvelden bedekt is. Talrijke kudden, vooral van schapen, getuigen van de vruchtbaarheid dier nuttige dieren; de talrijke riviertjes en vooral derzelver mondingen in de zee zijn vervuld met allerlei soorten van visch; de bergachtige streken leveren veel wild op, en zijn met wijngaarden en olijfboomen beplant. Komt men echter in de hoogere streken des lands, die meer naar *Hongarijë* gekeerd zijn, dan wordt dit tooneel voorzeker minder bevallig. De bergachtigheid neemt hoe langer hoe meer toe, en de vruchtbaarheid van den grond in dezelfde evenredigheid af, zoodat men dáár, in de plaats van landbouw, de bergwerken den nijveren bewoner ziet bezig houden. Over het algemeen levert het land koren, honig, olie, was, huiden, wol, en metalen, vooral lood voor den handel, op. In *Bosnië* heeft men zelfs zilver- en goudmijnen gevonden. Zoo zijn de voorspoed van een land, de nijverheid der bewoners, ja de vruchtbaarheid van den grond, de gevolgen van de beschaving, die er heerscht. Toen de Romeinsche

Consuls ALBINUS en CENTUMALUS, in het jaar 227 vóór onze jaartelling, in *Illyrië* landden, zullen zij het wel in geheel anderen staat gezien hebben, dan het zich thans vertoont. Uitgestrekte bosschen, die overal de aarde bedekken, waar de hand van den mensch dezelve niet heeft uitgeroeid, maakten de luchtsgesteldheid koud en vochtig, en de aarde, die hare schatten zeldzaam oplevert, zonder met het zweet van den landman te zijn besproeid geworden, scheen even woest en onvruchtbaar als het grootste gedeelte van *Europa* in dien tijd en nog eeuwen daarna, waar men langzamerhand eene verandering heeft tot stand gebragt, welke zou doen vermoeden, dat met het verloop der eeuwen, de geheele natuur eene omwenteling had ondergaan. Zoo was het dan ook voor de *Illyriërs*, gelijk voor zoovele andere volken, niet onvoordeelig, dat zij onder de heerschappij der *Romeinen* kwamen, die hun de eerste beginselen van beschaving, hoe gebrekkig ook nog, bragten; maar de menigvuldige oorlogen, de nabijheid van geheel woeste volkstammen, die dikwijls het bebouwde veld kwamen verwoesten en de dorpen verbrandden, was niet voordeelig aan de verdere beschaving; hoewel de bewoners toch gewoon waren geworden aan een meer geregeld bestuur en aan den arbeid, in de plaats van het gevaarlijke, hoewel meer in hunnen smaak vallende handwerk van zeerooverij. Bij het verval van het Romeinsche Rijk en in de daarop volgende middeleeuwen, was *Illyrië* de overige landen niet vooruit, maar stond bij vele achter, zoodat het ook in ruime mate deelde in de barbaarschheid van die eeuwen, die de oudere beschaving en verlichting van de nieuwere afscheiden. Het licht,

dat zoo lang en zoo helder in het naburige *Griekenland* en *Italië* geschenen had, was reeds geheel uitgedoofd en het nieuwe, dat een gezuiverd en van grove bijgeloovigheden ontdaan Christendom moest aanbrengen, was of nog niet aanwezig of slechts voor weinigen opgegaan; maar toen het was aangebroken, namen de *Illyriërs* ook in beschaving en voorspoed meer en meer toe.

Het koningrijk *Illyrië* is verdeeld in twee Gouvernementen, dat van *Laibach*, de Hoofdstad, en dat van *Triëst*. Het eerste, dat het hoogere gedeelte des lands bevat, bezit vele ijzer- en staalfabrieken en inrigtingen om de overige voortbrengselen der mijnen, vooral het lood, te bearbeiden. *Triëst*, de Hoofdstad van het tweede Gouvernement, oudtijds *Tergeste* genaamd, door de *Histriërs*, de oudste bewoners des lands gesticht, en later tot een Romeinsch Wingewest gemaakt, is de grootste Koopstad van *Illyrië*, aan het noord oostelijke uiteinde van de golf van *Venetie*, aan eene kleine inham der zee, de golf van *Triëst* genaamd, gelegen.

Ten slotte willen wij nog eene stad in het koningrijk doen kennen.

Op den weg van *Weenen* naar *Triëst*, aan de rivier de *Glan* en in eene schoone, vruchtbare vlakte, die door hooge bergen omringd wordt, breidt zich *Klagenfurth*, eene der groote steden van *Illyrië*, uit. De stad is hare stichting aan de *Romeinen* verschuldigd en werd door deze, waarschijnlijk naar CLAUDIUS DRUSUS, den overwinnaar des lands, *Claudiforum* genoemd. Die naam bleef onveranderd tot in de middeleeuwen, maar werd sedert in *Claudi-*

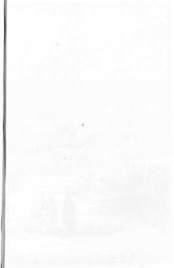

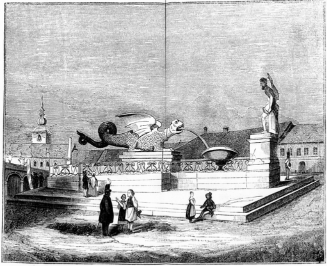

DE DRAKENBRON TE KLAGENFURT.

enfort en nog later in *Klagenfurt* verbasterd. Niettegenstaande hare oudheid, bleef de stad lang onbemuurd, en eerst in het jaar 1518 werd zij omringd met vestingwerken, die aanmerkelijk uitgebreid werden, nadat een geweldige brand in het jaar 1535 een groot gedeelte van *Klagenfurt* in de asch had gelegd. Op het einde der zestiende eeuw vond de Hervorming hier vele voorstanders, maar in den jare 1600 trok MARTYN, Bisschop van *Seckau*, aan het hoofd van eenige honderden krijglieden de stad binnen, waarop de Protestanten mishandeld werden en genoodzaakt te vlugten. In de jaren 1636 en 1723 werd *Klagenfurt* herhaaldelijk door brand verwoest en viel, in 1797, in de magt van de *Franschen*, die het wel na den vrede van *Leoben* verlieten, maar in het jaar 1809 terug keerden en de vestingwerken vernielden. Sedert zijn de wallen in bevallige wandeldreven herschapen, terwijl door het aanleggen van groote wegen de gemeenschap met de overige Steden der *Oostenrijksche* Monarchie veel is verbeterd. De stad, weleer de hoofdstad van het oude Hertogdom *Karinthië*, is thans de zetel van het bestuur van den *Klagenfurter-Kreits*, gelijk mede van den Vorst-Bisschop van *Gurk*, van een groot aantal der edelste *Karinthische* Geslachten en van een Genootschap voor den landbouw en de kunsten. Hare gedaante vormt een regelmatig vierkant, dat door vier Voorsteden, de *St. Veiter*-, de *Völkermarkter*-, de *Veitringer*- en de *Villacher* voorstad, wordt omringd. De straten zijn meerendeels breed en regt. De huizen hebben veelal een bevallig voorkomen, zijnde twee of drie verdiepingen hoog,

met planken bedekt en niet zelden van bliksemafleiders voorzien. Onder de opene pleinen is het *Nieuwe Plein* het grootste. Het heeft in het midden eenen vijver, waaruit eene pijramide oprijst; ook prijkt het met het ruiterstandbeeld van Keizer LEOPOLD I en met eene kolom, waarop het beeld van Keizerin MARIA THERESIA staat. Op de *Kardinaalsplaats* ziet men eenen obelisk, opgerigt ter herinnering aan den vrede, die in het jaar 1805 te *Presburg* gesloten is. Het aantal Kerken bedraagt 7, die alle aan de Roomsch-Katholijken behooren, en waarvan de Domkerk, de St. Aegidiuskerk en de H. Geestkerk de merkwaardigste zijn. Van den hoogen toren der St. Aegidiuskerk heeft men een schoon gezigt op de stad en hare bekoorlijke omstreken. De oude Burg, waar Prins KAREL VAN BEIJEREN en zijne drie oudste Broeders, van 1706 tot 1714, als gevangenen bewaard werden, het raadhuis, het landhuis, de paleizen van den Bisschop, van den Vorst VAN ROZENBERG en van den Graaf GOES zijn waardig bezigtigd te worden. Onder de openbare fonteinen, die de stad van drinkbaar water voorzien, is de *Drakenbron*, waarvan de nevensgaande plaat eene voorstelling geeft, de schoonste. Zij stelt een gevleugeld monster voor, gelijk men in overoude tijden, maar geheel ten onregte, meende, dat zij bestonden, uit welks geopenden bek het heldere water ontspringt, terwijl op eenigen afstand een reus met eene knods gewapend, zich gereed schijnt te maken, om den afgrijselijken draak te bestrijden. — De bevolking van *Klagenfurt* bestaat uit 10,000 inwoners, die eenen levendigen handel drijven, en eene loodwit-fabriek, de grootste van geheel *Oosten-*

rijk, bezitten. De beoefening der wetenschappen wordt er bevorderd door eene inrigting van Hooger Onderwijs, *Lyceum* genaamd, die in het jaar 1600 is gesticht en eene rijke boekerij bevat, alsmede door het Museum voor de beeldhouw- en schilderkunst en het Kabinet voor de natuurlijke historie. Voor de lijdende menschheid wordt goed gezorgd, daar doelmatige inrigtingen zich belasten met de verpleging van zieken, krankzinnigen en armen. De schouwburgen en de schoone volkstuin worden door de ingezetenen druk bezocht, terwijl de schoone omstreken ruimschoots gelegenheid tot wandelen aanbieden. De schoonste landhuizen, die men er ontmoet, zijn *Maria Loretto*, op een eiland in het *Wörthermeer*, het eigendom van den Vost van ROZENBERG, en de kasteelen *Eberthal* en *Welzenegg*.

MOSKOU.

Het groote Keizerrijk Rusland, dat het geheele oostelijke gedeelte van Europa bevat, zich over het Noordelijke gedeelte van *Azië* uitstrekt en zich eerst in de Noord-westelijke eilanden van *Amerika* verliest, had in vorige dagen *Moskou* tot hoofdstad, waarvan wij u thans eenige bijzonderheden willen mededeelen. Dit Keizerrijk is van alle landen van ons werelddeel voorzeker het jongste in beschaving; want hoewel deszelfs bewoners reeds in vroegere eeuwen minder barbaarsch waren dan men zich over het algemeen voorstelt, valt het toch niet te ontken-

nen, dat zij tot op de helft der vorige eeuw, in beschaving bij alle Europeesche en bij vele Aziatische volken achter stonden. De reden hiervan is hoofdzakelijk gelegen in de woestheid van het land, en de zwervende leefwijze der oudste bewoners, waardoor de beschaafde volken nimmer duurzame veroveringen in hun land konden maken, en zij wel hunne vrijheid behielden, maar ook verstoken bleven van het licht der kunsten en wetenschappen, dat altijd de veroveringen van de Grieken en vooral van de Romeinen volgde. Naderhand werd de beschaving niet minder teruggezet, door den eigenaardigen toestand, waarin het land zich bevond, afgesloten van den kring der magtige Rijken, die zich in het Westen van ons Werelddeel gevormd hadden, gekromd onder het juk van volstrekte Alleenheerschers, die veelal barbaarsche Dwingelanden waren, onderdrukt door eenen magtigen Adel, die de rol van ondergeschikte Tyrannen speelde, en terwijl alle overige menschen slaven waren, kon het Rijk niet spoedig die hoogte van bloei en magt bereiken, waarvoor het sedert bleek allezins vatbaar te zijn. De oudste bewoners van *Rusland* waren de Sarmaten en Scythen, van welke volkstammen wij weinig weten, hoewel zij dikwijls in de oude geschiedenis vermeld worden. De Scythen vooral hadden zich verre uitgebreid, bewoonden het land tusschen de Zwarte, Azofsche en Caspische zeeën, en strekten zich verre in Azië uit. Hun afkomst is duister; want het gevoelen van HIËRONYMUS en andere Kerkvaders, dat zij zouden afstammen van MAGOG, den tweeden zoon van JAPHET, is niets meer dan eene vooronderstelling. De naam van Scythen komt waarschijnlijk van eene

soort van kleine schilden, die zij in den oorlog gebruikten. Hoe zij bij eenen inval van eenen magtigen vijand naar het binnenste van hun land terugtrokken en den dwazen veroveraar eenen woesten onvruchtbaren grond prijs gaven, waar hij spoedig door honger en allerlei gebrek tot den aftogt gedwongen werd, hebben de mislukte krijgstogten van Koning DARIUS HYSTASPES en van ALEXANDER DEN GROOTE geleerd. De Scythen namen ook deel aan de volksverhuizingen, waarbij zij hoe langer hoe meer Westwaarts trokken, totdat men ze naderhand in de geschiedenis wedervindt, onder den naam van Slaven of Slavoniërs, waarschijnlijk met andere volkstammen vermengd. In de zevende eeuw ontvlugtten de Zuidelijk wonende Slaven het juk der Bulgaren, die hen onderworpen hadden, en trokken meer Noordwaarts, waar zij vele stamgenooten aantroffen, met welke zij zich vereenigden, en nu het uitgestrekte gedeelte van het Russische Rijk bewoonden, dat zich van de rivier de *Dniester* tot het *Ladoga meer* en tot in *Polen* uitstrekt. In dat land bouwden zij de eerste steden, eene Zuidelijk, *Kief*, de andere Noordelijk, *Novogorod* geheeten. Maar de Slavoniërs hielden niet van het leven in de stad, en hunne voortdurende zwervende leefwijze maakte alle eenheid en magt van het Rijk te eenen male onmogelijk, tot dat eenige onverschrokken gelukzoekers, die hunne zegevierende wapenen door geheel Europa hadden gevoerd, en met enkele strooptogten beginnende, geëindigd hadden met het stichten van Koningrijken, de *Noormannen*, die uit *Denemarken* afkomstig, hunne opperhoofden op de troonen van *Ysland*, *Normandië*, *Engeland*, *Napels*

en *Sicilië* geplaatst hadden, ook het eerste Russische Rijk stichtteden. De Slaveniërs van *Novogorod* door de dappere Noormannen bestookt, verkozen zich eenen van hen, RURIK genaamd, tot opperhoofd, wiens opvolger OLEG ook *Kief* bij zijne heerschappij voegde, zoodat zich in weinige jaren een aaneenhangend Rijk had gevormd, dat zich van de grenzen van *Zweden* uitstrekte, tot däár, waar de *Dnieper* zich in de *Zwarte zee* uitstort. Het Rijk der Noormannen in *Rusland* was spoedig sterk genoeg, om zich met het Grieksche Keizerrijk te meten, ja somtijds zakte eene vloot van 2000 schepen met 80,000 man den *Dnieper* af, om over de *Zwarte zee* heen, schrik en verbijstering tot in de Keizerlijke hoofdstad *Konstantinopel* te verspreiden. In het begin der 11^e^ eeuw regeerde zekere WLADIMIR I, die, warsch van de afgoderij, eene nieuwe Godsdienst wenschte te omhelzen. Om strijd trachtten de Mohamedanen van *Azië*, de Joden uit *Chazarië* en de Roomsche Christenen uit *Duitschland* hem tot hunne belijdenis over te halen, maar, zegt onze beroemde Geschiedschrijver VAN KAMPEN, het verbod van wijn der eersten, de blijkbare verwerping door God van de tweeden, en de armoede der laatsten konden hem niet behagen. — Ten laatste besloot hij zich in den schoot der Grieksche Kerk te begeven, werd gedoopt en huwde de Grieksche Prinses ANNA. Nu begon voor *Rusland* een tijdperk van welvaart en beschaving, dat, zoo het lang genoeg geduurd had, de grootheid van *Ruslands* toekomst eenige eeuwen zou vervroegd hebben; jammer, dat de schadelijke gewoonte dier tijden, om het Rijk bij het overlijden eens Konings onder zijne zonen

te verdeelen, eene gewoonte, die reeds vroeger het reusachtige Rijk van Keizer KAREL DEN GROOTE ten val had gebragt, ook *Rusland* in vele kleine vorstendommen versnipperde, die, onderling verdeeld en tweedragtig, niet in staat waren de buitenlandsche vijanden, onder welke de Lithauers genoemd mogen worden, af te weren. In een dier Vorstendommen werd *Moskou* gebouwd door GEORGE, Vorst van *Wolodimir*, die haar in 1154 aan de zamenvloeijing der *Moskwa* en *Neglina* stichtte. Spoedig verhief zij zich tot zekeren trap van welvaart en grootheid, ofschoon de verdeeling des lands en de gedurige oorlogen hare opkomst niet weinig belemmerden. In 1220 viel geheel *Rusland* en ook *Moskou* in de handen der Tartaren, die wel de stad en het land verwoestteden, en aan zich onderwierpen, maar toch onder hun oppergezag de Vorsten uit het geslacht van den Noorman RURIK het land lieten bestieren. In die tijden regeerde te *Moskou* Koning ALEXANDER, die in 1240 de Zweden aan de rivier de *Newa* versloeg, later onder den naam van *Newski* Monnik werd, en na zijnen dood te *Moskou* begraven en voor heilig verklaard werd. Onder de heerschappij der Tartaren ging de beschaving van *Rusland* hand over hand achteruit; domheid en bijgeloof zaten ten troon, hetgeen den tijd van 's lands bevrijding niet weinig vertraagde. *Moskou*, door de Tartaren in de laatste helft dier eeuw geheel verwoest, werd door Koning DANIËL, zoon van ALEXANDER, herbouwd; maar schoon Koning DEMETRIUS, in 1380, de Tartaren aan den *Don* versloeg, moest hij voor de gelukster van den allesoverwinnenden TAMERLAN, den beroemden Khan

der Tartaren of Mongolen, wijken, die in 1382 het vaak geteisterde *Moskou*, dat ondertusschen met eenen muur omringd was geworden, innam en verwoestte. Eindelijk gelukte het aan Koning IWAN I, in de tweede helft der vijftiende eeuw, zich van de overheersching der Tartaren te bevrijden, die nu omstreeks twee en eene halve eeuw geduurd had. Hij verhief *Moskou* tot de hoofdstad van geheel het Rijk, eene vergoeding, die het vooral de doorgestane rampen wel verdiende. Onder de regering van diens kleinzoon IWAN II, werd *Moskou* in 1547 door eenen hevigen brand bijna geheel verwoest, maar spoedig grooter en schooner herbouwd. IWAN, die in de geschiedenis den naam van *den Wreede* verkregen heeft, vergrootte gedurende eene vijftigjarige regering het Rijk op eene aanmerkelijke wijze, door *Kasan* en *Astrakan* op de Tartaren te veroveren en ook Westelijk *Siberië* aan zijne kroon te hechten; maar hij was in vele opzigten een wreed tyran, die de opstanden der inwoners van *Novogorod*, die tot aan IWAN hunne onafhankelijkheid hadden weten te bewaren, door de alleronmenschelijkste teregtstellingen wreedaardig strafte, en deze weleer zoo bloeijende koopstad nagenoeg geheel ten gronde rigtte. Aan den anderen kant beschermde hij kunsten en wetenschappen, riep buitenlandsche kunstenaars tot zich, die zich in *Moskou* nederzetteden en niet weinig tot den toenemenden bloei dier stad medewerkten. IWAN was de eerste, die den titel van TSAAR of CZAAR aannam, hetgeen Heer beteekent; bij zijnen dood, die in 1584 voorviel, liet hij een rijk na, dat drie maal zoo uitgebreid was, als dat, hetwelk zijne voorzaten beheerscht hadden; maar de bevolking zijner staten was daardoor slechts tot 12 millioenen zielen geklommen, dat is, met 2 millioenen vermeerderd, zóó schaars waren de nieuw veroverde landstreken bevolkt. Toen in 1598 ook zijn zoon en opvolger FEDOR IWANOWITSCH was overleden, en met hem de mannelijke nakomelingschap van RURIK DEN NOORMAN, althans in de regte lijn, was uitgestorven, werd *Rusland* en vooral *Moskou* het schouwtooneel van de vreesselijkste woelingen en de barbaarschte wreedaardigheden. *Moskou* zag den onmenschelijken CZAAR BORIS, FEDOR's schoonbroeder en opvolger, gedurende zijne korte regering dagelijks talrijke slagtoffers van zijnen bloeddorst in zijn eigen paleis en met eigene hand ter dood brengen, en derzelver afgeslagene hoofden, tot een afschuwelijk schouwspel voor de burgers, uit de vensters van het paleis op de straat werpen. Hij stierf in 1605, en zijn zoon, die hem opvolgde, werd spoedig van den troon gestoten en vermoord, door zekeren DEMETRIUS, die zich, waarschijnlijk valschelijk, voor een' zoon van IWAN II uitgaf, en daarom in de geschiedenis onder den naam van den *valschen* DEMETRIUS bekend is. Hij besteeg den troon door de Polen ondersteund, maar werd spoedig vermoord. Al deze burgertwisten en onlusten, waarvan de omliggende volken ijverig gebruik maakten, bragten *Rusland* op den rand van deszelfs ondergang. *Moskou* werd in 1612 door de Polen bemagtigd, die de stad door brandstichting trachtten te vernielen, en niets minder beoogden, dan eene opperheerschappij over *Rusland*, gelijk aan die, welke vroeger de Tartaren hadden uitgeoefend, te vestigen. Het bestaan van

Rusland, als onafhankelijk Rijk, liep het grootste gevaar; maar uit de Hoofdstad daagde redding voor het gansche land op. Twee moedige, vaderlandslievende mannen, POJARSKI en MININ, de een tot den Adel, de ander tot den Burgerstand behoorende, vatteden het kloekmoedige besluit op, om de schijnbaar ingesluimerde geestdrift hunner stadgenooten tot herwinning der vrijheid op te wekken, ten einde met vereenigde krachten, het vreemde juk, dat hen drukte, af te schudden. Het gelukte hun de vaderlands- en vrijheidsliefde, die slechts waren ingesluimerd, alom te doen herleven, waardoor de Polen eerst uit *Moskou* verjaagd en daarna genoodzaakt werden geheel *Rusland* te ontruimen. Een nieuw stamhuis kwam nu op den troon, in den persoon van MICHAËL FEDEROWITZ, uit de familie ROMANOF. Deze Vorst regeerde *Rusland* met wijsheid, en wist zijne bezittingen nog aanmerkelijk uit te breiden, vergrootingen van gebied echter, die zijne magt weinig vermeerderden; want het aangewonnen land in *Azië* gelegen, *Siberië*, en een gedeelte van het woeste *Tartarijë* bevattende, was bijna niet bevolkt; wilde horden zwierven däär door de woestenijen rond, zonder eenen bepaalden Gebieder te erkennen, nu op het eene, dan op het andere grondgebied hunne kudden weidende of hunne stooptogten plegende. In het Westen daarentegen, behield *Polen* nog een beslissend overwigt over *Rusland*, en had, na de laatste onlusten, de Russische stad *Smolensk* en eenige andere plaatsen aan zich gehouden, die eerst door ALEXIUS, MICHAËL's zoon en opvolger, herwonnen werden. De opvolger van ALEXIUS was de bekende en te regt beroemde

PETER DE GROOTE, die, meer dan een zijner voorgangers, de grondlegger van *Rusland's* grootheid mag genoemd worden. Het is ons doel niet, in de bijzonderheden van het roemrijke tijdperk, waartoe wij hier genaderd zijn, te treden; zij behooren meerendeels tot de geschiedenis van *Rusland*, die wij hier niet dan bepaaldelijk in betrekking tot deszelfs oude Hoofdstad kunnen behandelen. Overigens is het ook algemeen bekend, hoe PETER, niet te vreden met het aanleeren van kunsten en wetenschappen, door bekwame mannen, die hij tot dat einde aan zijn Hof had geroepen, in *Rusland* bekend gemaakt, zelf die onontbeerlijke kennis in vreemde landen ging zoeken; hoe hij ook in ons vaderland en wel te *Amsterdam* en te *Zaandam* vertoefde; hoe hij, als de Hervormer van zijn vaderland, in *Rusland* terugkeerde; hoe hij van zijnen onverzoenlijksten vijand, KAREL XII, Koning van *Zweden*, die in genie voor hem week, maar in krijgskunde en redelijke deugden hem verre overtrof, de kunst van oorlogen leerde; hoe de Russische soldaten, dikwijls door de *Zweden* geslagen, eindelijk hunne overwinnaars bij *Pultawa* leerden overwinnen; hoe PETER, zelf nog een mengsel van nieuwe beschaving en oude barbaarschheid in zijn karakter en al zijne handelingen vertoonende, in zijn Rijk de nieuwe beschaving op alle mogelijke wijze, ja, ten koste van het leven van zijnen zoon, trachtte te bevorderen en de oude barbaarschheid geheel en al uit te roeijen. Deze alle zijn bekende zaken, die wij niet verder zullen ontwikkelen. Van bijzonder belang voor *Moskou* was de blijkbare wensch van PETER, om zich nauwer aan de Westersche

monarchiën aan te sluiten, en zijne eigene staten in te rigten naar het voorbeeld, dat hij op zijne reizen door Europa, in de landen, die hij bezocht had, had leeren kennen. Een der grootsche middelen, die hij daartoe aanwendde, was het bouwen eener nieuwe Hoofdstad, waarmede hij zich ijverig bezig hield, zoodra de beslissing van het pleit, dat reeds vele jaren op onderscheidene slagvelden, tusschen hem en den Koning van *Zweden* gevoerd was geworden, hem daartoe de gelegenheid aanbood. De nieuwe stad moest geheel Europeesch zijn, want *Moskou*, in het hart des lands gelegen, door allerlei volken bezocht en bewoond, had in bouworde, zeden en gewoonten, een sterk uitgedrukt Aziatisch karakter, dat PETER voorzeker niet gemakkelijk meende te kunnen uitroeijen. De nieuwe stad moest worden gebouwd naar het voorbeeld der groote Europeesche steden, zoo digt mogelijk aan de Westersche grenzen des Rijks, en zoodanig gelegen zijn, dat zij door handel en scheepvaart in eene onmiddellijke en noodwendige aanraking met de meer beschaafde natiën moest komen. Zoodanig was PETERS voornemen, en *St. Petersburg* verhief zich spoedig op een eiland van de *Newa*, in het Noordelijke gedeelte des Rijks, voornamelijk naar het plan van *Amsterdam* gebouwd. *Moskou* verloor hierdoor het voorregt van de Hoofdstad des Rijks te zijn, en hoewel Keizer PETER II den zetel van het bestuur weder daarhenen overbragt, kon de oude Hoofdstad zich niet tegen de nieuwe in den rang van eerste stad des Rijks handhaven, de gunstige ligging van *Petersburg* voor den handel, en de daaruit voortvloeijende snelle vermeerdering der

inwoners, zijn hiervan de voornaamste oorzaken geweest. *Moskou* behield dan ook slechts drie jaren (van 1727 tot 1730) het voorregt van den Beheerscher des Rijks met zijnen Hofstoet in het oude paleis der Czaren zijne woonplaats te zien vestigen. Maar nog altijd is *Moskau* de *heilige stad* in de oogen der Russen, heilig door de oude geschiedkundige herinneringen, waarvan wij u het een en ander verhaald hebben, en niet minder door de nieuwere, die van het jaar 1812 dagteekenen.

Het was toch in dat jaar, dat Keizer NAPOLEON, aan het hoofd van het magtigste leger, waarvan de nieuwere geschiedenis melding maakt, het onmetelijke Russische Rijk binnentrok; te vergeefs bood een vrijheidslievend volk hem bij elken voetstap eenen hardnekkigen tegenstand; het krijgsgeluk begunstigde nog voor korten tijd de Fransche legervanen, de Russische krijgskunde was niet opgewassen tegen die van oorlogslieden, die sinds twintig jaren geheel Europa hadden overwonnen. De gevechten bij *Smolensko* en de bloedige veldslag bij de *Boderino*, konden den Veroveraar niet tegenhouden, die met rasse schreden het heilige *Moskou*, die aloude stad der Czaren, naderde. Hare verdediging, eene niet gemakkelijke taak, was aan ROSTOPCHIN opgedragen, die, welligt de onmogelijkheid inziende, om eene zoo uitgebreide stad, tegen eenen zoo magtigen vijand te verdedigen, het waarlijk grootsche besluit nam, om den Overwinnaar niets dan eenen puinhoop te laten. Dit vaderlandslievend voornemen, tot welks uitvoering al de inwoners der stad, met de kloekmoedigste opoffering van hunne eigene belangen, medewerkten, had niets anders ten

doel, dan de Franschen te beletten in de tweede stad des Rijks zich te vestigen, en door de bezetting van dit belangrijke punt in het hart des Rijks reeds half overwinnaars van *Rusland* te worden; maar in de hand der Voorzienigheid, die edele daden boven alle verwachting zegent en vruchten doet dragen, werd deze onvergelijkelijke zelfopoffering het middel ter bevrijding van geheel Europa. Op de tijding van de aannadering van het groote leger, maakten allen zich gereed de stad te verlaten. Een tooneel van wanhoop en verslagenheid, waarvan de geschiedenis er weinige oplevert! Wie zou de stad zijner inwoning voor altijd kunnen verlaten, zonder met tranen in de oogen, aan al de genoegens te denken, die hij er genoot? Zelfs het leed, dat hem er trof, maakt hare muren hem heilig? Wie zou zijne droefheid kunnen bedwingen, wanneer hij als balling met zijn huisgezin de stad verlaat, waar hij zoo veel, dat hem dierbaar is, moet achterlaten? Maar waar zag men ooit een schouwspel wreeder, dan dat van eenen geheelen volkstam, die zijn vaderland moet verlaten, van eene geheele bevolking, die eene groote stad uittrekt, om al, wat achter blijft, aan de vlammen prijs te geven? Hier ziet men grijsaards, die liever wenschten begraven te worden onder de puinhoopen, dan op vreemde plaatsen, wel-ligt hun brood te gaan bedelen, dáár vrouwen die op het voorbeeld der oude Trojaansche, de zuilen om-armen, van voor hun hart geheiligde gebouwen, en voor het laatst hare woningen vaarwel zeggen, on-der wier daken hare kinderen niet zullen mogen opgroeijen. — En dit alles geschiedde in *Moskou* vrij-willig! Al, wat vervoerbaar was, werd uit de stad

gebragt, de schatkist, de belangrijke staatspapieren die hier bewaard werden, terwijl ook elk zoo veel mogelijk voor zich en de zijnen zorgde, dat alles, wat hij mede kon nemen, niet verloren ging. Daarop volgde de uittogt; lange, onafzienbare scharen van inwoners, belast met een gedeelte hunner bezittingen, trokken langzaam voorwaarts, de smart op het aange-zigt geschreven, eene karavaan van pelgrims, die het vaderland, dat zij begeven, aan het verderf ter prooi laten, en een nieuw gaan zoeken, dat hun nog on-bekend is. Dit zou de beschouwer van dien uittogt gedacht hebben, indien hij niet het doel had gekend. Eindelijk trok ook het leger af, en met hetzelve de laatste bewoners van *Moskou*. Toen het Fransche leger de stad binnentrok, vertoonde zich nergens een levend wezen, overal heerschte eene doodsche stilte, die voorzeker eenen hoogst onaangenamen indruk op de veroveraars zal gemaakt hebben. Hier vertoonde zich reeds de verwoestende hand van den krijg, reeds vóór dat dezelve de stad was genaderd; de overwinnaars vonden hier het tooneel, dat zij maar al te dikwijls hadden achtergelaten. Ondertusschen trokken zij voort en legerden zich in een gedeelte der stad, het *Krem-lin* geheten; maar de tot vertwijfeling gestegen hel-denmoed der Russen, bereidde hun nog veel akeliger tooneel. Plotseling breekt er aan alle zijden der stad brand uit, door eenige achtergeblevene mannen, met gevaar van hun eigen leven, aangestoken. De wind verspreidt een' verstikkenden rook over den geheelen omtrek, en zweept de vlammen met geweld van het eene huis naar het andere, van de eene wijk naar eene volgende. Nu verheft zich de vreesselijke vlam-

men- en rookkolom ten hemel, als eene onmetelijke offerande aan Hem, die het slavenjuk der volken zou afnemen, dan jagen de vlammen golvend en loeijend voorwaarts en naderen de Franschen en hunnen Keizer, als de wrekende arm der vrijheid, wier heiligdom is geschonden. Groot was de verbazing der Franschen en ijverig waren hunne pogingen, om het vuur te stuiten, eene niet gemakkelijke taak, bij de menigvuldigheid der houten gebouwen in het oude *Moskou*. Vele brandstichters werden gevat, en, hetgeen niemand zal verwonderen, zonder genade afgemaakt. Dertien duizend en acht honderd huizen werden door het vuur vernield, en een onmetelijke puinhoop, was alles, wat er van een groot gedeelte der stad overbleef. Het is bekend, hoe Keizer NAPOLEON nog eene maand vertoefde en toen de vernielde stad verliet, na de vestingwerken van het *Kremlin* in de lucht te hebben doen springen. *Moskou* werd spoedig, schooner dan het geweest was, herbouwd; de huizen werden grooter en van steen opgetrokken, welk laatste eene belangrijke verbetering mogt genoemd worden. Sedert dien tijd heeft *Moskou* geene lotgevallen ondergaan, die wij hier te melden hebben, waarom wij thans willen overgaan, tot het verhaal van eenige bijzonderheden, die tot de plaatselijke gesteldheid der stad betrekking hebben.

Het oudste, voornaamste en beroemdste gedeelte der stad is het *Kremlin* aan de *Moskwa*, in de gedaante van eenen grooten driehoek, met eene breede zijde naar de rivier toe, gebouwd. Naderhand werd ten Noorden der rivier, aan de tegenovergestelde zijde, het tweede gedeelte der stad gesticht, *Kitaigorod*

of de *Chinesche* stad genoemd; terwijl de later bijgebouwde deelen deze twee eerstgenoemde en derzelver geheelen omvang omgaven. Zoo sloten *Belgorod* of de *Witte Stad*, vervolgens *Semlanoigorod* of de *Stad tusschen aarden wallen*, en eindelijk dertig voorsteden, het binnenste gedeelte der hoofdstad, in drie ontzaggelijke cirkels in. Vóór den brand van 1812, waarvan wij zoo even spraken, vertoonde de stad de duidelijkste sporen van dien verschillenden aanleg. In sommige gedeelten herkende men aan de prachtige paleizen, eene Hoofdstad van een magtig Rijk; de Stad waar de Beheerscher van dat Rijk zijn verblijf hield of gehouden had; terwijl andere gedeelten meer op eene woestenij dan op eene bewoonde plaats geleken. Eene andere soort van onregelmatigheid droeg nog meer bij, om de schoonheid der Stad en den indruk, dien zij op den vreemden bezoeker maakte, te verminderen, dat namelijk aanzienlijke huizen in de armoedigste en armzalige hutten in de prachtigste gedeelten der Stad gevonden werden. Vele huizen vertoonden dezelfde ongeregeldheid weder in het klein, daar zij half van steen, half van hout waren opgetrokken. Over het algemeen hadden de houten huizen verre de overhand, gelijk ook de meeste straten met planken of boomtienen bedekt waren. Aan den anderen kant, was er eene onregelmatigheid in *Moskou's* bouworde op te merken, die zoo al niet schoon te noemen, dan toch indrukwekkend was, het verschil namelijk in de bouworde der groote openbare Gestichten. *Moskou* was door hare ligging evenzeer Barbaarsch, en Grieksch als Russisch, zoodat de menigvuldige kerken en andere gebouwen de blijken

droegen van door deze verschillende Bouwmeesters te zijn aangelegd. Welk eenen indruk zulk een gezigt moest maken, zal men zich eenigzins kunnen voorstellen, wanneer men bedenkt dat alleen het *Kremlin* meer dan twintig kerken met prachtig vergulde of verzilverde koepeldaken, bevatte.

Het getal dier kerken was reeds aanmerkelijk vermeerderd; want ten tijde van Czaar MICHAËL FEDEROWITZ, in de eerste helft der 17de eeuw, bevatte het *Kremlin* er vijftig, en geheel *Moskou* meer dan *twee duizend*. Dit getal schijnt overdreven; maar men zal het kunnen begrijpen, wanneer men bedenkt, dat elke edelman voor zijn gezin eene kleine houten kapel had, waardoor dit getal zoo hoog klom. Onder MICHAËL's Opvolger ALEXIS, deed Patriarch NILION (Patriarch wordt het Geestelijke Opperhoofd der Grieksch-Russische Kerk genoemd) de meeste dier houten kerken afbreken en er steenen voor in de plaats stellen, doch in minder getal, zoodat er van de 2000 slechts 300 overbleven. Ook dit getal is nog zeer groot, maar werd noodzakelijk gemaakt door de talrijke Pelgrims, die gewoon waren van alle zijden des Rijks naar de *Heilige Stad* te zamen te stroomen, om hunne gebeden op de graven der Martelaren uit te storten. Onder die menigvuldige kerken muntten vooral de drie Hoofdkerken van het *Kremlin* uit; de eene aan MARIA *Hemelvaart* gewijd, werd vroeger gebruikt tot de krooning en het huwelijk der Czaren. Zij werd op last van Czaar IWAN I in het jaar 1475, door den Italiaanschen Bouwmeester RIDOLFO FIORAVANTE gesticht, en was de eerste steenen Kerk in *Moskou*. In de tweede, aan den *Aartsengel* MICHAËL geheiligd, zijn

de Czaren tot op PETER II begraven: aldaar vond men eenen zilveren kroonluchter, met 48 armen, 2800 pond wegende, weleer door de Hollanders ten geschenke gezonden; onder de overige versierselen dier kerk muntte vooral uit een beeld van MOZES, op den berg *Sinaï* voorgesteld, en geheel van goud vervaardigd. de derde Hoofdkerk was die van de twaalf Apostelen, waarin de boekerij des Aartsbisdoms werd bewaard. Overigens bestaat het *Kremlin* bijna geheel uit openbare gebouwen en paleizen, en heeft gemeenschap met de overige deelen der Stad, door middel van eene poort, die de *Heilige* genoemd wordt, en die men niet mag doorgaan zonder het hoofd te ontblooten. Op het eerste plein van het *Kremlin* staat het paleis van den Aartsbisschop en ziet men een kanon liggen, dat $2\frac{1}{2}$ voet middellijn heeft en 12 voet lang is. Onder de overige merkwaardigheden van dit gedeelte der Stad behoort de toren van *Iwan Welihi* (*groote Jan*), zoo genoemd naar de wereldberoemde klok van dien naam, die 300,000 pond weegt, maar die pas opgerigt, in 1737, door eenen brand in den toren ontstaan, naar beneden viel, en sinds als een, door grootte en zwaarte onbruikbare metaalklomp, ter aarde ligt. Dezelfde toren bevatte vroeger, naar men zegt, nog zes-en-tachtig kleinere klokken, en in 1819 werd er eene bijgevoegd, die bij uitsluiting *de groote* genoemd wordt, en 100,000 pond weegt, en hoewel niet zoo onbruikbaar als de *Iwan Welihi*, toch niet gemakkelijk te luiden is, hetgeen door het in beweging brengen van den klepel geschiedt, waartoe verscheidene mannen vereischt worden. Overigens bevindt zich in het *Kremlin* het oude paleis door

Czaar MICHAËL I gebouwd; dáár naast het nieuwe, hetwelk Keizerin ELIZABETH aanlegde, dat door PAUL I aanmerkelijk verbeterd, en door ALEXANDER voltooid werd, en een afzonderlijk gebouw, waarin de kostbaarheden des Rijks bewaard werden, vooral van geschenken der Grieksche Keizers en van den *Schach* van *Perzië* afkomstig.

Op het groote plein voor de Heilige Poort van het *Kremlin*, verheft zich de kerk *Wassili Blaggenoi*, aan de *beschermende Moeder Gods* gewijd. Zij vertoont de *Russische* bouwkunst in hare grilligste vormen, daar zij uit vele gedeelten bestaat, die niet de minste overeenkomst met elkander hebben. Zij prijkt met verscheidene koepels en torens, die met de zonderlingste afwisseling versierd zijn, ten deele verguld, ten deele met schitterende kleuren beschilderd. Het inwendige bevat in de onderscheidene schepen, koren en kapellen, een groot aantal schoone gewelven, prachtige altaren, schilderijen en kostbaarheden. Zij werd in de 16^e^ eeuw door eenen Griekschen Bouwmeester op last van Czaar IWAN IV (den *verschrikkelijke*) gesticht, en men verhaalt, dat genoemde Alleenheerscher, die in de geschiedenis niet minder ongunstig bekend is dan IWAN II, de barbaarschheid pleegde, den Bouwmeester de oogen te doen uitsteken, opdat hij nimmer een dergelijk meesterstuk van bouwkunde in een ander land zou vervaardigen. (*)

De openbare gebouwen in de overige deelen van *Moskou*, waren van latere dagteekening dan die in het *Kremlin* gevonden worden; vandaar, dat zij meer

(*) De bijgevoegde plaat geeft eene voorstelling van deze beroemde kerk.

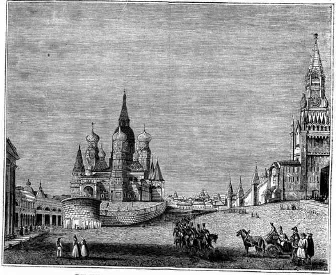

DE KERK WASSILI BLAGGENOI TE MOSKOU.

wereldlijke gestichten en minder groote kerken bevatteden. *Kitaigorod* of de *Tartaarsche Stad* was ook vóór 1812 het best met woonhuizen bebouwd, die in de overige deelen veelal door tuinen, velden en andere tusschenruimten van elkander gescheiden waren. Daar vond men voorheen de hoofd-apotheek en eenen kruidtuin, die in ouden tijd de geneesmiddelen voor het geheele land moest opleveren. Er was ook eene kerk, uit welke de Patriarch in vroegere tijden eenen optogt naar het *Kremlin* begon, op een' ezel gezeten, terwijl de Czaar den toom in de hand hield. Verder vond men in *Kitaigorod* de beurs, de munt, het tolmagazijn, de bazaar en vele andere, meestal wit gepleisterde, openbare gebouwen.

In *Belgorod* of de *Witte Stad* vond men de Hoogeschool en de gebouwen die met haar in betrekking stonden, twee schouwburgen, eene kanongieterij, het tugthuis en het postkantoor. Eene der straten dezer Stad was bijna uitsluitend door Franschen bewoond.

Semlanoigorod of de *Stad met den aarden wal*, zoo genoemd naar hare versterking met aarden wallen in 1591, bevatte het gebouw der policie, dat van de regtbank en het vondelingsgesticht door Keizerin KATHARINA II opgerigt, en dat voor een der beste uit geheel Europa werd gehouden.

De voorsteden eindelijk leidden naar de schoone omstreken der stad, de huizen waren dáár verre uit elkander gebouwd, en door tuinen, vijvers, weilanden enz., gescheiden. Zij bevatteden drie of vier hospitalen en het kruidmagazijn.

Het gezigt over *Moskou* was prachtig en indrukwekkend; de schier tallooze kerken, de koepels en

torens, die, volgens de begrooting der reizigers, 1000 à 1200 in getal waren, en eene vreemde vermenging van Europeesche, Moorsche, Turksche en Indische bouworde vertoonden, moesten den vreemdeling doen verbazen. Hier zag men het gouden kruis, dáár de halve maan, het overblijfsel van de heerschappij der Tartaren, op de koepels die met verguld koper of tin belegd, of rood, groen en geel geschilderd waren.

Dit alles is na den brand van 1812 veel veranderd; want dewijl bijna de geheele Stad, op het *Kremlin* na, door het vuur verteerd was, is zij, gelijk boven is gezegd, schooner en meer nieuwerwetsch herbouwd, maar heeft daardoor het oorspronkelijke aanzien verloren, dat haar vroeger eigen was. Zij is nu eene gewone Europeesche Stad geworden, zonder nog volkomen regelmatig te zijn. Door algemeene inschrijvingen door geheel *Rusland* en de milde bijdragen van Keizer ALEXANDER, werd men in staat gesteld, de verbrande Stad met eene buitengewone snelheid te herbouwen, zoodat in 1819 reeds meer dan 500 kerken herbouwd waren. Het getal der inwoners is tot meer dan 315,000 gestegen, en nog blijft *Moskou*, na al deszelfs lotwisselingen, niet alleen de tweede Stad van *Rusland*, maar ook eene der merkwaardigste van Europa.

JERUZALEM.

«Hoe zit die stad zoo eenzaam, die zoo vol volks was? — Zij is als eene weduwe geworden, zij, die groot was onder de Heidenen, eene vorstin der landschappen, zij is cijnsbaar geworden! Van de dochter SIONS is al haar sieraad weggegaan. — Die over den weg gaan zeggen: «is dat de stad, waarvan men zeide, dat ze volmaakt van schoonheid was, eene vreugde der gansche aarde?» De Heer heeft gedaan, wat Hij gedacht had, Hij heeft Zijn woord vervuld! De Koningen der aarde zouden het niet geloofd hebben, noch al de inwoners der wereld, dat de tegenpartijder tot de poorten van *Jeruzalem* zoude ingaan!» — Dus klaagde eens de gewijde dichter JEREMIA, en de reiziger, die thans over den valen, graauwen rotsgrond den omtrek der stad nadert, zegt het hem met onbeschrijfelijk weemoedig gevoel na. Is dat de prachtige stad van DAVID en SALOMO? Is dat de plaats waar de HEER DER HEERSCHAREN Zijn huis had? Helaas, zij hebben den eenen steen niet op den anderen gelaten! Dit is het *Jeruzalem* niet, over welks ondergang de HEILAND der wereld weende, toen Hij, bij het afdalen van den *Olijfberg*, het droevig oog over al deszelfs grootheid en luister weiden liet, en uitriep: «och, of gij nog heden bekendet wat tot uwen vrede dient!» Dit is *Jeruzalem* niet; Gods

oordeelen over hetzelve zijn verschrikkelijk geweest; eene andere stad, eene armzalige woonstede der schamelheid pronkt onwaardiglijk met dien grooten naam der oudheid: *Jeruzalem*.

En toch het is dezelfde plaats, waar die Vorstin der landschappen eens prijkte. De *Olijfberg* staat hier nog als de hoogste der heuvelen in den omtrek, maar ook zijne schoonheid is niet meer als toen. Nog enkele van die fraaije boomen, waarvan hij zijnen naam ontleent, heeft hij behouden, maar de schoone tuinen van *Gethsemané* aan zijnen voet, zijn verdwenen. Het is niet meer het bekoorlijke land met bloeijende dalen en vischrijke rivieren, waar overvloed was van koren, olijven, dadels, vijgen, granaatappelen, wijn en wilde honig. De gansche streek heeft, zoo ver het oog reiken kan, een dor en verzengd voorkomen; naauwelijks vindt men er water, boom of struik, en het opschietende graan schijnt eer in de aren te sterven dan te rijpen.

Beklimmen wij den *Olijfberg*, — deze plaats zoo vaak door den Heer bezocht en waar Zijne jongeren Hem zagen ten Hemel stijgen; — de reizigers verzekeren ons, dat men hier het schoonste gezigt op de stad heeft. Verwacht echter niet te veel; gij zult den Heilige Tempel van JEHOVA — gij zult däär geenen bouwval, geene enkele gebrokene, neergeworpene kolom meer zien. — *Zij hebben immers den eenen steen niet op den anderen gelaten.* — Gij zult den Tempelberg zelfs niet meer herkennen, — het paleis van DAVID, noch het Hof van AGRIPPA zult gij wedervinden. — Däär, op de plaats des Tempels waar eeuwen lang offergeur en psalmgezang tot den

Eeuwige opstegen, waar de Heer JEZUS heeft geleerd, rijst nu de moskëe van OMAR op, waar de valsche Profeet wordt gevierd en aangeroepen.

Het tegenwoordige *Jeruzalem* beslaat slechts een klein gedeelte der oppervlakte van het oude, en telt naauwelijks 16000 zielen. De aanblik der stad moge treffend en indrukwekkend zijn, wanneer men haar nadert vol van de groote herinneringen en heilige aandoeningen, die zij opwekt; — op zich zelf echter is die aanblik geenszins voordeelig en bevredigt naauwelijks de gematigdste verwachtingen. Een half vervallen, hooge muur, die eene massa van gebouwen zonder pracht of schoonheid insluit, eenige zware torens, en onder deze een paar onvoltooide of afgebrokene kerktorens, verder kloosters en moskëen. Het schoonste gebouw, dat zich aan ons oog opdoet, is de beroemde moskëe van OMAR, in 637 door dezen, na zijne verovering van *Jeruzalem*, gebouwd. Deze beroemde krijgsman verzocht, na zijnen intogt in de stad, de Christenen, hem eene plaats te willen aanwijzen, opdat hij er een Heiligdom voor de dienst van den Profeet mogt oprigten. Zij wezen hem de plaats waar SALOMO's Tempel had gestaan, welke plek nu door allerlei onreinheden was bezoedeld geworden, uit haat tegen de Joden. OMAR toonde zich in geenen deele gebelgd over dit antwoord, maar deed oogenblikkelijk de plek ledig en schoon maken, en bouwde er de prachtige moskëe. Toen de stad later door de kruisvaarders was ingenomen, maakten deze van de moskëe eene Christenkerk, tot dat SALADIN haar aan het oorspronkelijk gebruik terug gaf.

Zij onderscheidt zich door prachtige kleuren, en geen' Christen is het vergund, haar binnen te treden, door dien een oud volksbegrip wil, dat wanneeer een Christen zich in het hart van dezen Tempel bevond, God hem op zijn gebed zou verhooren, al bad hij ook om de vernietiging van de leer van den Profeet. En echter is het den Geneesheer RICHARDON gelukt die heilige plaats te betreden, hij heeft de geheele Moskëe inwendig beschouwd. Welligt heeft hij toen ook den Heer gebeden, zich toch eens aan die verblinden te openbaren. Wij twijfelen niet, of die bede zal eenmaal worden verhoord.

Wanneer men van den *Olijfberg* voor zich naar beneden staart, ontwaart men eene diepe vallei, waar vroeger het bekoorlijke *Gethsemané* lag, en waardoor nog de beek *Kedron* kronkelt.

Levendigheid of gewoel is er langs de wegen stadwaarts, volstrekt niet waar te nemen. De weinige menschen die men dáár ontdekt, zijn bijna allen Pelgrims, zoo Christenen als Mohamedanen. De eerstgenoemde vertoonen u de heilige plaatsen, die aan des Heeren lijden herinneren — *Calvarië*, *het heilige graf*, *den droevigen weg*, enz. Of men in alle bijzonderheden aan die aanwijzingen geloof kan hechten durven wij niet te bepalen.

Die eenzaamheid van wegen en straten is zooveel te meer in het oog vallend, als wij nagaan, dat vóór achttien eeuwen, hier alles welvaart ademde, en de menschen elkander verdrongen op de wegen, die tot de groote Stad met den Heiligen Tempel leidden.

Maar de gebaande wegen zijn verwoest, de paden worden niet meer betreden, de Heer heeft het ver-

JERUZALEM VAN DEN OLYFBERG GEZIEN.

bond vernietigd. Het land treurt, de *Libanon* schaamt zich, hij verwelkt. *Saron* is geworden als eene woestijn, zoo *Basan* als *Carmel* zijn geschud.» (*) En vraagt gij, waarom en waartoe dit alles? — Omdat «zij de wetten hebben overtreden, de inzettingen veranderd en het eeuwig verbond hebben vernietigd.» (†)

Inwendig ziet *Jeruzalem* er niet bekoorlijk uit, de huizen zijn laag, de straten zeer naauw en slecht geplaveid, des zomers worden van het eene huis tot het andere zeilen uitgespannen, om de schier ondragelijke hitte zoo veel mogelijk te keeren. De aldaar heerschende onzindelijkheid maakt bij die groote warmte, er het verblijf nog onaangenamer. Van koophandel of welvaart is er geen spoor te ontdekken. Een hoofdbron van bestaan vinden de ingezetenen in de talrijke Pelgrims, zoowel Christenen als Mohamedanen, die derwaarts trekken en in allerlei talen langs de straten overluid loopen te bidden. De eenige handel bestaat in het verkoopen van rozenkransen, beeldjes, reliquiën enz., die veelal van Europeeschen oorsprong zijn. Zoodanig is de Stad, die door Jood, Christen en Turk tegelijkertijd als eene Heilige Plaats wordt beschouwd!

Maar ofschoon het belangrijk moge wezen, te weten, hoe die stad van voormalige grootheid zich heden ten dage vertoont, zeker zal het voor ons belangrijker zijn, de geschiedenis te leeren van het oude *Jeruzalem*, de Stad door Gods volk bewoond, door Gods tegen-

(*) Jesaja XXXIII. 8, 9.

(†) Jesaja XXIV. 5.

woordigheid vereerd, het voorwerp van des Heeren bijzondere zegeningen, de Stad der profetiën, de Stad der beloften. Wij willen daarom, zoo veel ons bestek toelaat, *Jeruzalem's* lotgevallen kortelijk vermelden.

Jeruzalem, vroeger *Salem*, *Stad des vredes* genaamd, werd door of ten tijde van MELCHIZEDEK, omtrent het jaar 2000 de wereld, gesticht. In het eerste Boek van MOZES (Gen. XIV. 18) lezen wij van dien Koning en Priester des Allerhoogsten Gods, dat hij ABRAHAM zegende. Wie was voor het overige die MELCHIZEDEK? Hierover bestaan vele gissingen, nopens welke wij niets durven bepalen. JOSEPHUS noemt hem «eenen magtige der Kanaänieten. Later werd de Stad door de *Jebusiten*, eenen Kanaänitischen volkstam, ingenomen, naar welke zij *Jebu Salem*, en later *Jeru-Salem* (verblijf des vredes) werd genoemd. — Kort na JOZUA's dood, toen de Israëlieten, in plaats van volgens Gods bevel, om de Heidensche volkstammen uit te roeijen, zich met deze hadden vermengd en hunne afgoden hadden aangeroepen, werd *Jeruzalem* door CALEB op de toenmalige bewoners veroverd en tot den grond toe geslecht. De Stad werd echter weder opgebouwd, en omstreeks 1055 vóór CHRISTUS door DAVID, met behulp van zijnen veldheer JOAB, overweldigd. De sterkte *Sion* werd stormenderhand ingenomen en door DAVID tot zijne verblijfplaats gemaakt.

Toen kreeg *Jeruzalem* een geheel ander aanzien, het werd geanschelijk herbouwd, met wallen omgeven, tot de Hoofdstad des Rijks gemaakt, en ontving den naam van *de Stad Davids*. Deze luisterrijke en Godvreezende Monarch vatte het voornemen op, den

Heere een Huis te bouwen, maar de Heer wilde, dat dit werk door iemand zoude worden volbragt, wiens dagen rustig en wiens handen van bloed onbevlekt waren. SALOMO moest de Bouwheer van den Tempel zijn. Niets stond dezen dan ook in den weg, om den vromen wensch van zijnen vader, welke ook zijne eigene begeerte was, ten uitvoer te brengen. SALOMO besteedde ontzettend groote rijkdommen, om den Tempel prachtig en kostbaar te maken. De *Libanon* verschafte hem het cederhout, zilver, goud en elpenbeen werd hem van buiten 's lands aangevoerd. JOSEPHUS beschrijft den Tempel, als gedeeltelijk van het fijnste witte marmer gebouwd, hebbende sommige der steenen eene lengte van 60 tot 70 voet en eene breedte van 9 voet. De voorhoven des Tempels waren omgeven met groote gaanderijen, geschraagd door witte marmeren pilaren uit éénen steen gehouwen en sierlijk gepolijst. De gewelven der gaanderijen waren versierd met schoon gewerkt cederhout, en de opene vlakte van iedere gaanderij was met eene ontelbare menigte steenen ingelegd. De schatten des Tempels werden onophoudelijk door de mildheid des volks aangevuld, de arme weduwe spaarde zelfs haar penningske niet. (Luk XXI. 2.)

Maar ofschoon de Stad en de Tempel, bestemd waren, om alle eeuwen te verduren, zoo hadden zij toch reeds zeer spoedig haren gedeeltelijken ondergang te betreuren. Vijf jaren na SALOMO's dood werd *Jeruzalem* door SEZAC, Koning van *Egypte*, ingenomen en geplunderd, ook de Tempel werd van deszelfs sieraden beroofd. In de volgende eeuw onder de regering van AMAZIA, Koning van *Juda*, had de Stad het zelfde

lot te verduren, dewijl JOAS, Koning van *Israël*, de stad overweldigde, een groot deel van de muren slechtte en den Tempel plunderde. Koning AZARIA, zoon en opvolger van AMAZIA, deed de schade herstellen en *Jeruzalem* was weder de Koningin aller steden. Onder Koning MANASSE werd zij wederom ten deele geplunderd door de *Assyriërs*, en omstreeks 610 jaren vóór CHRISTUS, trok NEBUCADNEZAR tegen JEHOJAKIM, Koning van *Juda*, te velde, belegerde *Jeruzalem*, nam het vervolgens in, plunderde en verbrandde den Tempel, en voerde de geheele natie, waaronder ook DANIËL met zijne vrienden, gevankelijk naar *Babel*. Toen was *Jeruzalem* geheel geslecht, de Tempel vernietigd en de grootheid van DAVID en SALOMO te eenen male en geheel en al verdwenen. Toen Israël JEHOVA had verlaten, verliet JEHOVA het ondankbare volk, het moest in eene harde slavernij ondervinden, dat de Wet des Heeren geen ijdele klank is, maar een woord van waarheid en getrouwheid, en dat, ofschoon de lankmoedigheden des Heeren overvloedig zijn, de Heer een wreker is van alle goddeloosheid, van alle afgoderij en van al die gruweldaden, welke afschuwelijk zijn in Zijne oogen.

En toch, God had zijn volk niet voor altoos verlaten, want uit den schoot van dat volk moest Hij geboren worden, die de zonden zou dragen van Joden en Heidenen aan het kruis. — *Jeruzalem* werd herbouwd, nadat CYRUS den Israelieten edelmoediglijk had vergund, de haardsteden der vaderen te herstellen. Stad en Tempel werden herbouwd, wel niet in den eersten luister, maar toch op eene wijze, die de stad deed uitblinken boven alle steden

van *Juda*, en den Tempel deed schitteren als een prachtig en kostbaar gebouw. Er scheen evenwel geene rust voor *Juda* mogelijk te zijn; want naauwelijks was men in het land der vaderen gevestigd, of ANTIOCHUS *de groote* maakte zich van de Stad meester. ANTIOCHUS EPIPHANES plunderde den Tempel, en deed den Joden allerlei geweld aan. Het Huis des Heeren werd op de Godslasterlijkste wijze ontheiligd en geschonden. Er werden in hetzelve zwijnen geofferd, afgoden geplaatst en allerlei snoodheden bedreven. Maar nu brak ook de heldentijd der *Makkabeën* aan. De wakkere Broeders verlostten hun vaderland van de *Syrische* tiranny, en wanneer hunne opvolgers geweest waren zoo als zij, welligt zou de Joodsche Staat in bloei zijn toegenomen; maar hunne onderlinge twisten bragten de Romeinen onder bevel van POMPEJUS in het land. De Tempel werd belegerd, twaalf duizend Joden sneuvelden, en de geheele Staat werd aan *Rome* cijnsbaar gemaakt. Het landschap *Galilea* ontving Koningen uit de handen der Romeinen, en voor *Judea* verschenen eerlang *Romeinsche* Stedehouders te *Jeruzalem*.

Als Koning van *Galilea* had HERODES zich aangenaam weten te maken bij de Romeinen, om door hen op zijnen troon te worden geruggesteund. Onder diens regering werd de HEILAND der wereld geboren. Gedurende het verblijf des Heeren op aarde, verkeerde de Joodsche Staat in vrij rustigen toestand; wij weten echter dat de vrijheid meer in schijn dan in wezenlijkheid bestond, en welk gezag de Stedehouder des Keizers uitoefende. De Israëlieten waren te dier tijde in sekten verdeeld, van welke de Pharizëen en Sad-

ducëen de voornaamste waren. Zoowel deze als gene waren snood en verdorven, en grootendeels *Huichelaars* en *loochenaars*. Door hunnen euvelmoed en goddeloosheid werd de Heere JEZUS gekruisigd, ten gevolge waarvan al die plagen over hen werden uitgestort, welke zoo menigmalen door de Profeten en door den Heer waren voorzegd geworden. Na 's Heeren dood, was de Joodsche Staat een toonbeeld van ellende. Onderling verdeeld en daarbij oproerig, hadden de Joden hoe langer hoe meer wreedheden te verduren van de elkander van tijd tot tijd opvolgende *Romeinsche* Stadhouders. Onder de regering van Keizer VESPASIANUS hadden de Joden zich bij vernieuwing aan eenen geheelen opstand tegen de Romeinen schuldig gemaakt, en zijn zoon TITUS trok met een leger Romeinen tegen de schuldige Stad op, om die voor al hare oproerigheden te straffen, en aldus het Woord des Heeren ten uitvoer te leggen: «voorwaar de eene steen zal niet op den anderen worden gelaten.»

Toen werd de profetie des Heeren vervuld toen Hij zeide: «gij doet als uwe vaderen, opdat over u kome al het regtvaardige bloed, dat vergoten is op de aarde, van het bloed des regtvaardigen ABELS af, tot op het bloed van ZACHARIA, den zoon van BARACHI, wien gij gedood hebt tusschen den Tempel en den altaar. Voorwaar zegge ik u, al deze dingen zullen komen over dit geslacht. *Jeruzalem*, *Jeruzalem!* Gij die de Profeten doodt, en steenigt die tot u gezonden zijn! Hoe menigmalen heb ik uwe kinderen willen bijeen vergaderen, gelijk eene hen hare kiekens bijeen vergadert onder hare vleugelen, maar

gij hebt niet gewild! — *Jeruzalem* namelijk werd van alle kanten naauw ingesloten, van buiten door de Romeinen, en van binnen door onderlinge verdeeldheid en hongersnood geteisterd. De ellende was allerverschrikkelijkst, buiten de stad werd alles te vuur en te zwaard verwoest, en binnen hare muren deed de hongersnood de verfoeijelijkste daden bedrijven. De lijken konden niet meer begraven worden, zij werden van de wallen geworpen en dienden tot verschansingen voor de belegerden. Hierdoor ontstond eene afschuwelijke pest, die dagelijks het getal dooden vermeerderde. Na een beleg van bijna vijf maanden (14 April—2 September) werd de stad met geweld overmeesterd, waartoe de Joden, volgens JOSEPHUS, onwillekeurig eenige aanleiding gaven door het in brand steken van sommige gaanderijen van den buitenmuur, ten gevolge van de gestadige schermutselingen met den vijand. De Romeinen drongen nu gedurig voorwaarts en waren spoedig binnen de stad. Hier hadden nu verscheidene kleine gevechten plaats, maar toen de Romeinen een weinig terug trokken, hetzij om rust te nemen, hetzij uit eenige andere oorzaak, werden zij door de oproerige Joden vervolgd en op nieuw aangevallen, waardoor eerstgenoemden zich omkeerden en de Joden tot aan den tempel vervolgden; op dit oogeblik nam een soldaat eene brandende fakkel en wierp die in een gouden venster van het gebouw, hetgeen ten gevolge had, dat het vuur zich oogenblikkelijk verspreidde, en met zulk eene woede, dat de prachtige tempel spoedig eene prooi der vlammen was.

Op dit tijdstip rustte TITUS in zijne tent uit van

de vermoeijenissen van het laatste gevecht. Maar onderrigt van hetgeen er gebeurd was, stond hij terstond op en vloog zelf naar den tempel, om zoo mogelijk, den voortgang van het vuur te stuiten. Al zijne generaals en eenige legioenen volgden hem in de grootste verwarring. Deze verwarring nam dermate toe, dat TITUS zich onmogelijk kon doen verstaan, en dat iedere poging, om de woede der soldaten en van het vuur te beteugelen, te vergeefs was. Aldus werd de tempel tegen den wil van TITUS in assche gelegd, en daarna op zijn bevel met de stad zelve afgebroken. Drie torens en een gedeelte van den wal bleven staan, als verblijf voor het tiende legioen, hetwelk zich daar eenigen tijd moest ophouden.

TERENTIUS RUFUS, bevelhebber van dit legioen, heeft, zegt men, de fondamenten van den tempel omgehaald en den grond, waarop dezelve stond, doen beploegen. Aldus is letterlijk *de eene steen niet op den anderen gebleven.*

Bij deze verschrikkelijke verwoesting van het Joodsche Rijk zijn 1,100,000 Joden door het zwaard omgekomen, 600,000 door den hongersnood en de pest, en daarenboven werden er 100,000 te *Rome* als slaven verkocht. De ijsselijke tooneelen, die er te dier tijde plaats grepen, zijn misschien zonder weergâ in de jaarboeken der wereld. — De Christenen bleven gespaard, zij waren vóór het beleg uitgeweken, meest naar *Pella* aan de overzijde des *Jordaans.*

Toch was *Jeruzalem* veertig jaren later weder eene stad met 100,000 inwoners, maar hard drukte haar toen het Romeinsche juk. In het jaar 132 barstte andermaal een verschrikkelijke opstand uit, onder aan-

voering van BAR-COCHBA; honderdduizenden kwamen om en AELIUS HADRIANUS deed *Jeruzalem* tot den grond toe slechten. Geheel *Judea* was eene woestijn geworden. De Keizer deed er eene nieuwe stad bouwen welke *Aelia Capitolina* werd geheeten. Op de plaats van JEHOVA's heiligdom verhief zich nu een afgodstempel voor JUPITER CAPITOLINUS. Geen Israëliet mogt deze stad betreden, alleen op den jaardag der verwoesting van *Jeruzalem*, kon hij daartoe de vrijheid koopen, om er den ondergang van zijn vaderland te beweenen.

Onder KONSTANTIJN *den Groote*, toen de Christelijke Godsdienst met dezen ten troon der CAESAR's steeg, werd *Aelia Capitolina* weder *Jeruzalem* genoemd. 's Keizers moeder HELENA deed des Heeren graf prachtig opbouwen, en stichtte er vele kerken, en van nu aan begonnen de bedevaarten derwaarts. In het jaar 615 werd de stad door den Perzischen Koning CHOSROËS ingenomen en geplunderd, in 627 door Keizer HERACLIUS hernomen, maar negen jaar later door den Kalif OMAR onder de Mohammedaansche heerschappij gebragt. De geleerde Kalif HAROUN-AL-RASCHID zond de sleutels van het Heilige Graf aan Keizer KAREL *den Groote*, en *Jeruzalem* bloeide door de bedevaarten, welke de Arabieren begunstigden. Maar toen de *Seldsjukken* meesters van *Syrië* werden, verdrukten en mishandelden zij de Christenen, en PETRUS DE KLUIZENAAR en Paus URBANUS II bragten het *Westen* tegen het *Oosten* in de wapenen. Juist had de *Fatimidische* Kalif van *Egypte* MOSTALI *Jeruzalem* veroverd, toen de kruistogten begonnen. Talloos waren de moeijelijkheden, die de Kruisvaarders op hunnen togt be-

jegenden, en toen de beroemde Ridder GODFRIED VAN BOUILLON op *Jeruzalem* aanrukte, was hun leger reeds gesmolten tot op 60,000 man. Onbeschrijfelijk was de verrukking, die het heer aangreep, op het gezigt van het in het verschiet blaauwend *Jeruzalem*. De beroemde TASSO zingt in zijn *verlost Jeruzalem*, volgens de overzetting van Professor LULOFS:

Een ieders hart en voet heeft vleug'len aangetogen,
En toch geeft niemand acht op die verhaaste schreên;
Maar als nu hooger stijgt de zon aan s'Hemels bogen,
En als de dorre grond door 't blaak'ren splijt van één,
Dáár rijst *Jeruzalem* op 't heerlijkst voor elks oogen,
Dáár, naar *Jeruzalem*, wijst ieders vinger heen,
Dáár hoort men in één kreet, aan duizenden van lippen,
De kreet: *Jeruzalem! Jeruzalem!* ontglippen

Jeruzalem was toen op verre na zoo sterk niet als het oude geweest was. Het was een langwerpig vierkant van een uur gaans in den omtrek, op vier heuvels gebouwd. Die van *Golgotha* lag thans binnen, die van *Sion* buiten de stad, ook waren er vier poorten. Echter waren de vestingwerken in goeden staat, de bezetting bedroeg 40,000 man, onder bevel van IFTIK-HAR-ADDAWLA. Na een beleg van zes weken werd de stad stormenderhand ingenomen. GODFRIED was het eerste legerhoofd, dat de muren beklom. Het moorden en plunderen was verschrikkelijk. Men stichtte hierop het Koningrijk *Jeruzalem*, dat immer zwak bleef en slechts 88 jaren bestond. Het bevatte *Syrië* en een deel van *Mesopotamië* tot over den *Euphraat*, en bestond uit het eigenlijke Rijk van

Jeruzalem, dat daarvan het zuidelijke vierde deel besloeg en uit drie groote leenen: het graafschap *Tripolis*, het prinsdom *Antiochië* en het graafschap *Edessa*. De overige leenen van het Rijk waren het prinsdom *Galilea*, het graafschap *Jaffa*, de heerlijkheden *Sidon*, *Caesarea* en *Karoch*. GODFRIED VAN BOUILLON, die de koningskroon weigerde, omdat de Heer hier eene doornenkroon had gedragen, had het land goede wetten gegeven, *Assises et bons usages du Royaume de Jérusalem* genoemd of ook wel *Lettres du sépulcre*, omdat zij in het Heilige Graf ter bewaring werden nedergelegd. In de heilige Grafkerk werden de Koningen gekroond en gezalfd.

Bijna aanhoudend werd *Jeruzalem* door de *Fatimidische* Kalifen van *Egypte* aangevallen en in 1187 belegerde SELAH-EDDIN JOSEPH (SALADIJN) de stad waar men processiën en vastendagen hield. Negen dagen legerde hij op den *Olyfberg*, op den veertienden nam hij *Jeruzalem* in en deed zijnen intogt met vaderlijke goedheid. Hij liet aan de Christenen het Heilige Graf en deed niemand eenig leed. Hoe geheel anders hadden de kruisvaarders van GODFRIED VAN BOUILLON gehandeld, die er 70,000 menschen geslagt en de Joden in de Synagoge verbrand hadden! Schoon Keizer FREDERIK II, nog wel bij verdrag, het oppergebied over *Jeruzalem*, *Bethlehem* en *Nazareth* van den Sultan AL-KAMEL verkreeg, was hij slechts een naamkoning. *Jeruzalem* bleef onder de Sultans van *Egypte* tot 1516, wanneer SELIM I het na eenen bloedigen veldslag innam. Sedert zuchtte het onder den ijzeren schepter der *Ottomannen* en zonk zoo laag als het slechts

zinken kon. De *Turken* noemen het *Soliman*. De gebeurtenissen der laatste jaren hebben bij vernieuwing de aandacht van *Europa* op dit gedeelte van het *Oosten* gevestigd. De *Macedoniër* MEHEMED-ALI ontrukte *Jeruzalem* op het einde van 1831 aan het Turksche Rijk en behield het tot den aanvang van 1841, na de verovering van *St. Jean d'Acre* door de *Engelschen* en *Oostenrijkers*, wanneer het op nieuw aan het *Ottomannische* Rijk gehecht werd. Het jaar 1842 heeft in de Heilige Stad eenen Protestantschen Bisschop der Engelsche Kerk zien aanstellen. Mogt deze gebeurtenis de eerste bladzijde zijn van een nieuw tijdvak in de geschiedenis van *Jeruzalem!*

BATAVIA.

Ten zuid oosten van het vaste land van *Azië*, liggen die schier ontelbare grootere en kleinere eilanden, die te zamen den naam van *Neêrlands Indië* dragen en waarvan de voornaamste de volgende zijn: in de eerste plaats moet het eiland *Java* vermeld worden, de schoonste parel aan de kroon van ons Vaderland, het rijkste en vruchtbaarste, hoewel niet het grootste en meest bevolkte der bedoelde eilanden; het getal der inwoners rekent men op 1 millioen, ten noorden van hetzelve ligt het veel grootere *Borneo*, met 3 millioenen inwoners; aan de

noord-west zijde grenst het aan het eiland *Sumatra*, waarvan het door de straat *Sunda* is afgescheiden; ten westen en noord-westen liggen de Moluksche eilanden, waarvan het grootste *Celebes* is geheeten, dat 3 millioenen inwoners telt. Hier te vermelden, hoezeer deze Indische bezittingen den grond gelegd hebben tot de welvaart van ons Vaderland, welke overvloed dáár allerwege heerscht door de vruchtbaarheid der natuur en welke kostbare voortbrengselen van dáár met ontelbare scheepsladingen naar *Europa* worden overgevoerd, dit alles zou ons te lang bezig houden; liever willen wij iets mededeelen van de grondvesting der Hollandsche heerschappij in die streken en vooral van de stichting van *Batavia*, de hoofdstad van *Neêrlands Indië*.

De eerste Europesche zeereizigers, die aan al de overige natiën den weg naar *Oost-Indië* geleerd hebben, waren de Portugezen, die op hunne herhaalde scheepstogten, al verder en verder met de westkust van *Afrika* bekend raakten. Zoo ontdekten zij in 1432 de *Azorische*, en in 1444 de *Cap-Verdische* eilanden, in 1486 zeilde BARTHOLOMEUS DIÁZ de zuidpunt van *Afrika* om, en noemde dezelve *Kaap der stormen*, een naam, die later in dien van *Kaap de Goede Hoop* is veranderd. Eindelijk gelukte het den Portugeeschen Vlootvoogd VASCO DE GAMA, in 1498 gemelde Kaap omzeilende, het vaste land van *Indië* te bereiken, en van toen af was de Portugeesche heerschappij gevestigd. Door list en geweld bragten zij de inlandsche Vorsten van *Indië* en der omliggende eilanden onder hunne oppermagt; die veelal wreed en bloedig was. Groote bedrijvigheid

gaven deze gelukkige gebeurtenissen in *Portugal*, waar de handel toen een nieuw leven erlangde, hetwelk tot in het laatst der volgende eeuw, dus ongeveer 100 jaren, in het ongestoord en uitsluitend bezit dier rijke landen bleef, waaruit alle vreemdelingen zorgvuldig geweerd werden. — Toen echter werden de *Portugezen* door de *Hollanders* opgevolgd.

Twee broeders, op wie het Vaderland roem mag dragen, KORNELIS en FREDERIK HOUTMAN, te *Lissabon* zijnde, vatteden het schoone besluit op, om ook voor hun Vaderland deze rijke bronader van voorspoed te openen; daarom trachtten zij zich het beloop der handelszaken zoo goed mogelijk eigen te maken, maar werden door de naijverige *Portugezen* in de gevangenis geworpen. Eenige Amsterdamsche kooplieden kochten hen los en nu begaven zij zich naar *Amsterdam*, alwaar zij een zóó duidelijk verslag van hunne opgegaarde bevindingen deden, dat elf kooplieden zich vereenigden, om eene kleine vloot uit te rusten, die onder het bevel der beide broeders eenen togt naar de *Oost-Indiën* zou wagen. Deze kooplieden waren HENDRIK HUDDE, REINIER PAUW, PIETER HASSELAAR, JAN JANSZOON, KAREL DE OUDE, JAN POPPEN, HENDRIK BUIJK, DIRK VAN OS, SIJVERT PIETERSZOON SEM en ARENT VAN GROOTENHUIZE. Met vier schepen gingen de gebroeders HOUTMAN in April 1598 onder zeil en volbragten hunne reis in twee jaren en vier maanden; veel hadden zij te lijden gehad van den naijver der *Portugezen*, waarom ook de uitslag niet zoo voordeelig was als men had kunnen verwachten, maar onze voorvaderen lieten zich niet afschrikken en de eene koopvaardijvloot volgde welhaast de andere naar de onbekende streken, waar

men spoedig bedacht was vasten voet te verkrijgen. De *Spanjaarden* en *Portugezen*, in *Europa* onze vijanden, waren het niet minder in *Azië*; maar hunne wreede heerschappij was bij de Inlanders reeds lang gehaat en gretig grepen deze de gelegenheid, welke de *Hollanders* hun boden, aan, om zich van het slavenjuk te ontdoen, zoo zij meenden, hoewel zij inderdaad slechts van meester veranderden, doch ongetwijfeld verbeterden. De handel op de *Oost-Indiën* nam meer en meer toe; in 1602 werd alhier eene Oost-Indische Compagnie opgerigt, die men voortaan als het middelpunt van den Vaderlandschen bloei kon beschouwen. Het opperbewind over de nieuw veroverde landen, die zich hoe langer hoe meer uitbreidden, werd aan eenen Gouverneur-Generaal opgedragen, die, aan het hoofd van eenen Raad van 18 leden staande, magt had over vrede en oorlog en zich alleen aan de Bewindhebbers der Compagnie behoefde te verantwoorden. Onder het bestuur van bekwame mannen breidde zich de Hollandsche invloed en heerschappij op de *Molueksche* eilanden gedurig verder uit, zoodat in 1619 de *Portugezen* geheel van daar verdreven waren; maar magtiger, kloekmoediger en niet minder verraderlijke vijanden vond men nu in de *Engelschen*, die ons het rustige bezit dier rijke landen niet wilden vergunnen. Elk oogenblik werd hunne vijandelijke gezindheid duidelijker, tot het eindelijk tot openbaren oorlog kwam, ten tijde dat als Gouverneur Generaal, de teregt beroemde JAN PIETERSZOON KOEN, de Hollandsche bezittingen in *Indië* bestuurde. Hem had de Compagnie de uitvoering van een lang gekoesterd voornemen opgedragen, het stich-

ten van eene vaste bezitting op het eiland *Java*, waar nog geene Europesche vestiging bestond, maar dat hoofdzakelijk verdeeld was tusschen den Keizer van *Mataram* en de Koningen van *Jacatra*, *Bantam* en *Tsieribon*; deze waren althans degenen, met welke onze landgenooten spoedig in aanraking kwamen. Koen besloot zich nabij *Jacatra* te vestigen, vooral wegens eenige onaangenaamheden, die de *Engelschen* hem met de *Bantammers* veroorzaakt hadden en vroeg den Koning verlof, om een fort nabij de stad te bouwen, hetgeen deze hem toestond, eensdeels dewijl het moeijelijk valt eenen magtigen en gewapenden vijand iets te weigeren, anderdeels dewijl hij wist, dat de nabijheid der *Hollanders*, hoewel zijne vrijheid in gevaar brengende, den voorspoed zijner stad en zijne eigene rijkdommen aanmerkelijk zou vermeerderen, een voordeel, dat hij zijnen bondgenoot van *Bantam* misgunde. Dit verlof werd in 1611 toegestaan en spoedig werd er een geschikt gebruik van gemaakt, en niettegenstaande de ontelbare kuiperijen der *Engelschen*, de tegenkantingen der *Bantammers* en de valsche vriendschap van widiak rama, den Koning van *Jacatra*, verhief zich spoedig een klein fort, dat wel niet volgens alle regelen der vestingbouwkunde versterkt kon worden, maar toch voldoende was, om de Inboorlingen in bedwang te houden; eenigen tijd daarna stichtte koen eene sterkte op het vlak daartegenover liggende eiland *Onrust* en in 1618 bragt hij deze werken met elkander in verband. Ondertusschen werd de Keizer van *Mataram* getuchtigd, die eene kleine sterkte der *Nederlanders* bij *Japara* overrompeld en de bezetting gedeeltelijk

vermoord, gedeeltelijk gevangen genomen had. Dit boezemde den Inlanders schrik in, maar vermeerderde den naijver der *Engelschen*, die eindelijk met eene vloot van 11 schepen, welke wel bemand en van krijgsvoorraad ruim voorzien waren, kwamen opdagen. Wij konden hun daar slechts 7 schepen tegenstellen, waar vooral een groot gebrek aan buskruid heerschte. Koen liet ten eerste eenige verschansingen, die de *Engelschen* op de kust hadden aangelegd, aantasten en vernielen, en den 1^{en} Januarij 1619 raakte hij slaags met de *Engelsche* vloot, die, na eenen hardnekkigen strijd, genoodzaakt was af te deinzen. Kort daarna werden de *Engelschen* nog versterkt, zoodat koen het lot onzer bezittingen en het behoud der kostbare ladingen, waarmede zijne schepen vervuld waren, niet aan eenen ongelijken strijd willende wagen, naar *Amboina* zeilde, om aldaar de noodige versterking te zoeken; terwijl hij in het fort eene bezetting van 400 man, onder het bevel van pieter van den broeke, achterliet. Toen was het een hagchelijke tijd voor onze nieuwe bezittingen; vier honderd man, in eene gebrekkige sterkte, aan krijgsvoorraad gebrek hebbende, moesten de eer van de *Hollandsche* vlag tegen talrijke, magtige en listige vijanden verdedigen. Dag en nacht ging men voort met de versterkingen uit te breiden en geduchter te maken, dewijl men den Gouverneur niet binnen de 4 maanden kon terug verwachten. De Koning van *Jacatra* gebruikte den tijd van de afwezigheid van den *Nederlandschen* held, tot het smeden en uitvoeren der listigste aanslagen. In schijn een vriend der *Hollanders*, zond hij hun dagelijks levensmiddelen en allerlei verver-

schingen en bragt het eindelijk zóó ver, dat hij den waarnemenden Gouverneur VAN DEN BROEKE aan zijn hof lokte en hem met zijn gevolg verraderlijk gevangen hield, ten einde de bezetting van het fort, uit vrees voor zijn leven, tot de overgave te dwingen. Men ging nog verder en noodzaakte den moedigen Vaderlander, onder bedreiging der hevigste martelingen, eenen brief naar het fort te schrijven, waarin hij zijnen medekrijgslieden, als hun bevelhebber, gebood, de sterkte onmiddellijk over te geven. Vertrouwende op den heldenmoed en het pligtbesef der dappere *Hollanders* waagde VAN DEN BROEKE, tot redding van zijn leven, aan dit bevel te voldoen, en hij had zich niet bedrogen; de bezetting was algemeen van oordeel, dat hij, door geweld gedwongen, tegen zijn gemoed had geschreven en dat men hem, als krijgsgevangene der vijanden, geene gehoorzaamheid verschuldigd was. Spoedig werd men van het eerste overtuigd want de *Jacatranen*, hun plan nog niet opgevende, bragten VAN DEN BROEKE, aan handen en voeten gebonden, nabij het fort en geboden hem, zijne landgenooten nogmaals tot de overgave te vermanen. Nu echter verachtte de edele man het gevaar en schoon tusschen twee *Engelschen* geplaatst, die *Nederduitsch* verstonden, aarzelde hij niet, der benarde bezetting moed en vertrouwen in te spreken. Woedend over deze onverschrokkenheid sleurden de *Javanen* hem weder naar de gevangenis. De *Engelschen* gaven nu den Koning den raad, de *Hollanders* door de wreedste folteringen te noodzaken, hun eene naauwkeurige beschrijving te geven van het belegerde fort en van deszelfs zwakste punten. De Koning echter weigerde

in deze barbaarschheid te treden en beschaamde dus zijne *beschaafde* en *christelijke* bondgenooten. Ondertusschen werd de toestand der belegerde *Hollanders* hoe langer hoe benarder en zagen zij zich eindelijk genoodzaakt met de *Engelschen* in onderhandeling te treden over de overgave van het fort, toen plotseling eene onverwachte redding opdaagde. Van uit zijne gevangenis had VAN DEN BROEKE gelegenheid gevonden om den Koning van *Bantam* van het gebeurde te onderrigten en hem te bewegen de *Hollanders* te ontzetten. Genoemde Vorst, den Koning van *Jacatra* den rijken buit misgunnende, trok heimelijk met zijn leger op en overviel de stad, nam den Koning gevangen en voerde hem met de voornaamste Rijksgrooten naar het binnenland. Door deze plotselinge afwending werden de *Engelschen* ontmoedigd en vatteden onze landgenooten nieuwen moed; de Bantammers behandelden hen als vrienden, lieten hun leeftogt in overvloed geven, maar trachtten hen tevens tot de overgave te nopen, en toen dit geheel en al mislukte, toonden zij zich even vijandelijk als vroeger de *Jacatranen*, voerden VAN DEN BROEKE en zijne medgezellen naar *Bantam*, maar durfden tot geenen openbaren aanval te komen. Daar het fort nu voldoende versterkt was en de bezetting voor het oogenblik rust genoot, ging men tot iets over, dat sinds lang door de Compagnie bevolen was, maar waar toe voor als nog de gelegenheid ontbroken had; namelijk tot de plegtige inwijding en dooping der sterkte, die den naam van *Batavia* ontving, welke naam met groote letteren voor de poort werd geschilderd, terwijl men op elken hoek van het kasteel

een wit vaandel plaatste. Kanonschoten werden gelost, klokken geluid en het feest met eenen vrolijken maaltijd besloten. De *Bantammers* begonnen langzamerhand verschansingen rondom het fort aan te leggen en de rivier met paalwerk af te sluiten, en hadden het bijna zóó ver gebragt, dat zij met eene genoegzame hoeveelheid grof geschut, die de *Engelschen* hun zeker niet zouden weigeren, de geheele sterkte gemakkelijk konden plat schieten; maar eer het zoo ver kwam, deden de *Hollanders* eenen nadrukkelijken uitval, waarbij zij de vijanden uit hunne nieuw aangelegde werken verjaagden en deze geheel en al vernielden. Vroeger dan men had kunnen verwachten keerde KOEN met de vereischte versterking terug; met 18 schepen kwam hij den 27en Mei voor *Batavia* aan en op zijne nadering stoven de verschrikte *Engelschen*, dien het meer aan moed dan aan snoeverij faalde, uiteen. KOEN stapte met de bevelhebbers der vloot aan wal en belegde onmiddellijk eene raadsvergadering, waarin besloten werd den volgenden dag met eene genoegzame magt het verraderlijke *Jacatra* aan te vallen. KOEN ontscheepte daartoe ruim duizend man, die hij, in dertien hoopen verdeeld, tegen de stad aanvoerde, waarin zich het leger der *Bantammers*, meer dan 8000 man sterk, had opgesloten. Niettegenstaande deze groote overmagt, bestormden de *Hollanders* de borstweringen en drongen met de wijkende *Indianen* de stad in. Deze stelden zich in het eerst vrij hardnekkig te weer en schaarden zich voor het Koninklijke paleis in slagorde; maar de meerdere behendigheid der *Hollanders* in het behandelen der vuurwapens, verschafte hun spoedig eene volkomene

overwinning. Na groot verlies te hebben geleden, vlugtte de vijand in groote verwarring de stad uit en liet den overwinnaars onder andere veertig stukken geschut en zes vaten buskruid in handen vallen; de onzen hadden bij deze expeditie slechts het verlies van één persoon te betreuren, terwijl er vier gekwetsten waren. De *Javanen* verzamelden zich nog eens nabij de verlorene stad, maar werden spoedig weder uit elkander gedreven. Na de verovering van *Jacatra*, was het de eerste zorg van KOEN, zijnen ongelukkigen onderbevelhebber VAN DEN BROEKE te verlossen, tot welk einde hij met eene vloot naar *Bantam* zeilde en den verschrikten Koning beval, binnen den tijd van vier en twintig uren de gevangenen uit te leveren, met bedreiging, dat anders de stad zou beschoten worden. Onmiddellijk werd aan dit bevel voldaan, waarop KOEN bij vernieuwing een verbond van vrede en vriendschap sloot met den Koning, die het echter niet meer eerbiedigde dan vroegere verdragen van dien aard; want daar hij nog niet openlijk de vijandelijkheden durfde te hervatten, bezigde hij dien tijd tot het versterken zijner stad, en begon, toen hij hiermede gereed meende te zijn, met eene groote menigte roofvaartuigen de kleinere handelschepen, die naar *Jacatra* voeren, buit te maken, zoodat hij bijna allen aanvoer naar die stad afsneed. Ter tuchtiging van deze vermetelheid zond KOEN eene vloot naar *Bantam*, onder het bevel van VAN DEN BROEKE, die van den Koning eene duidelijke verklaring eischte, of hij oorlog of vrede verlangde met de *Hollanders*. De Koning, het lot, dat zijn leger te *Jacatra* getroffen had, vergeten zijnde en vertrouwende op de nieuw

aangelegde versterkingen zijner stad, gaf een hooghartig antwoord en werd daarvoor met een hevig bombardement beloond. Het vervolg der geschiedenis levert bijna eene onafgebrokene reeks van oorlogen met de binnenlandsche Vorsten op. Tweemalen belegerde de Keizer van Mataram de nieuwe stad der *Hollanders*, de tweede maal met een leger van 100,000 man, waarvan nagenoeg de helft in de belegering omkwam, terwijl de *Hollanders* daarbij slechts twintig man verloren. Gedurende deze belegering stierf de Gouverneur-Generaal KOEN en werd door JACOB SPEX in zijne betrekking opgevolgd. Reeds voor den laatsten oorlog had KOEN de *Molruksche eilanden* geheel onder de *Hollandsche* heerschappij gebragt, en zijne opvolgers breidden onze oppermagt meer en meer uit; geheel *Java* werd eerlang onderworpen; hoewel men bijna nooit eene ongestoorde rust kon genieten, maar altijd met de wapenen in de hand de onrustige *Javanen* moest bedwingen en vooral op hunne verraderijen bedacht zijn, die somtijds niet tijdig ontdekt wordende, op vreeselijke moorden en bloedbaden uitliepen. — Dan keeren wij tot *Batavia* terug.

Batavia, gelijk wij hierboven hebben gezegd, uit de puinhoopen van het veroverde *Jacatra* verrezen, werd al spoedig het middelpunt van al onze Indische bezittingen en nam onophoudelijk in bloei, rijkdom en omvang toe, maar moest, om zich in de gedaante voor te doen, waarin men het nu aanschouwt, menigvuldige lotverwisselingen ondergaan, die nu voordan tegenspoed aanbragten.

De reede van *Batavia* biedt eene veilige ligplaats aan minstens twaalf honderd schepen, die aldaar gedekt liggen door zeventien kleine eilanden, welke zich tegenover de stad vertoonen en waarvan het voornaamste het eiland *Onrust* is, dat wij reeds genoemd hebben. Alleen gedurende eenige tijden van het jaar, wanneer er hevige winden waaijen, aan welke men den naam van *kwade mousson* geeft, worden soms de schepen van hunne ankers geslagen en naar het strand gedreven. Maar om eene andere reden zoeken de schepen meestal eene ligplaats meer naar de Oostzijde, dewijl zij dáár bevrijd zijn van de schadelijke uitwasemingen, die de eigenlijke reede zeer verderfelijk voor de schepelingen maken. *Onrust*, waar reeds KOEN eene fortificatie had aangelegd, werd, onder de volgende Gouverneurs, het algemeene tuighuis der Oost-Indische Compagnie en meer en meer versterkt, dewijl het zeer voordeelig gelegen is, om de reede tegen alle vijandelijke aanvallen te dekken; daarom was het ook dat de *Engelschen*, gedurende hunne heerschappij op *Java*, alle vestingwerken van *Onrust* deden slechten, die echter door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN hersteld zijn geworden. Zoodat het eiland thans weder zijn vorig aanzien van bedrijvigheid en gewoel heeft terug gekregen. Den geheelen dag wemelt het op de reede en de rivier van *Batavia* van kleinere en grootere vaartuigen, *praauwen* genoemd, die, in schier tallooze menigte, de ten anker liggende schepen, van alle benoodigdheden gaan voorzien. Aan de monding der rivier staan altijd paarden gereed, om de sloepen naar de stad te voeren, alwaar men, na eene vaart van een half uur, aankomt. *Batavia* zelf levert menigvuldige bewijzen van vroegeren luister op,

maar die tevens duidelijk doen zien, dat de schoonste tijd van bloei voorbij is. De meeste openbare gebouwen zijn tot den grond toe afgebroken, dewijl zij sinds lang niet meer gebruikt werden, de bolwerken zijn geslecht, alsmede de vroeger zeer fraaije en stevige muren, het kasteel, dat in 1629 was gebouwd en de overige fortificatien; maar meer dan dit, is het een droevig gezigt, hoe geheele wijken ontvolkt zijn, waar huis aan huis ledig staat en de nog bewoonde, tot verblijfplaatsen verstrekken aan armoedige en morsige ingezetenen. Slechts enkele wijken der stad vertoonen nog eenige sporen van welvaart, daar, waar de winkels, magazijnen en kantoren der kooplieden gevestigd zijn. Overigens zijn de gegoede ingezetenen langzamerhand verhuisd en hebben zich verder naar de Westzijde nedergezet. De reden van dit verval is te zoeken in de ongezondheid der Stad, die te meer in het oog valt, dewijl daarhenen zich juist alle Europeanen begeven, die nog niet aan het klimaat en de leefwijze op *Java* gewend zijn; daarbij komt nog, dat de aanleggers van *Batavia* te weinig in aanmerking hebben genoemen, dat men eene stad in *Oost Indië* anders moet inrigten dan in *Nederland*. De huizen werden digt tegen elkander gesloten, hoog opgetrokken, met pannen gedekt en van glasramen voorzien, waardoor zij de zoo zeer vereischte luchtigheid te eenen male misten; de stad werd, op het voorbeeld der Hollandsche steden, met menigvuldige grachten doorsneden, waardoor de stroom van de rivier werd gebroken, het water minder ververscht werd en de rivier beneden de stad aanmerkelijk aanslibde; hoe meer men overtuigd werd van de ongezondheid

der plaats, des te spoediger vertrokken de welgestelde bewoners naar elders en lieten hunne huizen ledig en gesloten staan, waardoor zich eene stiklucht in dezelve verzamelde, die de onzuiverheid der reeds onzuivere lucht niet weinig vermeerderde. De Generaal DAENDELS, die in het begin dezer eeuw Gouverneur van *Neêrlands Indië* was, vatte het plan op, om geheel *Batavia* te vernietigen en elders eene nieuwe Hoofdstad voor onze koloniën te stichten; toen hij echter de onmogelijkheid der uitvoering inzag, deed hij toch geheele wijken der stad afbreken, grachten dempen en noodzaakte eene menigte inwoners naar buiten te verhuizen, terwijl hij ook den zetel van het bestuur naar *Weltevreden*, eene aangename en gezonde landstreek, omstreeks een uur van *Batavia* gelegen, verplaatste. Nu is de weg die daar henen leidt, met prachtige lusthuizen en buitenverblijven omzoomd. De bevolking der stad zelve is dan ook op eene aanmerkelijke wijze verminderd, terwijl men in het midden der vorige eeuw, het getal der inwoners op 160,000 schatte, zijn er nu slechts 20 à 30,000, waaronder voorzeker geene duizend Europeanen. Thans is nog het merkwaardigste te *Batavia* het stadhuis en de Chinesche kamp, het meest bevolkte gedeelte der stad, dat men wel eens met den Jodenhoek te *Amsterdam* heeft vergeleken, en die door de geheele stad van de haven af tot aan het *Molenvliet* loopt. Dit laatste is een heerlijk schoon kanaal, dat, van *Batavia* af, omstreeks een half uur voortloopt en ter weêrszijde bebouwd is met schoone buitenverblijven, die voorheen, door de eersten die uit *Batavia* verhuisden, zijn aangelegd.

Het kanaal, dat eene der heerlijkste wandelingen oplevert, vertoont, behalve de sierlijke en luchtig gebouwde huizen, eene lommerrijke laan, de *Prinsenlaan* geheeten, verder de *Chinesche graven*, een uitgestrekt moerassig veld, waarop eenvoudige, witte grafsteden, tusschen wild kreupelgewas uitsteken. Verder vindt men, langs het *Molenvliet*, het gebouw waar de bureaux van financiën gevestigd zijn, de landsdrukkerij, de loge der Vrijmetselaren, de schouwburg en de societeit de *Harmonie*. Aan het einde van het kanaal, begint een ander, dat naar *Weltevreden* leidt; ook dit kanaal is aan beide zijden met huizen en buitenplaatsen bezet; de weg aan den regter oever heeft den naam van *Rijswijk*, die aan den linker oever den naam van *Noordwijk* verkregen. Onder andere schoone gebouwen, ziet men op *Rijswijk* het Hôtel van den Gouverneur-Generaal, een fraai, maar eenvoudig gebouw, twee verdiepingen hoog, omringd van woningen voor mindere ambtenaren. In de onmiddellijke nabijheid van het Hôtel, vindt men ook het gebouw der Algemeene Secretarie, alwaar de voornaamste bureaux der Indische regering gevestigd zijn. *Noordwijk* aan de overzijde gelegen is minder fraai, en wordt door kooplieden, inlanders, *Portugezen* en ambtenaren van lagen rang bewoond. Langs den weg van *Rijswijk*, komt men op het *Koningsplein*, eene schoone en bevallige vlakte, van sierlijke woonhuizen omringd, en van daar aan het kampement *Weltevreden*, de plaats waar de Gouverneur-Generaal DAENDELS een nieuw *Batavia* had willen stichten. Daar dit verviel, werd de bouwerde op de uitgekozene plek minder

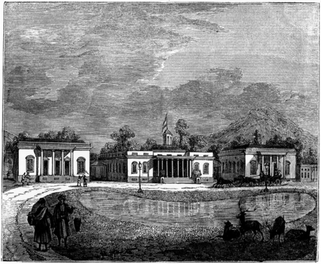

HET PALEIS TE BUITENZORG.

regelmatig; de woningen werden op grooten afstand van elkander nedergezet, zonder eenige regelmaat in het oog te houden. *Weltevreden* bevat vooral de militaire kazernen en de woningen der officieren, een hôtel door den Gouverneur Generaal DE KOCK gebouwd en een ruim plein, waar, op nationale feestdagen, spiegelgevechten en andere militaire exercitiën plaats hebben, en de Bataviasche beau-monde zich elken woensdag vereenigt en een fraai schouwspel van sierlijke rijtuigen, prachtige kleederen en schoone paarden oplevert. Overigens heeft men te *Weltevreden* eene schouwburg en eene societeit en worden er bals en andere gemeenschappelijke vermakelijkheden in overvloed gegeven; nabij het kampement is eene markt aangelegd, waar wekelijks marktdag gehouden wordt, wanneer het geheele kampement en de omliggende wegen van bedrijvigheid en drukte wemelen.

Ten slotte willen wij nog met een enkel woord van *Buitenzorg* melding maken, dat men de residentieplaats van den Gouverneur-Generaal kan noemen. In 1745 werd door de Indische regering aan den toenmaligen Gouverneur-Generaal Baron VAN IMHOFF eene bekoorlijke landstreek, negen uren van *Batavia* verwijderd en *Bogor* genaamd, afgestaan, om er een lusthuis te bouwen, dat den naam van *Buitenzorg* verkreeg. Het is gelegen in een aangenaam, bergachtig oord, zeer gezond van klimaat, dat ten tijde van VAN IMHOFF woest en door allerlei verscheurend gedierte bewoond was, maar dat sedert, door het gedurig toenemen der bevolking en het stichten van gebouwen en het bewerken van den grond, in een waar paradijs is veranderd. Vroeger was de reis van

Batavia naar *Buitenzorg* zeer gevaarlijk door de menigte leeuwen en tijgers, die men zeker was te ontmoeten, zoodat men te *Batavia*, wanneer de Gouverneur naar *Buitenzorg* vertrok, openbare gebeden voor zijne behouden aankomst hield. Nu vindt men in het geheel geene leeuwen meer op *Java* en in den omtrek van *Buitenzorg* ook bijna geene tijgers. De gemeenschap tusschen *Batavia* en *Buitenzorg* is levendig en gemakkelijk geworden, en deze laatste plaats verschaft een *van alle zorgen* vrij buitenverblijf, dat, volgens het oordeel der reizigers, boven de schoonste oorden van *Europa* de voorkeur verdient.

Dit is hetgeen wij van *Batavia* wilden mededeelen. Roemrijke geschiedkundige herinneringen hebben wij ons voor den geest gebragt, wij hebben de stad zien op en ondergaan, die vroeger de *Koningin van het Oosten* genoemd werd, maar tevens vermeld, hoe zij buiten hare poorten in de schilderachtigste verscheidenheid zich uitgebreid heeft, en uit dit alles hebben wij kunnen opmerken, wat de moed, het beleid en de volharding der zeventiende en de voortgaande beschaving der beide volgende eeuwen, ook in ver afgelegene landen vermogten.

BRUSSEL.

Brussel behoort onder de steden der oudheid, deszelfs oorsprong dagteekent van de zevende eeuw.

De eerste gebouwen waren op het eiland *St. Géry* gesticht, welk eiland zijn naam ontleende aan den Bisschop ST. GÉRY van *Kamerijk*, die op hetzelve eene kapel had gebouwd. In de 10de eeuw bewoonde Keizer OTTO II een kasteel op dat eiland. In 1044 werd de stad door LAMBERT BALDRIK met muren omgeven, welke muren later wederom werden afgebroken, als wanneer de stad in 1369 werd vergroot. De jaren 1326 en 1405 waren getuigen van twee ontzettende branden. In het eerstgemelde jaar verloor de stad 2400 en in het laatstgenoemde 1400 huizen, die door de vlammen werden in asch gelegd. Omstreeks dezen tijd nam de voorspoed van *Brussel* zeer toe door de verplaatsing derwaarts van vele lakenfabrieken van *Brugge* en *Gent*, en geweerfabrieken van *Namen*. De eerste belegering, die de stad had te verduren, had plaats in het jaar 1215, toen zij door de Engelschen genomen werd. Honderd en één jaren later, woedde er de pest op zoodanig eene hevige wijze, dat er zestig burgers in éénen kuil werden begraven. In 1370 werden de Joden uit de stad en het gewest verbannen en hunne goederen verbeurd verklaard, die ruim twaalf millioen guldens bedroegen. In 1481 werd *Brussel* bij verrassing door FILIPS VAN KLEEF ingenomen. Toen Keizer MAXIMILIAAN zich van de stad weder meester maakte, vermoedde hij, dat de ingezetenen met FILIPS geheuld hadden en beroofde haar derhalve van verschillende privilegiën, die nu aan *Mechelen* verleend werden. In 1489 werd *Brussel* andermaal door de pest bezocht, die zoo hevig woedde, dat de menschen op straat stierven. In 1578, toen de pest

wederom hare verwoestingen aanrigtte, werden er 27000 inwoners in het graf gesleept. MARGARETHA, Hertoginne van *Parma*, onechte dochter van Keizer KAREL V, door PHILIPS tot Landvoogdes over de *Nederlanden* aangesteld, hield in *Brussel* haar verblijf. Van dat oogenblik af, werd die Stad het middelpunt, waaruit de besluiten van dwingelandij en verdrukking uitgingen, om de Nederlandsche natie te teisteren. In 1566 zag *Brussel* twintig Nederlandsche Edelen zich binnen hare muren vereenigen, om een verbond te sluiten, tegen de meer en meer toenemende Spaansche onderdrukking. Vier honderd Edelen boden toen, onder aanvoering van HENDRIK VAN BREDERODE, der Landvoogdes een smeekschrift aan, ten einde opschorsing der bloedplakaten te verkrijgen. Deze deftige stoet, zamengesteld uit mannen, die reeds om hunnen rang eerbied verdienden, boezemde MARGARETHA ontsteltenis en verbazing in. Allen te paard gezeten, hadden zij natuurlijk eene ontzagwekkende houding. Het gezegde van den Graaf BARLAIMONT bij die gelegenheid, «*ce ne sont que des Gueux*,» «*het zijn slechts bedelaars*,» is algemeen bekend, even zeer als de kloeke handelwijze der Ridders, die van toen af eenen gouden penning op de borst droegen, met de woorden: «*Getrouw aan den Koning tot aan den bedelzak.*»

Twee jaren later was *Brussel* getuige van eene gruweldaad, die met bloedige letters in de geschiedboeken van *Nederland* staat opgeteekend. De verfoeijelijke Hertog van ALVA liet de Graven van EGMOND en HOORNE op een schavot openlijk onthalzen, twaalf wreedaards vormden in die stad eenen bloedraad, die

de raad van beroerte heette, en onder deze speelde JUAN DE VARGAS, die reeds in *Spanje*, om zijne wreedheid, van het regterlijk ambt was ontzet geworden, den voornaamsten rol. Voor dezen raad werden allen gedaagd, die men van deelneming aan de vorige beroerten beschuldigde, ten einde er hunne straf te ontvangen; terwijl zij, die niet verschenen, gebannen werden en al hunne goederen verloren. Door deze wreedheden gaf ALVA aanleiding, dat 10,000 werklieden *Brussel* verlieten, die zich meestal in *Engeland* gingen vestigen.

Te midden van al die gruwelen, kende de hoogmoed van den snooden Hertog van ALVA geene palen. Hij deed in *Brussel* eenen zegepralenden intogt en deed dáár uit verregaande verwaandheid, van het geschut, dat hij bij *Jemmingen* op Graaf LODEWIJK VAN NASSAU had veroverd, tot zijne eigene eer een metalen standbeeld gieten. Deze trotschheid verwekte hem echter te meer vijanden, en zijn opvolger DON LOUIS DE REQUESENS deed, in het jaar 1574, dit beeld omverwerpen. In 1695 werd *Brussel* gebombardeerd door den Maarschalk VILLEROI, die ruim 4000 gebouwen, waaronder het stadhuis en veertien kerken, tot puin schoot. In 1708 werd de stad door den Keurvorst van *Beijeren* belegerd, maar door den Hertog van MARLBOROUGH ontzet. In 1746 werd zij ingenomen door den Maarschalk van SAKSEN, die den ingezetenen eene zware brandschatting oplegde; bij den vrede van *Aken* werd zij aan *Oostenrijk* teruggegeven. Nadat de *Oostenrijksche Nederlanden*, in het begin der omwentelingsoorlogen, door de Franschen veroverd waren, werd *Brussel* door het *Di-*

rectoire verklaard tot Hoofdstad van het Departement der *Dyle*. Op den 1sten Februarij 1814 nam het Pruissische leger bezit van de stad, welke vervolgens, door het traktaat van dat zelfde jaar, eene der beide Hofsteden van het nieuw gevormde Koningrijk der Nederlanden werd. Zij bleef zulks tot in 1830, wanneer zij door den schandelijken afval der Belgen, de Hoofdstad van het nieuwe Koningrijk *België* en de zetel der tegenwoordige Belgische Regering werd.

Ziet daar in weinige woorden vele en belangrijke zaken vermeld, die in een tijdsverloop van bijna twaalf eeuwen plaats hadden. Dat de stad op verschillende tijden een verschillend aanzien had, behoeft niet gemeld te worden, iedere eeuw heeft hare eigenaardigheden, haar *ouder-* en *nieuwerwetsch*. *Brussel* heeft natuurlijker wijze hierop geene uitzondering gemaakt. — Wij willen met de stad in haren tegenwoordigen toestand wat nader bekend worden en zullen daarom eenige bijzonderheden opteekenen.

Brussel heeft twaalf Roomsch-Katholieke en eene Hervormde kerk, benevens eene Synagoge. De *St. Gudula* kerk munt boven alle andere kerken uit. Zij ligt tegen de helling van eenen heuvel, zoodanig, dat men haar voorportaal langs negen-en-dertig breede trappen binnentreedt en van achteren de kerk gelijkvloers uitgaat. In de elfde eeuw, werden vermoedelijk de eerste grondslagen van dit gebouw gelegd, doch eerst in 1272 was het voltooid, terwijl nog weder 250 jaren later, de beide zware vierkante torens, die zich naast den hoofdingang verheffen, werden gebouwd. Wanneer men van de bovenstad het oog over de me-

nigte van huizen laat gaan, vallen deze prachtige torens terstond in het oog, en doen eene treffende werking. Inwendig is de kerk op eene Gothische wijze gebouwd. Drie rijen pilaren, van buitengewone dikte, doorsnijden het ruim en scheiden het schip in drie deelen, terwijl zij tevens de hooge gewelven ondersteunen. Op eenige dier pilaren prijken de kolossale standbeelden van de twaalf Apostelen. De fraai beschilderde glazen dragen de beeldtenissen van onderscheiden mannen der oudheid, waaronder KAREL V en andere vroegere Beheerschers van *Braband*. Op groote feestdagen, prijken, tusschen de pilaren, eene menigte oranjeboomen, die aan het geheel een feestelijk aanzien geven. De predikstoel is een meesterstuk van beeldhouwkunst. De eigenlijke kansel is een wereldbol, die op eenen hoogen boom rust, aan welks voet zich de levensgroote beelden van ADAM en EVA bevinden, met den engel, die hen uit het Paradijs drijft. Voorts heeft de kunstenaar er verscheidene dieren bijgevoegd. ADAM is in gezelschap van een' struisvogel en een' arend. EVA heeft eene papegaai, een' paauw en een' aap aan hare zijde. Nog bezit de kerk eenige schilderijen, waaronder verscheidene afmalingen van een voorval, hetwelk dwaasselijk genoeg nog door velen wordt geloofd. In de dertiende eeuw namelijk, zouden eenige Joden, gewijde Hostiën hebben weten magtig te worden, die zij vervolgens, uit wrok tegen den Heiland, met messen zouden hebben doorstoken, hetgeen het uitstroomen van bloed zou ten gevolge hebben gehad. Deze fabel is echter werkelijk de oorzaak van vele wreedheden tegen de Joden geweest, die, dien ten gevolge, vreesselijk werden

gemarteld. Dit feit staat hier op verschillende plaatsen afgebeeld, en het ergste is, dat men, nog voor eenige jaren, een eeuwfeest voor dit heugelijk mirakel heeft gevierd, alswanneer deze gebeurtenis op kostbare tapijten gemaald, aan het publiek werd voorgesteld.

De kerk *Notre Dame de la Chapelle*, in 1134 gesticht, bevat eenige schoone standbeelden door DUQUESNOY vervaardigd, een schoon marmeren altaar, naar de teekening van RUBBENS, en verscheidene schilderstukken van de eerste meesters. De kerk *Notre Dame des Victoires*, in 1285 door den eersten Hertog van *Braband* gesticht, tot aandenken aan eene op den Bisschop van *Keulen* behaalde overwinning, is een versierd gothisch gebouw, met beschilderde glazen, en bevat vele kostbare schilderijen en standbeelden. De Hervormde kerk behoorde eertijds aan een Augustijner klooster. Het Brusselsche raadhuis is in zijne soort geen minder fraai gebouw dan de prachtige *St. Gudula kerk*. Het staat aan de groote markt, en is in onze vaderlandsche geschiedenis door meer dan eene belangrijke gebeurtenis befaamd. Op dat plein werd het schavot voor de Graven van EGMOND en HOORNE opgeslagen, zoo als hierboven is vermeld. Op dat plein, trachtte EGMONDS ontaarde zoon, elf jaren later, den aanslag te volvoeren, om *Brussel* op nieuw onder de heerschappij van de Spanjaarden te brengen, als wanneer hij zich door het volk hoorde toeroepen: «neem een paar steenen op, en gij zult het bloed van uwen hier, door *Spanje* vermoorden vader, nog vinden!» Ook in later tijd, was deze groote markt getuige van menig woelig volkstooneel. Vóór

den tijd der Fransche omwenteling, vergaderden de Gilden van *Brussel*, die toen een' sterken invloed op het stadsbestuur uitoefenden, in de ouderwetsche, doch fraaije gebouwen, die het plein omringen. Op een dier gebouwen, het zoogenaamde broodhuis, ziet men het beeld der H. Maagd, met de woorden *A peste, fame, et bello libera nos, Maria!* (MARIA, verlos ons van pest, honger en oorlog)! Deze gebouwen werden echter alle overschaduwd door het straks genoemde raadhuis, dat door regelmatigen bouw, gelukkig aangebragte versierselen, en vooral ook door zijnen bewonderenswaardigen toren, uitmunt. Deze is niet minder dan 364 voet hoog. Op den top prijkt het kolossale, vergulde standbeeld van den Aartsengel MICHAËL, den schutspatroon der stad, die, als gewoonlijk, met een uitgetogen zwaard in de hand is afgebeeld en den Duivel onder zijne voeten vertreedt. Omstreeks het jaar 1400, begon men dit raadhuis te bouwen, en 40 jaren later was het voltooid. De bouwmeester heette JAN VAN RUIJSBROEK, omtrent wien onderscheidene overleveringen in het geheugen des volks bewaard zijn. De omstandigheid, dat het gebouw, welke fraaije evenredigheid men anders ook in deszelfs onderscheidene deelen opmerkt, in den voorgevel een' schier onverklaarbaren misslag verraadt, heeft daartoe vooral aanleiding gegeven. De toren namelijk, staat niet juist in het midden. Sommigen zeggen, dat dit door eenen modderpoel is veroorzaakt geworden, welke men met de meeste moeite en krachtinspanning niet vermogt te dempen. Het zware gebouw werd, zooals de overlevering zegt, aan die zijde op ossenhuiden gevestigd, maar in

weêrwil van dat hulpmiddel, kon men aan den oostelijken vleugel niet volkomen dezelfde uitbreiding geven als aan den westelijken. RUIJSBROEK had zich gevleid, dat men, bij zulk een fraai gebouw, deze onregelmatigheid niet zoude opmerken. Maar naauwelijks was het gebouw voltooid of hij hoorde van alle kanten: «hoe jammer dat de toren niet in het midden staat!» De bekwame bouwheer werd hierdoor zoodanig getroffen, dat hij door zelfmoord een einde aan zijn leven maakte. Hierover bestaat in den geest van het oude bijgeloof, een sprookje, volgens hetwelk RUIJSBROEK met den Duivel een verbond had gesloten, en door dezen eerst krachtdadig geholpen, maar naderhand jammerlijk bedrogen was. Inwendig vindt men in het Brusselsche raadhuis de groote zaal in den gothischen smaak, waarin KAREL V leunende op den schouder van Prins WILLEM I, in tegenwoordigheid van de Grooten des lands, met eene plegtige aanspraak het beheer dezer landen aan zijnen zoon PHILIPS II overdroeg. Die zelfde zaal was in 1815 getuige van de plegtige inhuldiging des Konings, en strekte in 1830 tot vergaderplaats der Belgische heethoofden, die het sein tot den schandelijken opstand en afval hunner landgenooten gaven.

Het paleis der *Schoone Kunsten*, nabij de *Place Roijale*, bevat het Musëum van schilderijen, de stads boekerij met honderd duizend boekdeelen, en een kabinet van natuurlijke historie. Kort vóór de Belgische omwenteling, is dit gebouw nog aanmerkelijk vergroot geworden, om te dienen tot eene tentoonstelling van nationale nijverheid, welke in 1830 in *Brussel* gehouden is.

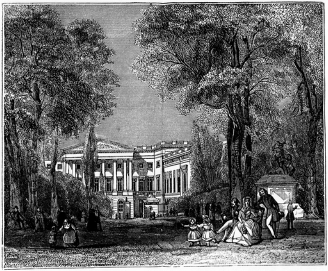

HET PARK TE BRUSSEL.

In de nabijheid van de *Place Roijale*, tegenover het park, bevindt zich het Koninklijke paleis, in 1784 gebouwd tot een verblijf voor den Gouverneur der Oostenrijksche-Nederlanden. Tegenover dit paleis ziet men het *paleis der natie*. Dat van den Prins van Oranje, thans onzen Koning, is een nieuw gebouw, en eerst in 1828 voltooid.

Het beroemdste gedeelte der stad is het park, hetwelk eeuwen geleden opgevuld was met herten en ander gedierte. In 1774 werd het door ZINNER, opzigter van het *Soniën-Bosch* in den tegenwoordigen staat gebragt, en voor het publiek opengesteld. Het Brusselsche park wordt teregt als een der schoonste van dien aard in *Europa* beschouwd en bestaat uit drie hoofddeelen, die alle langs hoogten en laagten met hoog opgaand geboomte beplant zijn. Als de kern van het park beschouwt men een cirkelrond vak, dat met bloeijende heestergewassen en bloemen van allerlei soort beplant en door een fraai hek omringd is. Van dit punt loopen drie hoofdwegen naar de *Place Roijale*, het Koninklijke paleis en den *Boulevard du Régent*. Door deze schikking heeft men ook hier de schoonste gezigten; want behalve dat het oog er gedurende het schoone jaargetijde verlustigd wordt door het heerlijke groen, waarmede het aan alle zijden omringd is, ziet hetzelve aan de eene en andere zijde op het Koninklijk paleis en het genoemde *Paleis der natie*. In de verschillende deelen van het park, vindt men een aantal groepen, standbeelden, busten en vazen, welk een en ander nogtans in de vierdaagsche worsteling van 1830 veel heeft geleden. De DIANA en NARCISSUS

door GRIPPELLO, eene nimf door OLIVIER, de APOLLO door JANSENS en in het bijzonder de MAGDALENA door DUQUESNOY worden zeer geroemd, gelijk mede de LEDA door VAN DER HAEGEN en de LIEFDADIGHEID door VERVOOST DEN OUDE. De HERMES, van welken de kop en beenen voor het grootste gedeelte door DELVAUX vervaardigd zijn, de busten van ALEXANDER en CLEOPATRA, met den leeuw en den hond van marmer, welke vroeger *te Tervueren* waren, hebben insgelijks groote verdiensten. Gedurende de schoone zondagen in den zomer, voert een corps muzikanten van een of ander regiment, in het park gemeenlijk van 12 tot 2 ure, eenige muziekstukken uit, hetgeen niet weinig wandelaars uitlokt, zoodat een vreemdeling zich op dien tijd het best met de *beau monde* van *Brussel* bekend kan maken.

Onder het digte lommer der hoog opgaande boomen, werden de *Noord-Nederlandsche* krijgslieden ter aarde besteld, die gedurende de gedenkwaardige Septemberdagen van 1830, hier het leven aan Koning en Vaderland ten offer bragten; maar geen opschrift, geen gedenkteeken vermeldt hunnen moed, hunnen heldendood. Daarentegen leest men op eenen steen bij den kleinen vijver, die zich ongeveer in het midden der wandelplaats bevindt, dat CZAAR PETER DE GROOTE, op den 16den April 1717, terwijl hij des middags ten drie ure op den rand van dezen waterkom zat, eenige glazen wijn in dezelve geworpen, en daardoor het water geadeld heeft.

Het kantwerken wordt te *Brussel* op eene uitgebreide schaal gedreven. De kwaliteit dezer kant is uitmuntend, en in vroegere tijden, werden aanzienlijke

hoeveelheden daarvan, naar het buitenland, vooral naar *Engeland* verzonden. Men vindt er ook nog andere fabrieken van katoenen- en wollenstoffen, porselein, behangselpapier, enz.

In het jaar 1825 bedroeg de bevolking 84,004 zielen, in het jaar 1830 was het getal tot 98,279 gestegen. De hierop plaats gehad hebbende omwenteling, was oorzaak, dat vele fabriekanten en handwerkslieden de stad verlieten, waardoor het bedrag der bevolking aanmerkelijk verminderde. In het jaar 1835 echter was dit getal weder tot 102, 702 vermeerderd.

Als een zetel van wetenschap en letterkunde bekleedt *Brussel* eenen vrij hoogen rang, en bevat daartoe de noodige boekerijen, academiën, een' botanischen tuin, enz. De galerij van schilderstukken is eene uitgebreide en schoone verzameling, versierd met het werk van de beste Vlaamsche Schilders, en levert eene voortreffelijke school voor jonge kunstenaars op. De vele aanvragen naar altaarstukken heeft in de laatste jaren de schilderkunst te *Brussel* grootelijks aangemoedigd. De Botanische tuin heeft eene prachtige oranjerie, ter lengte van ongeveer 140 en ter breedte van 30 voet. Sommige dier oranjeboomen tellen meer dan honderd jaren, en hebben aan verschillende Oostenrijksche Aartshertogen en Aarthertoginnen toebehoord, die hun hof in *Brussel* hielden. Zoo hebben zij in hunne eentoonige rust menige omwenteling overleefd.

GERNRODE.

Het stadje, waarvan wij u hier iets willen mededeelen, behoort tot die plaatsen, die weinig bekend zijn buiten de landstreek waartoe zij behooren, maar nooit worden vergeten, wanneer men ze eenmaal heeft gezien, om de bevallige verscheidenheid waarmede de natuur haar versierd heeft. Het ligt in het Hertogdom *Anhalt-Bernburg* aan den voet van den *Stubenberg*, wordt bespoeld door een beekje, dat den naam van *Quarnbach* voert en kronkelend de omstreken doorstroomt, en bevat 300 huizen met 2100 inwoners.

Wanneer wij de eerste opkomst der steden onderzoeken, die voor vele eeuwen zijn begonnen zich te vertoonen, dan zien wij, dat de oorzaak dier opkomst veelal in eene der drie volgende omstandigheden gelegen is: toenemende uitbreiding van koophandel en scheepvaart, dikwijls in het eerste begin door eenige arme visschers en dergelijken zeer in het klein gedreven; — zoo was de opkomst van *Amsterdam* en het meerendeel der steden van ons Vaderland. — Of het was een vorst, die, op eene hem gunstig schijnende plaats, een kasteel of lusthuis bouwde en de meesten zijner onderhoorigen rondom zich vereenigde. De steden, welke op deze wijze worden gebouwd, nemen dikwijls spoediger in welvaart toe; maar wanneer zij

niet tevens gunstig voor den handel gelegen zijn, kunnen zij niet zoo goed als de eerstvermelde aan de wisselvalligheid der eeuwen tegenstand bieden. Aan deze oorzaak heeft onder andere *'s Gravenhage* haar aanzijn te danken. Eindelijk was het eerste begin der stad een klooster, hier of daar gesticht, dat spoedig met geestelijke broeders of zusters gevuld was, in wier nabijheid de vromen zich gaarne wilden nederzetten, om de heiligheid der plaats, en de wereldgezinden om het vertier, dat een klooster altijd aanbragt, door de bebouwing der akkers, enz. De stadjes op deze wijze tot stand gekomen, zijn meestal landelijke plaatsen, in bevallige streken gelegen, zoo als dezelve in *Duitschland* menigvuldig voorkomen. Onder deze laatste behoort ook *Gernrode*, dat zijn bestaan te danken heeft aan een klooster, hetwelk de Markgraaf GERO VAN BERNBURG aldaar in het jaar 960 stichtte en dat spoedig eenen bijzonder hoogen trap van welvaart schijnt bereikt te hebben, dewijl deszelfs abdissen, niet lang na de stichting, reeds hare plaats onder de geestelijke rijksvorstinnen bekleedden. Hoe hooger in aanzien ook overigens de stichter van een klooster was, des te bloeijender werd het in korten tijd, dewijl er zich personen van hoogen rang in begaven, de abt of abdis een aanverwant des stichters was en het bestuur des kloosters eeuwen lang in dezelfde familie bleef, die het dan ook onophoudelijk met nieuwe giften, vooral in landerijen, verrijkte. Zoo onderscheidde zich dan ook spoedig het klooster, waarvan wij spreken, door zijne uitgebreide bezittingen op en aan het *Harzgebergte;* maar gunstiger nog daardoor, dat het ruimschoots onderstand verleende aan behoeftigen en on-

gelukkigen, en binnen zijne muren eene strenge orde en tucht wist te bewaren, ook toen de meeste kloosters in een poel van zedenbederf gestort waren. Het stond onder de voogdijschap der Graven van *Bernburg*.

De abdis ELIZABETH VAN WEIDE, eene edele en brave vrouw, die in het begin der zestiende eeuw, het bestuur des kloosters in handen had, omhelsde de zaak der Kerkhervorming, toen de moedige LUTHER zich nog naauwelijks van het pauselijke juk had ontslagen. Niet te vreden, met de nieuwe zaak te begunstigen en er zich bij aan te sluiten, in de meening dat de Kerkhervormers het zich tot groote eer zouden rekenen, eene vrouw, van hare waardigheid onder zich op te nemen, toonde zij, dat de Hervorming eene zaak van haar hart was. Zij noodigde in 1521 eenen leeraar uit *Wittenberg*, STEPHANUS MOLITOR (MÜLLER), om naar *Gernrode* te komen, en haar en hare onderhoorigen te onderwijzen. Veelbeloovende jonge lieden werden op hare kosten aan de *Wittenberger* Hoogeschool onderwezen, en Duitsche Bijbels in plaats van legenden en levensbeschrijvingen van Heiligen door haar toedoen verspreid. De volgende Abdis, ANNA I, Burggravin van *Meissen*, voltooide, sinds het aanvaarden harer waardigheid in 1652, wat hare voorgangster begonnen had, en zoo werden alle misbruiken afgeschaft. — Dan, door het restitutie-edikt van 1629, werd het stift *Gernrode* van het graafschap *Bernburg* afgescheurd, en weder aan de Kerk van *Rome* geschonken. Stad en land werden nu door de keizerlijke benden deerlijk geteisterd, en eerst door den vrede van *Munster* in 1648, kwam alles weder in rust. De abdij ging van het opzigt der

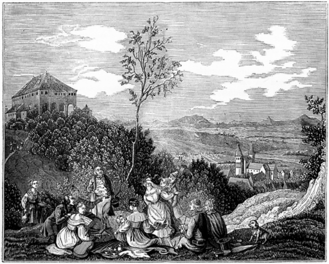

DE STUBENBERG BIJ GERNRODE.

geestelijke, onder dat van de wereldlijke magt over, en werd voor altijd met *Anhalt* vereenigd.

Met uitzondering van eene der beide kerken, de stiftskerk, die in de 10de eeuw in den Byzantijnschen stijl is gebouwd geworden, en met het graf van den Markgraaf GENO prijkt, heeft *Gernrode* weinig belangrijks aan te wijzen. De ingezetenen hebben eene fabriek van werktuigen, die aan 120 personen arbeid verschaft, en eene geweerfabriek, welke fraai bewerkte wapenen aflevert. Het meerendeel der bevolking vindt in den landbouw zijn bestaan.

De omstreken van *Gernrode* zijn zeer schoon en worden gedurende den zomer, inzonderheid door *Maagdenburgers* en *Brunswijkers*, veel bezocht. De *Stubenberg* of *Stuffenberg*, prijkt met een fraai lusthuis en heerlijke wandeldreven, en biedt, even als het naburige *Klettenberg* en *Bickenberg*, de schoonste vergezigten aan.

BULGARIJE.

De naam der *Bulgaren* begon het eerst geducht te worden onder de regering van Keizer ZENO, in het jaar 485. Zij waren een strijdbaar en talrijk volk, verhard tegen de vermoeijenissen van den oorlog, den dood boven de slavernij verkiezende. Zij woonden in oude

tijden bij de *Wolga*, vandaar werden zij *Wolgaren*, later *Bulgaren* genoemd. Sommige schrijvers willen, dat zij van *Gothischen*, andere, dat zij van *Germaanschen* oorsprong waren; daarentegen is het volgens nog andere waarschijnlijker, dat die oorsprong onder de volken, die het *Aziatisch Scythië* bewoonden, moet gezocht worden. Omstreeks 438 jaren na CHRISTUS, trokken zij over den *Donau*, en vielen in *Thracië*, met oogmerk om zich aldaar neder te zetten. Zij werden echter door THEODORIK, *den Ostrogoth* terug gedreven en genoodzaakt, weder over den *Donau* terug te trekken. Zeker geschiedschrijver verhaalt, dat de *Bulgaren* vóór dien tijd nooit waren overwonnen. Veertig jaren later vielen zij weder in *Thracië* en rigtten daar groote verwoestingen aan. ARISTUS, bevelhebber der Romeinsche troepen in *Illyrië*, trok, aan het hoofd van 15000 man, met vijf honderd en twintig wagens, geladen met wapenen en levensmiddelen, tegen hen op; maar, op zijne krachten te veel vertrouwende, werd hij, na eenen hevigen aanval, geheel door den vijand verslagen; waarbij de eerste legerhoofden sneuvelden. De *Bulgaren* trokken met een rijken buit terug. Drie jaren later vielen zij op nieuw in genoemde landstreek, en dewijl de *Romeinen* op dat tijdstip hunne troepen tegen de *Saraceenen* gebruikten, vonden zij weinig tegenstand en maakten andermaal grooten buit.

Het schijnt dat deze oorlogzuchtige natie zich daarop eenige jaren in rust heeft gehouden, ofschoon zij in het jaar 539, het twaalfde der regering van Keizer JUSTINIAAN *den Groote*, onder geleide van twee Koningen, VULGER en DROGGO, op nieuw den

Donau overtrokken, en geheel *Moezië* verwoestten. De Romeinsche troepen werden wederom geslagen; doch zekere *Hun*, door den Keizer op hen afgezonden, dwong hen tot eenen slag, waarin zij geheel en al verslagen en op de vlugt gejaagd werden. Keizer KONSTANTIJN III, was in het jaar 668 minder gelukkig tegen hen. De *Bulgaren*, weder over den *Donau* getrokken, rigtten groote verwoestingen aan, en de Keizer was verpligt eenen zeer nadeeligen vrede met hen te sluiten, waarbij hij zich verbond, hun een jaargeld toe te staan. Omtrent dezen tijd, viel ALKZEKUS, een legerhoofd der *Bulgaren*, met eene bende zijner landslieden in *Italië*, en te *Pavia* aankomende, zonder iemand eenig letsel te doen, bood hij GRIMOALDUS, Koning der Lombarden, zijne dienst aan. Deze ontving hem op eene verpligtende wijze en zond hem tot zijnen zoon ROMUALDUS, Hertog van *Benevento*, die hem daarop verscheidene steden toestond, onder voorwaarde, dat hij den titel van *Hertog*, dien hij tot hiertoe gedragen had, zoude afleggen en dien van *Graaf* aannemen.

Keizer JUSTINIAAN II, die zijnen vader KONSTANTIJN opvolgde, weigerde de belofte door zijnen vader aan de *Bulgaren* gedaan, naar te komen, en viel zelfs in hun land, het volk tot zware schattingen verpligtende. De *Bulgaren*, zich tot het uiterste ziende gebragt, zonden gezanten tot den Keizer, maar deze werden door hem geweigerd en terug gezonden. Nu schoot den *Bulgaren* niets over, dan met de wapens in de hand den vijand te keeren, hetgeen hun dan ook bijzonder wel gelukte, na alvorens overal den terugtogt te hebben afgesneden. De Keizer werd verpligt, het

verbond door zijnen vader gemaakt, te hernieuwen, en na de teruggave van alle veroverde schatten, liet men hem gaan.

In het jaar 715 trokken de *Bulgaren* tot voor de poorten van *Konstantinopel*, en maakten een groot getal gevangenen en rijken buit In het jaar 750 deed Keizer KONSTANTIJN COPRONIMUS eenige sterkten bouwen op de grenzen der *Bulgaren*, waarover deze zich bij hem beklaagden, zonder echter in hunne klagten te worden gehoord. De *Bulgaren*, hunne gezanten met verachting ziende terug gezonden, werden daarover verbitterd en vielen andermaal in de Romeinsche bezittingen, en rigtten dáár groote verwoestingen aan. Ofschoon de Keizer hierover wraak nam en tegen hen optrok, zoo baatte hem dit weinig, daar hij met zijne troepen tot voor de poorten van *Konstantinopel* werd teruggedreven.

In het jaar 765 ontstond er wederom oorlog tusschen denzelfden Keizer en de *Bulgaren*, waarschijnlijk daardoor veroorzaakt, dat de Keizer zijn' goeden naam als krijgsman onder zijne woeste naburen wilde herstellen, en dus gemakkelijk een voorwendsel vond, om den vrede met hen te breken. De *Bulgaren* hadden in een oproer al de Vorsten van den bloede onder hen gedood, en zekeren TELESIS, een man van lage afkomst, op den troon verheven. Dit feit strekte nu tot dekmantel voor de oorlogsverklaring, hun door den Keizer gedaan. KONSTANTIJN trok met een groot leger tegen hen op, en versloeg hen op de grenzen van *Thracië*, na een hardnekkig gevecht van acht uren. Maar in plaats van den vluchtenden vijand te achtervolgen, keerde de overwinnaar met den buit en

de gevangenen, die hij bekomen had, oogenblikkelijk terug, en deed eenen zegepralenden intogt in *Konstantinopel*. De *Bulgaren* bragten bij hunne terugkomst hunnen nieuwen Koning ter dood; of, omdat zij hem van geheime verstandhouding met de Romeinen verdacht hielden, of omdat zijn gedrag gedurende het gevecht zoodanig geweest was, dat zij hem de waardigheid, waartoe zij hem verheven hadden, onwaardig oordeelden. De *Bulgaren*, wanhopig wegens het verlies van den slag, zonden gezanten naar *Konstantinopel*, ten einde met den Keizer den vrede te sluiten; hetgeen hun werd toegestaan, maar op zóó nadeelige voorwaarden, dat zij besloten dien vrede niet langer te houden dan noodig was, om zich wederom te versterken en de geleden verliezen te herstellen. Toen twee jaar later een groot deel van 'sKeizers troepen tegen de *Saraceenen* streed, waagden de *Bulgaren* hunne kans, en vielen met eene bende van 12000 man in de Romeinsche bezittingen. KONSTANTIJN trok in eigen persoon hen te gemoet, en hen onverwachts aanvallende, sloeg hij het geheele vijandelijke leger tot op den laatsten man neêr. KONSTANTIJN noemde dit gevecht een *edelen oorlog*, dewijl geen Christen in denzelven was omgekomen. De overwinning was echter door verraad behaald, daar de Keizer heimelijk door sommige *Bulgaren* onderrigt was geworden van alle ontwerpen en bewegingen van den vijand. Dit werd door ELERICH, Koning van *Bulgarije*, door de volgende list ontdekt. Hij schreef aan KONSTANTIJN om eenen geleibrief, voorgevende van den troon te willen afstand doen, om te *Konstantinopel* een afgezonderd leven te leiden;

daarbij verzocht hij den Keizer, hem te willen melden, wie onder de *Bulgaren* als vrienden van de Romeinen bekend stonden, opdat hij deze met zich konde nemen. Hij eindigde zijn schrijven met te zeggen, dat hij deze zaak vooreerst nog voor de zijnen wilde geheim houden. De niets kwaads vermoedende Keizer zond hem eene opgave der namen van hen, met wie hij in geheime verstandhouding stond. Zoodra nu Koning ELERICH wist, wie bedekte vrienden der Romeinen waren, deed hij die allen ter dood brengen. De Keizer zich aldus bedrogen ziende, scheurde zijne kleederen, en zwoer, het kostte wat het wilde, zich te wreken. Hij bragt den winter met het maken van toebereidselen door, en in het vroege voorjaar trok hij te velde, met het voornemen, om de *Bulgaren* geheel te verdelgen. Hij werd echter op zijnen togt door eene hevige koorts aangetast, die spoedig een einde aan zijn leven maakte. LEO III, die zijnen vader opvolgde, maakte vrede met de *Bulgaren*, en huwde met de dochter des Konings. ELERICH werd daarna door zijne onderdanen verdreven en kwam te *Konstantinopel*, alwaar hij met alle achting ontvangen werd. Gedurende zijn verblijf aldaar, liet hij zich in de Christelijke godsdienst onderwijzen en omhelsde daarna het Christendom. KONSTANTIJN PORFYROGENITUS, de zoon en opvolger van LEO, deed den *Bulgaren* in het jaar 791 den oorlog aan, omdat zij, volgens hunne gewoonte, in de Romeinsche gewesten gevallen waren; doch wat uitslag de Keizer van dezen oorlog erlangde is onzeker. Sommige geschiedschrijvers zeggen, dat hij eene schitterende overwinning behaalde, andere daarentegen

verhalen, dat de Romeinen de nederlaag bekwamen. In het volgende jaar trok de Keizer wederom op tegen zijne naburen, daartoe aangezet door eenige waarzeggers, die hem eene zekere overwinning hadden beloofd, hetgeen oorzaak was, dat de Keizer, te veel op die belofte vertrouwende, de vereischte middelen om die overwinning te verkrijgen verwaarloosde, en bij gevolg, geheel werd verslagen. Verscheidene legerhoofden sneuvelden in den slag, als ook vele aanzienlijken des lands, waaronder de wiskunstenaar PANCRATIUS, die door zijne leugenachtige voorzeggingen gelegenheid tot de nederlaag gegeven had.

Twee jaren daarna zond CARDANES, Koning van *Bulgarije*, gezanten aan den Keizer, om eene schatting af te vorderen, en te dreigen, zoo hem dezelve werd geweigerd, tot aan de *Guldenpoort* van *Konstantinopel* te zullen naderen en dezelve met geweld in te nemen. Tot zulk een' lagen staat was het *Oostersch Keizerrijk* alstoen gedaald! KONSTANTIJN echter, zich bij die gelegenheid scherpende, gaf tot antwoord, dat, vermits de Koning van *Bulgarije* in jaren was toegenomen, hij hem de moeite van zulk eene lange reis wilde besparen en daarom zelf den Koning zou te gemoet trekken. Nu trok de Keizer aan het hoofd van een talrijk leger tegen den vijand op, die bij het gezigt van een zóó groot leger, onmiddellijk de vlugt nam. KONSTANTIJN, in plaats van hem te vervolgen, en met deze verwarring zijn voordeel te doen, keerde naar *Konstantinopel* terug. In het jaar 806 vielen de *Bulgaren* op eene bende Romeinen aan, bragten allen ter dood en bemagtigden elf honderd pond goud. Kort daarna,

deden zij eenen inval in de Romeinsche gewesten, onder geleide van hunnen Koning KRUMUS, en *Sardica* verrast hebbende, maakten zij de gansche bezetting, uit 600 man bestaande, van kant. NICEFORUS trok hun in eigen persoon te gemoet, doch de *Bulgaren* op zijn naderen terug wijkende, keerde hij weder naar *Konstantinopel*. In het volgde jaar echter, al de troepen uit het Oosten en Westen verzameld hebbende, trok hij aan het hoofd van dezelve naar *Bulgarije*, alles te vuur en te zwaard verwoestende. KRUMUS, op het naderen van een zóó groot leger ontroerd, zond gezanten, om den vrede te verzoeken. Doch NICEFORUS zond hen met verachting terug, en ging voort steden en dorpen te verwoesten en te verbranden, allen zonder onderscheid van geslacht of leeftijd ombrengende. Hij verbood zelfs de lijken der omgebragten te verbranden, en liet dezelve voor de wilde dieren ten prooi werpen. Zekere BYZANTIUS, eerste gunsteling des Keizers, vlugtte bij die gelegenheid, met den keizerlijken tabbaard en honderd pond goud naar den vijand, hetgeen als een ongelukkig voorteeken door de bijgeloovige menigte werd aangemerkt. KRUMUS, diep bewogen met zijn ongelukkig volk, zond andermaal gezanten tot den Keizer, met de dringendste beden en de schitterendste aanbiedingen; doch NICEFORUS zond hen even als vroeger met verachting terug. KRUMUS hierop door wanhoop en dorst naar wraak aangezet, versterkte al de wegen, langs welke de Keizer moest wederkeeren, en vervolgens zijne manschappen aansporende, om het bloed van hunne vrouwen en kinderen, door den Keizer wreedaardig vermoord, te wreken, viel hij de Ro-

meinsche legerplaats onverwachts aan, en, dezelve in spijt van allen tegenstand vermeesterd hebbende, versloeg hij de geheele vijandelijke legermagt. Het lijk van NICEFORUS, onder de dooden gevonden, deed hij het hoofd afslaan, en, na hetzelve eenigen tijd ten toon te hebben gesteld, sloot hij het bekkeneel in zilver, en gebruikte het vervolgens altoos bij groote gastmalen, in plaats van een beker.

In het begin der regering van MICHAËL, die NICEFORUS opvolgde, werd er een vrede gesloten tusschen de *Romeinen* en *Bulgaren* en zelfs werd aan sommigen van de laatstgenoemden toegestaan, zich in de Romeinsche gewesten neder te zetten. Die goede verstandhouding was echter van korten duur; want in het tweede jaar van MICHAËL's regering, werd dezelve geheel verbroken, dewijl sommige Romeinen, door de *Bulgaren* in den laatsten oorlog gevangen gemaakt, het middel gevonden hadden, om te ontsnappen en naar huis terug te keeren. Deze werden door KRUMUS, met bedreiging van geweld, opgeëischt. De Keizer scheen wel geneigd aan dezen eisch toe te geven, in welke meening verscheidene aanzienlijken deelden; maar de Kerkvoogd en zekere THEOCRISTUS, een man van deugd en geleerdheid, verzetteden zich beide met hevigheid tegen dit besluit, noemden het onregtvaardig en zeiden, dat men slechts op den hemel moest vertrouwen en den gedanen eisch blijven weigeren. De Keizer gaf nu in de zachtste termen een antwoord in dien geest, en stelde de hardheid voor, om de eenmaal hunne vrijheid, genietende vlugtelingen weder in de handen hunner vijanden over te leveren.

KRUMUS was met dit antwoord niet te vreden, viel

kort daarop in de Romeinsche Staten, en maakte zich van vele versterkte plaatsen meester, daarin bijgestaan door eenen Arabier, die in het vervaardigen van oorlogswerktuigen bijzonder bedreven was. De stad *Mesembria* werd door hem ingenomen en spoedig bevond hij zich nabij *Konstantinopel*. De Keizer had in dien tijd een talrijk leger bijeen gebragt, maar, na vele schermutselingen, werden de Romeinen in een bloedig gevecht geheel verslagen, waarover MICHAËL ZOO getroffen werd, dat hij de keizerlijke waardigheid aan LEO afstond en zich naar het klooster van *Farus* begaf, om aldaar het kerkelijke kleed aan te nemen. Door eenen anderen geschiedschrijver wordt dit voorval op eene andere wijze verhaald, maar insgelijks melding gemaakt van eene eindelijke overwinning der *Bulgaren*. Deze, door de behaalde overwinning stout geworden, vervolgden hunne verwoestingen tot aan *Konstantinopel* toe. LEO, die MICHAËL was opgevolgd, zond hun gezanten, om vredesvoorslagen te doen, maar KRUMUS zond die, zonder hen te hooren, terug. LEO, die een dapper Vorst was, verbitterd over den hoogmoed van den overweldiger, bragt alle troepen van het rijk bijeen, en leverde hem eenen bloedigen slag, welke echter voor de Romeinen ongelukkig uitviel, als wordende zij door KRUMUS op de vlugt gejaagd. Maar in plaats van den vijand na te jagen, begonnen de *Bulgaren* zijne legerplaats te plunderen, hetgeen groote verwarring veroorzaakte. LEO, die zich met een klein deel zijner troepen achter eene naburige hoogte had verscholen, bemerkte dit bedrijf, en nu onverwachts op de plunderaars nedervallende, vernieuwde hij het gevecht, met medehulp

van zijne te voren ontvlugte soldaten. Er werd nu eene groote slagting onder de *Bulgaren* aangerigt, en KRUMUS zelf werd gevangen genomen of gedood.

Daarop volgde voor eenige jaren vrede tusschen de beide volken, van het jaar 814 tot aan het jaar 893, wanneer bij de volgende gelegenheid de oorlog weder uitbrak. De beide volken, namelijk, dreven onderling eenen vrij aanzienlijken koophandel, die onderscheidene waren te *Konstantinopel* ter markt bragt, waarvan beide volken uitgebreide voordeelen genoten. De Keizer liet echter, ten genoege van ZANTZUS, vader van zoë, zijne minnares, deze markt van *Konstantinopel* naar *Thessalonika* verplaatsen. ZANTZUS had dit verzoek op aandrang van de *Konstantinopolitaansche* kooplieden aan den Keizer gerigt. Deze kooplieden waren door het groot gezag, hetwelk genoemde ZANTZUS aan het Hof uitoefende, tot opperbestuurders en ontvangers der inkomsten aangesteld, hetgeen hen in de gelegenheid stelde, om de *Bulgaarsche* kooplieden door allerlei moeijelijkheden of zware belastingen te kwellen. Hierover, alsmede over bovengemelde verplaatsing van de markt, klaagde SIMEON, koning van *Bulgaryë*, bij den keizer, maar deze gaf hem geen gehoor en weigerde de bestaande misbruiken uit den weg te ruimen. SIMEON, die slechts naar een voorwendsel zocht, viel daarop in de Romeinsche Staten en trok tot aan *Macedonië* voort, alles te vuur en te zwaard verwoestende. Op de grenzen van dat gewest, kwam het Romeinsche leger hem te gemoet, onder bevel van PROKOPIUS CRENITES en CURTICIUS eenen *Armeniër*. Beide aanvoerders sneuvelden en hunne troepen bekwamen eene nederlaag. De *Bulgaren* be-

gingen nu allerlei wreedheden, sneden aan vele gevangenen den neus af en zonden hen alzoo verminkt naar *Konstantinopel.* LEO door deze behandeling zeer verbitterd, wist de *Ungren* of *Hongaren* over te halen, om van hunne zijde in het land der *Bulgaren* te vallen. Deze rigtten nu insgelijks groote verwoestingen aan, zoodat SIMEON genoodzaakt was, dezen nieuwen vijand het eerst te keeren, waarin hij echter niet slaagde, maar door deze woeste krijgslieden met de zijnen op de vlugt gedreven werd. De *Hongaren* gingen nu ongestoord met hunne verwoestingen voort en maakten een ongeloofelijk groot getal gevangenen, die zij aan den Keizer verkochten. LEO had, vóor dat deze vijandelijkheden begonnen, aan den Koning eenen zekeren KONSTANTINACIUS gezonden, met last, om vredesvoorslagen te doen; maar SIMEON, dit slechts als noodeloos oponthoud aanmerkende, had den gezant in verzekerde bewaring gehouden. Nu echter, door beide naburen bestookt, stelde hij den gezant in vrijheid, en verzocht zelf nederig om den vrede. De Keizer bewilligde hierin en riep den bevelhebber zijner troepen terug; maar SIMEON, zich van eenen gevaarlijken vijand bevrijd ziende, wierp LEO's gezanten in de gevangenis en onverwachts op de *Hongaren* aanvallende, bragt hij hun eene geheele nederlaag toe, en vermoordde zonder onderscheid mannen, vrouwen en kinderen, waar hij die maar ontmoette. LEO, niet in staat om zijnen bondgenooten ter hulp te snellen, zond gezanten naar SIMEON, om hem het onredelijke van zijne handelwijze onder het oog te brengen.

De *Bulgaren* door hunnen voorspoed vermetel geworden, gaven ten antwoord, dat zij van niets willen weten, alvorens de Romeinen hunne krijgsgevangenen op vrije voeten hadden gesteld. De Keizer voldeed hieraan, maar nu ging SIMEON voort, met allerlei onredelijke eischen te doen, waarover de Keizer vertoornd werd, en nu besloot geweld met geweld te keer te gaan. Een magtig leger werd bijeengebragt en naar *Bulgarije* gezonden, met last, om, zoo mogelijk, dit trouwloos volk geheel uit te roeijen. SIMEON echter, onderrigt van het voornemen zijner vijanden, viel hen onverhoeds aan en deed een groot deel van hun leger sneuvelen. De Keizer was toen wel genoodzaakt, eenen vrede te sluiten, op de voorwaarden hem door de *Bulgaren* voorgelegd. Deze vrede duurde tot den dood van Keizer LEO.

Bij het overlijden van dezen Vorst, zonden de *Bulgaren* gezanten aan ALEXANDER, zijnen broeder en opvolger, om het verdrag onder de laatste regering gesloten, te hernieuwen. Maar in plaats van hieraan te beantwoorden, zond ALEXANDER deze gezanten met minachting terug. Dit was het teeken voor SIMEON om de vijandelijkheden te hervatten. Spoedig was hij, na *Thracië* verwoest te hebben, tot voor de poorten van *Konstantinopel*, hetwelk hij hoopte te verrassen, genaderd, doch dit ontwerp werd door den dapperen tegenstand der inwoners verijdeld. SIMEON wist zich met de voogden van den jeugdigen opvolger van ALEXANDER, KONSTANTIJN genaamd, te verstaan en trok met zijn leger naar zijne staten terug.

In het volgende jaar (914) deden de *Bulgaren* op nieuw eenen inval in *Thracië* en belegerden *Adrianopel.*

Zoë, moeder van den jeugdigen Keizer, had intusschen met de *Saraceenen* vrede gesloten, en verzamelde nu aan alle oorden des Rijks legerhoofden en soldaten, om den veroveraar tegen te trekken. Er werden groote geldsommen onder het leger uitgedeeld, hetwelk op een open plein, *Diabesis* genaamd, werd gemonsterd, alwaar de eerste kapellaan van het Hof, PROTOPAPA genaamd, de manschappen deed zweren, zich tot den laatsten droppel bloeds te zullen verdedigen, waarna hij met de gewone plegtigheden den zegen over het geknielde volk uitsprak. SIMEON ontmoette de Romeinen bij een kasteel *Achelous* genaamd, waarop een bloedig gevecht volgde, op den 6den Augustus 917, waarin de *Bulgaren* na hevigen tegenstand, op de vlugt werden gedreven. Het volgend toeval deed echter voor de Romeinen al het voordeel van deze aanvankelijke zegepraal verloren gaan. Toen LEO, de bevelhebber der Romeinsche troepen, bij eene fontein, van zijn paard was gestegen, om te drinken, liep het dier op een galop voort, en liet zijnen berijder achter. De soldaten, die het paard kenden, meenden, dat hun bevelhebber was omgekomen en begaven zich vervolgens op de vlugt. SIMEON maakte van die verwarring gebruik, vervolgde hen met den meest mogelijken spoed en bragt een onnoemelijk getal vijanden om. LEO ontkwam ter nauwernood het gevaar en bereikte de stad *Mesembria*.

Andere schrijvers geven den opstand door zekeren ROMANUS LAKAPENUS verwekt, die de opperheerschappij in *Konstantinopel* wilde bemagtigen, als oorzaak dezer nederlaag op, dewijl LEO, op het hooren van dit berigt, naar zijne legerplaats terug trok, om

zich van de waarheid der zaak des te beter te overtuigen, hetgeen de soldaten verkeerdelijk voor eene vlugt hielden, die, door vrees overmeesterd, in algemeene verwarring geraakten.

Hoe dit ook zijn moge, dit is zeker, dat de Romeinen de bloem van hun leger verloren, en dat deze hunne nederlaag den vijand steeds stouter maakte, die nu beproefde tot *Konstantinopel* op te rukken, om die lang gewenschte stad te vermeesteren. Doch twee sterke benden van zijn leger op eene plaats, *Katasyrtes* genaamd, door de keizerlijke troepen ontmoet en verslagen zijnde, oordeelde hij het raadzaam, de onderneming te staken, en naar huis te keeren, met den reeds gemaakten buit. — Vijf jaren daarna, begon SIMEON, uit de onderlinge verdeeldheden, welke in het rijk door de geweldenarijen van ROMANUS ontstaan waren, voordeel trekkende, nieuwe invallen in de Romeinsche gewesten te doen. Een gedeelte van zijn leger, trok tot aan *Katasyrtes* bij *Konstantinopel*, alwaar het door LEO, schoonzoon van ROMANUS, werd ontmoet en op de vlugt gedreven. Bij die gelegenheid, sneuvelde MICHAËL, een beroemd Romeinsch veldheer, die herhaalde malen in den krijg had uitgemunt.

Weinige maanden later, zond SIMEON wederom een talrijk leger naar *Thracië*, met bevel, om regt toe naar *Konstantinopel* te trekken. ROMANUS, nog tijdig hiervan onderrigt, zond hetzelve LEO, zijnen broeder POTHUS ARGYRUS en zekeren JOHANNES te gemoet, met alle troepen, die hij bijeen kon krijgen. De beide legers ontmoetten elkander in de vlakte van *Pegen*, niet ver van *Konstantinopel* gelegen, en daarop had een

droevige slag plaats, waarin de Romeinen, door de spoedige vlugt van JOHANNES, eenen hunner veldheeren, verschrikt, weken, en met groot verlies door de *Bulgaren* vervolgd werden. LEO en POTHUS namen de vlugt in een naburig kasteel. JOHANNES hield zich schuil aan boord van een klein vaartuig, doch de meesten van de andere bevelhebbers en soldaten werden afgemaakt, of gevangen genomen, of verdronken, bij hunne vruchtelooze pogingen om aan boord van de vloot te geraken, welke op eenen kleinen afstand gereed lag. De *Bulgaren*, de handen vrij hebbende, verwoestten nu het land zonder tegenstand, verbrandden het keizerlijke paleis te *Pegen*, en hielden *Adrianopel* nauw ingesloten. LEO, bijgenaamd MOROLEON, om zijne haastige en onbedachtzame stoutmoedigheid, verdedigde de plaats met groote behendigheid, en deed verscheidene voordeelige uitvallen; doch ten laatste, door den honger genoodzaakt, moest de stad zich overgeven, waarop de *Bulgaren* bezit van dezelve namen, en LEO op eene gruwzame wijze om het leven bragten.

SIMEON, hierdoor aangemoedigd, maakte in den volgenden winter de noodige toebereidselen, en trok in het daarop volgende voorjaar te velde, met oogmerk om *Konstantinopel* te belegeren. Op zijnen togt verwoestte hij *Macedonië* en *Thracië*, en maakte zich van de meeste sterkten meester; in sommige liet hij bezetting, andere daarentegen deed hij tot op den grond afbreken.

Ten laatste naderde hij de keizerlijke stad en legerde zich te *Blachernen* en zond van dáár iemand naar den Keizer, verzoekende, dat de Kerkvoogd

met eenige voorname heeren, mogt gezonden worden, om met hem over een verdrag te handelen.

De Keizer willigde dit verzoek gereedelijk in, en, bij het overleveren van gijzelaars, werden de onderhandelingen geopend. Doch eenigen tijd daarna, verzocht hij eene zamenkomst met den Keizer zelven, namelijk met ROMANUS, die zich als ambtgenoot van KONSTANTIJN had doen erkennen. ROMANUS, met dit voorstel tevreden, kwam ter bestemder plaatse, vergezeld van zijne Edellieden en lijfwachten. De beide Vorsten ontmoetten nu elkander op den 9den December 923. ROMANUS sprak bij die gelegenheid, op eene aandoenlijke wijze tot den Koning SIMEON, en hield hem voor, welke rekenschap hij als Christen eenmaal zou moeten afleggen van zooveel Christenbloed door hem vergoten. Hij vroeg hem, welk behagen hij er in vinden kon, zijne medechristenen te berooven van hun goed, van alles wat hun op aarde dierbaar en genoegelijk was? Waarom hij niet liever zich vereenigde met zijne broederen in het geloof, om tegen den algemeenen vijand, den *Saraceen* op te trekken? En hij eindigde met te zeggen, dat, zoo de Vorst der *Bulgaren* gedreven werd door de begeerte naar rijkdommen, hij zich slechts bij hem behoefde aan te melden en bekomen kon, wat hem behagen mogt. SIMEON was door zijne woorden zoozeer getroffen en aangedaan, dat hij de voorwaarden, hem door den Keizer voorgesteld, aannam, het verdrag teekende, en vele rijke geschenken van de Romeinen ontvangen hebbende, terugkeerde, zijne soldaten ten strengste verbiedende de minste ongeregeldheid te plegen. SIMEON aldus vrede met de Romeinen ge-

sloten hebbende, keerde zijne wapenen tegen de *Chrobaten*, een ander naburig volk; doch hij werd door deze overwonnen, met verlies van geheel zijn leger. Hij overleefde dit ongeluk niet lang, maar stierf van droefheid, weinige dagen daarna. Hij liet drie zonen na, MICHAËL, uit zijn eerste huwelijk en PIETER en JOHANNES uit zijnen tweeden echt. Zijn oudste zoon had hij, weinige jaren voor zijnen dood, genoodzaakt, het kerkelijke kleed aan te nemen; waarom hij dan ook door zijnen tweeden zoon, PIETER, in de regering werd opgevolgd. Deze, nog minderjarig zijnde, werd onder voogdijschap van zijnen oom GEORGIUS SUSURBULUS geplaatst. De naburige volken hadden zoo ras niet den dood des Konings vernomen, of zij besloten, gezamenlijk de *Bulgaren* aan te vallen, door wie zij, bij het leven van Koning SIMEON, gedurig waren geplaagd geworden. Te gelijker tijde, heerschte er in *Bulgarije* een droevige hongersnood, dewijl eene ongelooflijk groote menigte sprinkhanen de grootste verwoestingen op de korenvelden hadden aangerigt. —

SUSURBULUS, bevreesd, dat de Romeinen zich welligt bij de andere vijanden mogten voegen, gaf aan den jongen Vorst den raad, om met zijne gansche magt eenen inval in de Romeinsche staten te doen, waardoor hij kans zou hebben, een voordeelig verdrag met de Romeinen te sluiten, ten einde op deze wijze het gevreesde gevaar te voorkomen. PIETER volgde dien raad en viel, aan het hoofd van een magtig leger, in *Macedonië*; maar toen hij hoorde, dat ROMANUS hem te gemoet trok, zond hij eenen Monnik tot den Keizer, met voorslagen van vrede,

die hij zeide nog sterker te willen bevestigd zien, door den band van een huwelijk, tusschen hem en des Keizers kleindochter te sluiten. Deze voorslag was ROMANUS zeer aangenaam, zoodat, na eenige onderhandelingen te *Mesembria*, niet alleen een vrede, maar ook een huwelijk tusschen den jongen Koning der *Bulgaren* en MARIA, dochter van CHRISTOPHORUS, des Keizers zoon, werd gesloten.

PIETER begaf zich hierop naar *Konstantinopel*, alwaar hij vorstelijk onthaald werd. Naauwelijks was hij in zijne staten teruggekeerd, of er werd eene zamenzwering ontdekt, door JOHANNES zijnen broeder, en andere aanzienlijke personen gesmeed. Allen, die daaraan schuldig waren, werden ter dood gebragt, met uitzondering van 's Konings broeder, die op een kasteel gevangen werd gezet. Het gelukte hem echter te ontsnappen en naar *Konstantinopel* de wijk te nemen. Kort daarna eischte zijn broeder MICHAËL, het kerkelijke kleed afleggende, de kroon op, en werd door een groot getal *Bulgaren* ondersteund; hij overleed echter spoedig, en zijne partij viel daarop in *Macedonië* en *Griekenland* en rigtte daar groote verwoestingen aan. Zij vorderde tot *Mekapolis*, namen die stad in, en vestigden zich daar. In het jaar 970 vielen de *Rossen* of *Russen* in *Bulgarije*, onder geleide van hunnen Koning SPENDOSTHLABUS. Na eenige dorpen verbrand te hebben, keerden zij met den gemaakten buit terug. In het volgende jaar, zetteden zij hunne verwoestingen voort, dreven de *Bulgaren* wijd en zijd op de vlugt, en namen de beide zonen van PIETER gevangen. Hierop besloten zij, door het zachte lucht-

gestel dezer landen uitgelokt er zich met der woon te vestigen. Zij namen toen *Adrianopel* en eenige andere steden in en waren voor de *Bulgaren* hoogst onaangename gasten. Dit duurde, tot dat de Romeinsche Keizer JOHANNES ZIMISKES hen noodzaakte naar hunne oude haardsteden terug te trekken, en de *Bulgaren* aldus van hunne overweldigers werden bevrijd.

Deze, verlost van het juk, waaronder zij eenige jaren hadden gezwoegd, onderwierpen zich gereedelijk aan ZIMISKES hunnen bevrijder, doch hunne onderwerping duurde niet langer dan zijn leven; want zij ontvingen zoo ras het berigt van 's Keizers dood niet, of van de Romeinen afvallende, bekleedden zij vier broeders met het oppergezag, DAVID, MOZES, AÄRON en SAMUËL. Uit het geslacht van PIETER was niemand overgebleven, dien zij boven hen konden verkiezen. Zijne twee zonen, BORISES en ROMANUS, waren door ZIMISKES in zijnen oorlog met de *Rossen* gevangen genomen, en door hem naar *Konstantinopel* gevoerd. Na zijnen dood, erlangden zij de vrijheid, maar BORISES, in Romeinsche kleeding door een bosch trekkende, werd door eenen *Bulgaar*, die hem voor een Romein hield, omgebragt. Zijn broeder ROMANUS was voor de regering ongeschikt. Van de vier broeders stierf de oudste, DAVID namelijk, kort nadat hij met het oppergezag was bekleed. MOZES kwam om, in de belegering van *Serren*, en AÄRON, van geheime verstandhouding met de Romeinen verdacht gehouden, werd door SAMUËL, met al zijne kinderen, vermoord, uitgezonderd BLACK HOSTILABUS, die door KADOMER, den zoon van SAMUËL, werd behouden. SAMUËL, die een dapper

Vorst was, zich op deze wijze in het bezit der geheele oppermagt ziende, deed verscheidene invallen in de Romeinsche gewesten, telkens grooteren buit met zich voerende. Toen BASILIUS, die ZIMISKES opgevolgd was, tegen BARDUS SKLERUS krijg voerde, liep SAMUËL met zijne benden niet alleen *Thracië* en *Macedonië* af, maar insgelijks *Thessalië*, *Griekenland* en den *Peloponnesus*, in welke gewesten hij ongestoord verwoestingen aanrigtte, verscheidene steden verbrandde, andere innam, en onder deze *Larissa*, welks inwoners, hij, met hunne familiën, naar *Bulgarije* verplaatste, en hen, die geschikt waren om de wapenen te dragen, bij zijne troepen inlijfde, om tegen de Romeinen te velde te trekken. BASILIUS vergaderde zoo spoedig mogelijk zijne benden, en verliet in allerijl *Konstantinopel*, LEO MELISSENUS achter latende, om de engten te beschermen, terwijl hij tot *Sardika* voorttrok, met oogmerk, om die gewigtige plaats te belegeren. Toen hij toebereidselen daarvoor maakte, berigtte hem STEFANUS, de bevelhebber der westersche troepen, dat LEO naar het opperbewind stond, en met zijne troepen, te dien einde, op weg naar de keizerlijke stad was. De Keizer hierdoor ontrust, en daarbij op het denkbeeld komende, dat de vijand de door LEO verlaten wegen, ligtelijk kon bezetten, besloot onmiddellijk tot den terugtogt. Zijne troepen begonnen zich zoo ras niet te bewegen, of SAMUËL, van de naburige bergen nederkomende, viel met groote woede op dezelve aan, zoodat de aftogt spoedig in eene overhaaste vlugt veranderde. Hunne geheele uitrusting werd genomen, met de Keizerlijke kleederen en kroon; eenige bevelhebbers

en vele soldaten sneuvelden, doch de Keizer ontkwam het gevaar te *Filippopolis*, alwaar hij LEO vond, zorgvuldig zijnen pligt vervullende, en den hem toevertrouwden post bewarende. De Keizer, ofschoon ten hoogste verbitterd tegen STEFANUS, vergenoegde zich echter, den bedrieger eene mondelinge bestraffing te doen, totdat deze zich poogde te verdedigen, waarop de Keizer, in toorn ontstoken, opsprong, hem bij de haren greep en op den grond wierp. Gedurende de twee volgende jaren, werd de Keizer door binnenlandsche onlusten verhinderd, den oorlog tegen de *Bulgaren* voort te zetten. SAMUËL maakte hiervan gebruik en deed onderscheidene invallen in de naburige gewesten. Toen de rust van het rijk hersteld was, maakte BASILIUS te water en te land, toebereidselen om de *Bulgaren* op eene krachtdadige wijze te tuchtigen. In de eerste plaats trok hij naar *Thracië* en *Macedonië*, liet in *Thessalonika* eene sterke bezetting achter, en keerde toen zelf naar *Konstantinopel* terug, om de krijgstoerustingen te verhaasten. SAMUËL, aan het hoofd van een groot leger *Thessalonika* naderende, maakte zich meester van die plaats. Door dit voordeel stout geworden, stak hij den *Peneus* over, en gansch *Thessalië*, *Beotië* en *Attika* afgeloopen hebbende, trok hij tot in het hart van den *Peloponnesus* voort, alles te vuur en te zwaard verwoestende. De Keizer zond hierop NICEFORUS URANIUS tegen hem af, die, met de bloem van het leger, den verwoester tegentrok, tot aan den oever van de rivier *Apidanus*, aan welker overzijde SAMUËL met zijne troepen gelegerd was. De rivier was toen zoo gezwollen, dat de *Bulgaren*, geloovende, dat URANIUS en zijne soldaten dezelve niet zouden kunnen oversteken, de diepste rust hielden, toen plotseling des nachts, de Romeinen eene gunstige plek gevonden hebbende, de rivier overstaken en eene groote slagting onder den niets kwaads vermoedenden vijand aanrigtten. De Koning der *Bulgaren* en zijn zoon ROMANUS werden zwaar gewond, en zouden den vijand in handen zijn gevallen, zoo zij zich niet den ganschen dag onder de dooden hadden verborgen gehouden, en des nachts, steelsgewijze, naar de bergen van *Etolië* waren ontvlugt. Vervolgens keerden zij langs en over deze bergen naar *Bulgarije* terug

In het volgende jaar, deed BASILIUS in eigen persoon eenen inval in *Bulgarije* en nam verscheidene steden in, en in het volgende daarop eenen gelijken inval aan den kant van *Thessalonika*, waar hij eenige steden nam en een groot getal dorpen verbrandde. De stad *Berea* werd hem overgeleverd door den bevelhebber dier plaats. *Servie* werd lang belegerd en ten laatste ingenomen. Van dezen togt keerde de Keizer naar *Konstantinopel* terug, met vele gevangenen en rijken buit. Hij verhief NICOLAUS, bevelhebber van *Servie*, om zijn moedig gedrag, tot Edelling, maar deze, niet minder grootmoedig dan de Keizer, verkoos de dienst van zijnen meester boven de vereering van den Monarch, en vlugtte kort daarop naar SAMUËL, met wien hij *Servie* belegerde. De Keizer spoedde zich daarheen, noodzaakte de *Bulgaren* om terug te trekken, en hen op hunnen terugtogt aanvallende, nam hij NICOLAUS voor de tweede maal gevangen, en zond hem naar *Konstantinopel*, waar hij in naauwe bewaring

werd gehouden. Van *Servie* bragt BASILIUS zijn leger in *Thessalië* over en herstelde daar de kasteelen, welke door de *Bulgaren* waren geslecht. In het volgende jaar, viel hij weder in *Bulgarije;* op zijnen terugtogt, vond hij SAMUËL, met geheel zijn leger, aan de overzijde der rivier *de Axius* gelegerd. BASILIUS, de rivier des nachts overtrekkende, viel in den ochtendstond op den vijand aan en gaf hem eene volkomene nederlaag. De *Bulgaren* deden nu wel hun best, om den Keizer het verder indringen in hun land te beletten, maar deze maakte gestadig meerdere vorderingen, ofschoon hij in de engte van *Cimba Longus* met geheel zijn leger zou zijn verslagen geworden, indien niet NICEFORUS XIFIAS, bestuurder van *Filippopolis*, met eene sterke bende langs bijwegen, over een' steilen berg trekkende, onverwachts op des vijands achterhoede gevallen waren. BASILIUS had nu gelegenheid om de engte door te trekken en den vijand te vervolgen, die, in zijnen geregelden aftogt, gestadige schermutselingen met de vervolgers hield.

In eene dezer schermutselingen zou de Koning ongetwijfeld in de handen der Romeinen gevallen zijn, zoo hij niet door het beleid van zijnen zoon ware ontzet geworden. Bij deze gelegenheid, maakte de Keizer vijftien duizend gevangenen, die hij tegen zijne gewoonte, met afschuwelijke wreedheid behandelde. Men verhaalt, dat hij hun de oogen deed uitsteken, en bij ieder honderdtal eenen leidsman voegende, dien hij één oog had gelaten, hen naar hun vaderland terugzond. SAMUËL, die reeds hoog bejaard en afgeleefd was, werd bij dit droevig gezigt zoo aangedaan, dat hij nederzeeg en twee dagen daarna

overleed, niet in staat zulk eene ramp te verduren.

SAMUËL werd door zijnen zoon GABRIËL opgevolgd, die in gestadigen krijg met de Romeinen leefde, en in den winter op de jagt zijnde, door BLADISTHLABUS werd vermoord. Deze, door de *Bulgaren* voor Koning erkend, gaf den Romeinen dadelijk kennis van zijne verheffing tot en troon; zich te gelijker tijd voor eenen onderdaan des Romeinschen rijks erkennende. Op dien tijd, ontving de Keizer ook brieven van onderscheidene *Bulgaren*, die allen van gehoorzaamheid aan hem spraken. BASILIUS werd echter onderrigt, dat noch de Koning, noch zijne onderdanen in hunne verklaringen opregt waren, maar dat onder al die aanbiedingen bedrog schuilde, en viel daarom in hun land, nogmaals groote verwoestingen aanrigtende. Er werden van beide zijden de grootste wreedheden gepleegd. De *Bulgaren* verloren in zeker beleg hunnen Koning, en geraakten daarover in grooten schrik.

Twintig jaren hadden zij bijna achter elkander in gedurige oorlog geleefd, en met den meesten moed hun vaderland verdedigd; maar na deze herhaalde nederlagen, besloten zij zich den Keizer te onderwerpen en zonden gezanten tot hem, om de noodige schikkingen te dien opzigte te maken. BASILIUS ontving hen met minzaamheid en nam van *Bulgarije* bezit, waar bijna alle voorname lieden, zelfs de Koningin hem hulde kwamen bewijzen.

De *Bulgaren* hielden zich nu zeventien jaren rustig onder de heerschappij der Romeinen, tot het jaar 1056. Zekere DELEANUS wist toen het volk op te ruijen, voorgevende, dat hij een kleinzoon van SAMUËL was. Dit gaf nu weder aanleiding tot krijg en ver-

woesting, waarbij zich onderlinge verdeeldheid voegde. In het jaar 1041, werden de *Bulgaren*, en nu voor goed, door de Romeinen ten onder gebragt, en bleven aan de Keizers van *Konstantinopel* onderdanig, die zij krachtdadig ondersteunden tegen de *Latijnen* en tegen de *Turken*. Daarvoor verkregen zij ter belooning, de vergunning om zich eenen Koning uit hun midden te kiezen, die zich erkende voor Vasal van het Rijk.

In het jaar 1274, bemagtigde STEFANUS, Koning van *Hongarije*, het Bulgaarsche rijk, en noodzaakte de *Bulgaren*, hem als Koning te erkennen. Zij werden van deze overheersching wel door de hulp der Grieksche Keizers verlost, maar kort daarop, door BAJAZET, in het jaar 1396, geheel ten onder gebragt, die *Bulgarije* in een Wingewest van het Turksche Rijk herschiep, in welken toestand het sedert gebleven is.

De *Bulgaren*, gedurende vele eeuwen, onder den ijzeren schepter der Turken gekromd, hebben hunne zelfstandigheid te eenenmale verloren. Een gedeelte hunner, inzonderheid de stedelingen, hebben den *Islam* aangenomen en zich met de Turken vereenigd, de landbewoners daarentegen zijn meerendeels Grieksche Christenen en zeer aan hunne Godsdienst verkleefd. De Bulgaar is sterk, heeft eene rijzige gestalte en een edel gelaat. Hij is zeer aan zijn vaderland gehecht en moeijelijk te bewegen, het te verlaten. Vergeefs waren de pogingen van KATHARINA II, Keizerin van *Rusland*, om eene Bulgaarsche volksplanting in de *Krim* te vestigen; en van de 30,000 *Bulgaren* die, ten gevolge van den oorlog tusschen *Rusland* en *Turkije*, in 1728 naar de oevers van de *Dnie-*

BULGAREN.

per overgevoerd werden, keerde het meerendeel naar den *Balkan* terug. Overigens is de Bulgaar een vlijtig akkerman en een vriend der gezelligheid. De gastvrijheid is eene deugd, die nergens in het Ottomannische Rijk beter beoefend wordt, dan in *Bulgarijë*, en de vreemdeling wordt niet zelden door zingende meisjes verwelkomd, die hem noodigen, het huis haars vaders, door zijne tegenwoordigheid te vereeren.

Bulgarijë is door de *Zwarte Zee*, den *Balkan*, het *Sacha* gebergte en de rivieren de *Donau* en *Trinok* begrensd, en besloot oudstijds nagenoeg het *Dacia Ripensis*, het *Dacia Interior* en het *Moesia Inferior* der Ouden. Het heeft eene lengte van 140, en eene breedte van 40 à 60 uren. De oppervlakte berekent men op 1,600 vierk. geographische mijlen, de bevolking wordt op 1,800,000 inwoners begroot. Over het geheel is het klimaat zacht en de lucht gezond, vooral in de bergachtige streken van het Zuiden. Het gewest wordt in alle rigtingen door boschrijke bergen en heuvels doorsneden; de vruchtbaarste streek is de *Dobrudscha* of het Oostelijke deel des lands, dat zich, langs de kusten der *Zwarte Zee*, van den *Balkan* tot aan den mond van den *Donau* uitstrekt, en waar heldere stroomen door de schilderachtige dalen kronkelen. De oevers van den *Donau* en van het groote *Rassein-meer* daarentegen, zijn veelal vlak en bestaan uit onafzienbare moerassen en rietbosschen. De voornaamste steden des lands zijn: *Sophia*, *Widdin*, *Nicopolis*, *Sitowa*, *Ruschtschuk*, *Silistria*, *Varna* en *Schumla*. Al deze plaatsen zijn tevens als vestingen beroemd.

ARNHEM.

«De natuur heeft hare gaven toch ongelijk verdeeld» heeft welligt menigeen gezegd of gedacht, die gelezen had of gehoord van de onbeschrijfelijke schoonheden van *Italië*, *Griekenland*, *Spanje* en andere, door de natuur zoo rijk begiftigde landen. «Hier ziet men niets dan onvruchtbare stranden en kale rotsen, ginder onafzienbare zandvlakten, moerassen of heiden, terwijl andere streken alles aanbieden wat aangenaam voor het gezigt, opwekkend en liefelijk voor den geest kan wezen.» Hoewel oppervlakkig beschouwd, deze klagt niet van allen grond ontbloot schijnt, komen wij toch, bij een nader onderzoek tot de overtuiging, dat elk land, althans in ons werelddeel, zijn eigen schoon oplevert, dat wel in staat is, met dat van andere landen te wedijveren. Werd der eene landstreek het statige van hooge bergen en bruisende stroomen geweigerd, de natuur voorzag haar van vruchtbare vlakten, aangename wandeldreven, heldere beken, uitgestrekte bosschen enz. Wie zou bv. het kleine strookje land, dat men *Nederland* noemt, op de wereldkaart aanschouwende, nabij de zee gelegen, die het dreigt te verzwelgen, kunnen vermoeden, dat ook dat hoekje land streken bevat, die hare plaats mogen bekleeden onder de schoonste

van *Europa*. Zijn de geschriften der Ouden vervuld van den lof van *Tempé*, de heerlijke vallei van *Thessalië* in *Griekenland*, hoort men nog dagelijks hen, die *Zwitserland* bezocht hebben, de schoonheid van deszelfs schilderachtige gezigten hemelhoog verheffen, ook wij hebben ons *Tempé*, dat nimmer genoeg kan geroemd worden. Ieder begrijpt, dat wij hier de omstreken van *Arnhem*, *Gelderland's* Hoofdstad bedoelen. Deze fraaije en bloeijende stad, die in *Nederland* met hetzelfde regt als *Florence* in *Italië*, den bijnaam van *la Bella* (de schoone) zou mogen voeren, is de eerste *Nederlandsche* stad, die de *Rijn*, in zijnen statigen loop, aan zijne klassieke boorden ziet verrijzen, en voorzeker begroet de grijze stroom, die, na van der *Alpen* top te zijn gedaald, aan zijne schilderachtige boorden, *Duitschland* bespoeld heeft, nabij het einde van zijne loopbaan, met welgevallen den laatsten grond, dien zijne golfjes besproeijen; want ziet hij ook geene trotsche bergen en prachtige bouwvallen meer, hij aanschouwt niet minder heerlijke streken van eene nijvere bevolking vervuld. Langs welken weg men *Arnhem* ook nadert, altijd moet het schilderachtige van hare ligging en haar voorkomen verrassen en bekooren; doch nergens is het gezigt schooner, dan van de hoogten buiten de *Rijn*-poort, waar zich het heerlijkste tooneel voor het oog opdoet. Aan onzen voet, daalt het aangename groen van schaduwrijk geboomte en heesters, in tallooze schakeringen, tot aan den blinkend zilveren stroomspiegel neder, en met welgevallen rust de blik op de kleine kabbelende golfjes. In zijne slangvormige bedding rolt de *Rijn* zacht en statig, met groote kronkelingen

voort, tusschen heuvels, bosschen en korenvelden. Eene lange schipbrug vereenigt de beide oevers. Schepen, met witte of bruine zeilen, stoombooten, met dikke rookwolken, zijn in rustelooze beweging, en bij helder weder, ontwaart men dezelve van hier, tot op 6 uren afstands. Tusschen den stroom en de boschrijke bergen, ligt de stad rustig en bekoorlijk; haar voorkomen is vriendelijk en aangenaam, als noodigde zij den reiziger uit, om, na het bezigtigen van hare omstreken, ook haar zelve te bezoeken. Statig rijst de St. Eusebius-toren uit haar midden op, met twee kleinere nevens zich, die tot den St. Walburgs-kerk behooren. Ver in het verschiet eindelijk, reikt de blik langs fraaije dreven, bebouwde akkers, groene bosschen, glooijende heuvels en bloeijende landsdouwen, tot waar de torens van *Nijmegen* en *Kleef* zich aan andere Rijnoevers verheffen.

De luchtsgesteldheid van *Arnhem* is ongemeen gezond en het weder aldaar meestal bestendig. De ligging der stad ten zuiden van boschrijke hoogten, beschermt haar voor de gure Noordewinden, en een mistige dag is er, in den zomer althans, eene groote zeldzaamheid. De beide beken, die een half uur ten noorden der stad, op de *Veluwe* ontspringen, voorzien hare grachten van helder water, en de nabijheid van talrijke lustverblijven veroorzaakt, dat in het schoone jaargetijde, elke verkoelende wind de lucht met den geur van bloemen vervult, in dát jaargetijde, dat aldaar veel langer duurt dan nabij onze zeekusten, zoo dat men soms verwonderd staat, uit de Provincie *Holland* en van elders komende, nog laat in den herfst, de natuur hier in schier vollen bloei te vinden.

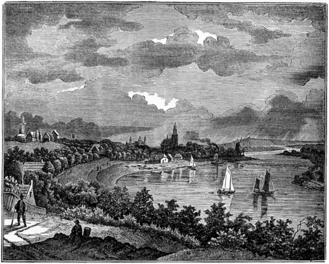

ARNHEM.

De stad is goed, veelal fraaij gebouwd, vooral in de nieuwere gedeelten, en mag onder de welvarendste steden van *Nederland* geteld worden. Zij bevat thans 17000 inwoners, die eenen belangrijken expeditie-handel op *Duitschland*, en aan de andere zijde naar *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Utrecht* drijven, druk bezochte korenmarkten en eenige fabrieken van onderscheiden aard bezitten.

Arnhem is eene der oudste steden van het vaderland. Zij is waarschijnlijk het *Arenaeum* der Ouden, waar, in het jaar 71 onzer tijdrekening, het tiende legioen der Romeinen in bezetting lag, dat den aanval van den dapperen CLAUDIUS CIVILIS op de veste met goed gevolg wist af te keeren. Zeker is het, dat de Christen-leeraars hier, reeds kort na de eerste invoering van het Christendom in *Nederland*, eene kerk hebben gesticht, die verscheidene eeuwen lang, door de kloosterlingen van *Prum* bestuurd is. In eenen open brief van den jare 997, wordt *Arnhem* vermeld onder andere plaatsen, wier inkomsten door Keizer OTTO III aan de abdij op den *Eltenberg* geschonken werden, en in 1153 werd zij nogmaals plegtig aan die Abdij opgedragen. Te dier tijde, en zelfs meer dan eene eeuw later, was *Arnhem* nog geene *Stad* en bestond waarschijnlijk slechts uit een sterk kasteel, eene kerspels-kerk en eenige ellendige houten- en leemenhutten, door schamele arbeidslieden bewoond. Eerst nadat de Graaf van *Gelre* het dorp of vlek, waarschijnlijk door aankoop in zijn bezit had gekregen, meerdere welvaart onder de ingezetenen was begonnen te heerschen, een geest van vrijheid onder de burgerij was aangewakkerd en de Vorsten pogingen hadden aangewend,

om de gemeenten op te beuren, zijn de ingezetenen aan de drukkende lijfeigenschap onttrokken, naar vaste wetten bestierd, van tollen en willekeurige lasten ontslagen, en met jaarmarkten begiftigd geworden. — De stedelijke regten van *Arnhem* dagteekenen van 1233 en zijn door Graaf OTTO II van *Gelder* en *Zutphen* verleend. Zij werden in het jaar 1312 door Graaf REINALD I bevestigd.

Onder de bescherming der stedelijke privilegiën begonnen alras koophandel en scheepvaart te *Arnhem* te ontluiken en te bloeijen. De tollen der weekmarkten moeten reeds in 1240 aanzienlijke sommen opgebragt hebben, en alleen in den jare 1306 voeren 117 schepen van *Arnhemmers*, voornamelijk geladen met koren, ooft, wijn, zout, visch, molensteenen, cement, hout en aardewerk, naar *Emmerik*, *Keulen* en andere plaatsen aan den *Boven-Rijn*, of kwamen van daar den stroom naar *Arnhem* afzakken. Deels uit een wel begrepen eigenbelang, deels uit andere inzigten, gevoelden de Geldersche Vorsten de noodzakelijkheid, om dien handel, bij deszelfs eerste ontkiemen, te bevoordeelen en beschermen. Zij schonken *Arnhem* even als *Zutphen*, vrijdom van hunnen tol te *Lobede* of *Lobith*, en sloten, hoofdzakelijk voor deze steden, handelsverdragen met de Vorsten en Regenten der naburige landen. In het midden der 14de eeuw, had *Arnhem* niet alleen reeds handelsbetrekkingen met *Keulen*, *Mentz* en andere steden der *Rijnlanden*, maar ook met *Utrecht*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, met *Harlingerland*, *Hamburg*, *Lubeck*, met *Engeland* en het *Noorden*. In het jaar 1343 werd deze Stad lid van het

Hanze-verbond en bezat reeds in 1377 eene haven.

Doch niet enkel vrolijke bladzijden vullen de geschiedenis van *Gelderlands* Hoofdstad in die dagen. Herhaaldelijk werd zij door brand geteisterd, als in het jaar 1364, toen zij grootendeels in eene puinhoop verkeerd werd; in 1411, toen zij bijna geheel in asch werd gelegd; daarop volgde in 1419 nogmaals een brand, die 200 huizen vernielde, en zich in hetzelfde jaar herhaalde en toen 300 huizen in asch legde; in 1425 moest de stad weder zulk eene ramp ondervinden. Gedurende de twisten en binnenlandsche oorlogen der *Heeckerens* en *Bronkhorsten*, had *Arnhem* ook met andere onheilen te kampen. Niet alleen werd de stad meermalen, vooral in 1334 en 1372, vijandelijk overvallen, maar ook haar koophandel kwijnde, daar de goederen der *Arnhemmers*, in 1333, in *Holland* in beslag werden genomen, en de wegen door de menigvuldige strooperijen zeer onveilig waren. In het jaar 1467, verzekerde WILLEM VAN EGMOND, broeder van Hertog ARNOUD zich van *Arnhem*, met oogmerk, om deze stad voor zijnen broeder, die toenmaals door zijnen zoon ADOLF op het kasteel te *Buren*, gevangen werd gehouden, te bewaren. ADOLF belegerde terstond hierop de stad, maar zag zich, na verloop van veertien dagen genoodzaakt, het beleg op te breken.

Ook de latere geschiedenis der stad is eene wisseling van lief en leed, van voor en tegenspoed. KAREL DE STOUTE, Hertog van *Bourgondië*, aan wien Hertog ARNOUD, in 1472, de landen van *Gelder* en *Zutphen*, ten overstaan van Heer WILLEM VAN EGMOND, Hertog JAN VAN KLEEF en anderen, voor eene som van 92,000

Rijnsche guldens verpand had, maakte zich, in het jaar 1475, van haar meester en legde haar eene schatting op van 90,000 Rijnsche guldens; terwijl hij daarenboven het raadhuis van alle oude geschriften beroofde, die hij naar het slot van *Vilvoorden* deed overbrengen. Na het sneuvelen van dezen heerschzuchtigen vorst, in den veldslag van *Nancy* in 1477, werd *Gelderland* het tooneel van velerlei verwarringen, hetgeen aanleiding gaf, dat de Hertog van KLEEF, in 1478, zich bij verrassing van *Arnhem* meester maakte, en het eenige jaren kon behouden.

Dan slechts noode bukte de stad voor vreemde magt. Zij was in 1492 eene der eerste van *Gelderland*, welke den wettigen landsheer, KAREL VAN EGMOND, den zoon van Hertog ADOLF, toeviel, en hem met blijdschap als Vorst huldigde. Moedig streden nu *Arnhems* burgers onder de vanen van hunnen beminden Hertog; maar in het jaar 1505 deed FILIPS DE SCHOONE, Aartshertog van *Oostenrijk*, *Arnhem* zoodanig belegeren en bestormen, dat het zich ten laatste moest overgeven. Negen jaren lang, bleef het nu met eene kleine strook lands van *Gelderland* afgescheurd, en terwijl de *Gelderschen* tot voor de poorten van *Amsterdam* roofden, en onder het beleid van den dapperen MAARTEN VAN ROSSEM tot *s'Gravenhage* uitplunderden, wist FLORIS VAN YSSELSTEIN *Arnhem* voor zijnen Heer, MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK, te bewaren. Hertog KAREL VAN GELDER vond echter op den 21sten Maart des jaars 1514 gelegenheid, om door list met eenig krijgsvolk binnen de stad te komen, en hield zich sedert tot aan zijnen dood, die den 30sten Junij 1538 voorviel, te dezer stede op. Ver-

volgens heeft *Arnhem*, even als het geheele Hertogdom *Gelder*, na zich eerst onder de magt van WILLEM, Hertog van *Gulik*, begeven te hebben, voor de magt van Keizer KAREL V moeten bukken, door wiens verordening het hooge geregtshof van *Gelderland*, in het jaar 1545, te *Arnhem* gevestigd werd; terwijl des Keizers zoon, FILIPS II, Koning van *Spanje*, in het jaar 1559, deze stad tot eene vergaderplaats der vorstelijke rekenkamer benoemde.

Het baart verwondering, dat de Spanjaarden, gedurende den tachtigjarigen oorlog, zich nimmer van deze belangrijke plaats hebben kunnen meester maken; zelfs niet, toen zij *Deventer* en *Zutphen* reeds bedwongen hadden. Zij hebben de *Arnhemmers* wel menigmalen met eene belegering bedreigd, en ook wel getracht, de stad door overrompeling in hunne magt te krijgen, maar altijd te vergeefs. Deze voorspoed, in zulke ongelukkige tijden, moet men vooral aan het beleid van den Graaf VAN MEURS, Gouverneur van *Friesland* toeschrijven. Toen de Katholieken van *Nijmegen* en *Doesburg* de Hervormden uitgedreven en zich met FARNEZE, Hertog van *Parma* vereenigd hadden, heeft de genoemde Graaf, bezorgd over het lot van *Arnhem*, waar de ingezetenen geene *Staatsche* soldaten wilden innemen, in het geheim, eenig krijgsvolk voor de stad doen komen, de poort door list overweldigd, en het *Staatsche* krijgsvolk er binnen gebragt.

Toen in 1672, de Fransche, Keulsche en Munstersche troepen op ons vaderland aanrukten, waren de vestingwerken van *Arnhem* in eenen beklagenswaardigen toestand, daar men dezelve sedert den vrede van 1648, had laten vervallen, eene onvoorzigtigheid der

stedelijke regering die zich niet gedurende den vrede voor den oorlog gewapend wist te houden; daarbij kwam hare halstarrige weigering, om eene *Staatsche* bezetting in te nemen, waarin zij volhardde, tot kort vóór de nadering der Franschen; eindelijk bewilligde zij er in, onder voorwaarde, dat alle officieren den eed van getrouwheid aan haar zouden afleggen, hetgeen den 15den Junij 1672 plaats had, toen eene bezetting van 20 zwakke kompagniën en eenige boeren, binnentrok. De bevelhebbers vonden de buitenwerken vol geboomte en plantsoen, de wallen vervallen, de contrescarpe in geenen staat van tegenweer, voorts alles rondom de stad, met huizen bezet, en geene batterijen in behoorlijken staat, noch iets gereed. Zij verzochten spoedig herstel van dezen stand van zaken, en dat de beplanting, huizen en boomen, buiten de stad, mogten weggeruimd worden. Hierin verkoos de Regering niet toe te stemmen, omdat de ingezetenen hierdoor meer dan twee tonnen gouds schade zouden lijden; hetgeen ten gevolge had, dat er niet meer dan twee of drie huizen aan den Rijnmuur in brand werden gestoken. Intusschen kwam de Maarschalk DE TURENNE met een gedeelte van het *Fransche* leger op *Arnhem* aantrekken, legde eene batterij op de stad aan, en deed haar door eenen trompetter opeischen. De officieren zonden den trompetter terstond terug, met het antwoord, dat men zich tot het uiterste dacht te verdedigen; maar, nadat de stad ten tweeden male was opgeëischt, besloot de krijgsraad, aangezien zij van alle oorlogsbehoeften ontbloot was, zoodat bij de batterijen noch kruid noch lood noch kanonniers gevonden werden, den Kolonel VAN-

BERGEN en den kapitein AERSSENS, nevens eenige gecommitteerden uit de regering, naar Koning LODEWYK XIV af te vaardigen, van wien men bescherming des adels en des kwartiers van *Arnhem*, behoud der privilegiën en vrije uitoefening der hervormde godsdienst, benevens meer andere zaken verzocht, die wel beloofd, maar slecht nagekomen werden. Den 16den Junij trokken de *Franschen*, onder LOUVOIS, de stad binnen en maakten de geheele bezetting krijgsgevangen. Nadat voorts de stad omstreeks twee jaren aan de geldafpersingen en baldadigheden der *Franschen* had ten doel gestaan, werd zij in Mei des jaars 1674, even als het geheele vaderland, door deze lastige gasten verlaten, die nu begonnen te vreezen, dat hun de terugtogt naar den *Boven-Rijn* zou worden afgesneden.

In 1702 ontstonden er, na het overlijden van den Stadhouder, Koning WILLEM III, te *Arnhem* groote onrust en tweespalt, veroorzaakt door de groote drift der burgerij, om zich in het bezit van haar oude voorregt, betrekkelijk de vrije verkiezing der stedelijke regering, hersteld te zien. De oude Regenten, door den Stadhouder aangesteld, werden afgezet, men wierf soldaten, om de nieuw verkorene te handhaven en men belegerde *Wageningen*, waarheen de oude gevlugt waren; maar alles werd door eenig krijgsvolk, van wege de Staten-Generaal gezonden, tot stilte gebragt.

Bij gelegenheid der verheffing van Prins WILLEM IV tot Erfstadhouder, in het jaar 1748, was men hier ook zeer verdeeld; maar zoodra de Vorst tot die waardigheid verheven was, kwam men spoedig tot bedaren.

In het jaar 1785, waren er te *Arnhem* eenige oproerige bewegingen ontstaan, doordien de regering had goedgevonden, het oude kerkhof in de stad, bij de groote kerk, af te staan aan eenen Jood, die een prachtig huis daaromtrent gebouwd had, en eene nieuwe begraafplaats, met eenen behoorlijken muur omringd en van een ijzeren hek voorzien, buiten de stad aan te leggen. Nadat nu, op de begeerte der misnoegde ingezetenen, het oude kerkhof weder in orde was gebragt, werden, een jaar later, de oproerigheden weder hervat, onder voorwendsel, dat de kerkhofsmuur niet zoo hoog als te voren was; hetgeen het ongelukkige gevolg had, dat, toen eene ronde uit de burgerij en eene patrouilje der bezetting elkander ontmoetteden, deze met elkander in gevecht geraakten, zoodat twee officieren en eenige soldaten gekwetst werden, terwijl een grenadier sneuvelde. Toen echter, den volgenden dag, de geheele bezetting onder de wapenen kwam, trokken de burgers af, waarop later eenige belhamels gevat, de aanvoerder gestraft en de bewegingen gestild werden. Maar in 1786 ontstonden er weder oneenigheden, tusschen de burgers en de krijgslieden der bezetting, welke laatste de ingezetenen zoodanig mishandelden, dat een hunner er het leven bij verloor. In het volgende jaar moest de stad op nieuw aan de baldadigheden der krijgslieden ten doel staan, die toen 26 huizen plunderden en hunnen bandeloozen moedwil niet beteugelden, vóór dat een der Burgemeesteren, de Baron VAN SPAEN VAN BILJOEN, van Prins WILLEM V, die zich toen te *Nymegen* bevond, eenen brief had weten te verkrijgen, waarbij den be-

velhebber der bezetting bevolen werd, de plundering te stuiten. Het misdadige gedrag der krijgslieden bleef echter ongestraft; terwijl de *Arnhemsche* burgers, als waren zij de beleedigende en strafbare partij in deze geweest, zich de ontwapening moesten getroosten, toen, op last der regering, alle wapenen werden opgehaald en op het Stadhuis gebragt.

Op het vernemen van de vorderingen der Franschen en de nederlaag der vereenigde Keizerlijke en Hannoversche legers, in 1795, besloten de Keizerlijke Generaals ALVINZY en SPORKE *Arnhem* tot het uiterste te verdedigen. Dan, naauwelijks hadden de Franschen, op den 16den Januarij, eene batterij aan den overkant van den *Rijn* opgeworpen en eenige granaten van daar in de stad doen vliegen, of men sloot den volgenden dag eene overeenkomst, waarbij de bezetting eerst krijgsgevangen gemaakt en vervolgens op haar woord van eer, van niet weder tegen de Fransche Republiek te zullen dienen, ontslagen werd. De Fransche officieren, die zich gedurende eenigen tijd te *Arnhem* onthielden, namen hunnen intrek bij de aanzienlijkste ingezetenen, de soldaten betrokken de huizen der burgers, die de stad verlaten hadden, wordende hun verder, bij de minvermogende inwoners huisvesting aangewezen. Om aan hen, die de verlatene woningen hadden betrokken, potten, pannen, ketels en dergelijk keukengereedschap te bezorgen, werden de burgers verzocht, wat zij van dien aard konden ontberen, ten gebruike af te staan. De Franschen eischten tevens, dat, binnen 48 uren, bezorgd werden: 4000 jassen of rokken, even zoovele paren schoenen, 10000 bossen hooi, ieder van

15 pond, 10000 bossen stroo en 2000 zakken haver. Men deed al wat men kon, maar dewijl de volvoering der twee eerstgemelde eischen onmogelijk was, maakte men daaromtrent eene schikking met den Generaal DE VERVES. Nu werd er, op voorstel van dien Generaal, te *Arnhem* een *Comité révolutionnaire* opgerigt, door welks zorg, onder opzigt des Franschen Generaals, de Stadsregering bedankt en eene Municipaliteit door de burgers aangesteld werd.

Bij het uitbarsten der omwenteling, in het jaar 1813, bestond de bezetting van *Arnhem* alleen uit de lijfwacht van den Prefect en de Nationale garde; maar zij werd tegen het midden van November versterkt, door omtrent 120 man uit het korps *étrangers*, zijnde meest *Pruissen*, die, door de *Franschen* krijgsgevangen gemaakt, in hunne dienst waren overgegaan, en later door eenige *Gens d'armes* en een bataillon *douaniers*, die van *Wezel*, al vechtende met de *Kozakken*, over *Nijmegen* aankwamen, alsmede door twee bataillons voetvolk. Den 27sten dier maand kwam er 's avonds tijding, dat de Hertog VAN TARENTE (MACDONALD) met zijn gevolg, bestaande uit verscheidene Generaals, aides-de-camp, benevens twee divisiën en veel geschut, gereed was, van *Nijmegen* herwaarts over te komen, om in deze stad zijn hoofdkwartier te vestigen. Hij kwam ook den volgenden morgen, maar nadat hij den staat van verdediging had opgenomen, keerde hij nog dien zelfden dag naar *Nijmegen* terug, waaruit men besloot, dat hij *Arnhem*, welks vestingwerken reeds voor eenige jaren gedeeltelijk geslecht waren geworden, niet geschikt oordeelde om er zijn verblijf te houden. Te zelfder tijde, voorzag hij nog-

tans den bevelhebber van *Arnhem*, den Generaal AMEY, van eenige zeer verzwakte bataillons voetvolk en een regiment ruiterij, alsmede van eenige stukken geschut en de noodige artilleristen, hetgeen de sterkte der bezetting in alles op 3,500 man bragt. De gezegde bevelhebber vernomen hebbende, dat de *Pruissen* het dorp *Oosterbeek*, alsmede het *Drielsche* en *Lexkes-veer* bezet hadden, besloot den 29sten Nov., tot eenen uitval, ter verkenning, door een paar veldstukken gedekt; maar de hiertoe uitgezondene benden kwamen, met een aanmerkelijk verlies aan dooden en gekwetsten, terug. Terwijl de burgerij zich nog steeds met geheime onderhandelingen tot een verdrag vleide, vernam men, tegen den middag van den volgenden dag, dat een talrijk leger der Bondgenooten, van alle kanten aanrukte, om de stad en de verschansingen buiten de Rijnpoort te bestormen, hetgeen weldra, door het meer en meer naderende gebulder van het kanon, bevestigd werd. In de grootste ontsteltenis, zocht nu elk, zich en de zijnen, in kelders zoo veel mogelijk enz., te beveiligen. Het gevaar kwam elk oogenblik nader, en reeds even na den middag, was het vuur van kanonnen en musketten nabij de stad en op de wallen, verschrikkelijk. De granaten veroorzaakten, op onderscheidene plaatsen brand, die echter spoedig gebluscht werd. Na een woedend gevecht, dat ruim anderhalf uur duurde, werd de stad, nadat de poorten overweldigd en de muren beklommen waren, stormenderhand ingenomen. De Franschen, onder het geschreeuw om lijfsgenade, van straat tot straat vervolgd, poogden door de Rijnpoort over de brug naar *Nijmegen* te ontkomen, maar werden grooten-

deels over de kling gejaagd, doodgeschoten of gevangen genomen. Thans van hunne eigenlijke vijanden verlost, haastteden de burgers zich de overwinnaars als vrienden te begroeten en hun de noodige verkwikkingen te bezorgen; maar desniettegenstaande konden sommige huizen de plundering der inrukkende *Pruissen* niet ontgaan, terwijl ook de nationale Garden, die men om hunne montering voor Franschen aanzag, in den beginne jammerlijk mishandeld werden. Welhaast echter maakte de Generaal BULOW een einde aan deze wanorden, door alle troepen, bij trompetgeschal en trommelslag, in hunne gelederen terug te roepen en hun alzoo de gelegenheid tot verdere plundering en het bedrijven van geweld te ontnemen. Verscheidene huizen waren door de houwitsergranaten aanmerkelijk beschadigd. Ook hadden de *Franschen*, vóór de bestorming der stad, de Rijnbrug met vet en andere ligt ontvlambare stoffen bestreken, ten einde, door het afbranden van dezelve, ingeval van nood, hunnen aftogt te dekken. Dit ontwerp was ook gedeeltelijk ten uitvoer gebragt door diegenen van de bezetting die het gevaar ontkomen waren, doch door den ijver van de *Pruissen* en de hulp der bruggeknechts, werd dit belangrijk eigendom der stad nog in tijds gered. De vlugtende *Franschen* werden door de ruiterij vervolgd en nog velen hunner gedood of gevangen genomen (*).

Sedert genoot *Arnhem*, tot op den huidigen dag, de zegeningen van den vrede en verheugde zich in eene ongemeene welvaart. Het werd door uitmuntende straatwegen, met alle deelen des vaderlands verbonden die, in de nabijheid der stad, van heerlijke buitenplaatsen omgeven, en zelve van lommerrijk geboomte voorzien, tevens de aangenaamste wandelingen opleveren. Welke laan is te vergelijken, met den weg van *Arnhem* naar *Zutphen*, in de nabijheid van *Velp* of *Dieren*, waar kan men schooner oorden bedenken, dan wanneer men, van *Utrecht* komende, *Arnhem* nadert? Reeds sedert verscheidene jaren, geniet de stad de voordeelen der stoomvaart op den *Ryn*, de *Lek*, de *Maas*, de *Yssel* en de *Zuiderzee*, en sinds korteren tijd, die van den ijzeren spoorweg, over *Utrecht* op *Amsterdam*. De voormalige vestingwerken, die op onderscheidene tijden en vooral door Hertog KAREL *van Egmond*, Prins MAURITS *van Nassau* en den beroemden MENNO van *Koehoorn* aangelegd waren, werden reeds onder Koning LODEWYK aan de stad afgestaan en gedeeltelijk geslecht. Na de herstelling des Vaderlands in 1815, is men met dit werk voortgegaan; de bolwerken, de contr-escarpe, de ravelijnen en de buitenwerken zijn grootendeels in heerlijke wandeldreven herschapen, en de zware en donkere poorten door sierlijke hekken vervangen. De stad zelve is in 1655 aan de noordzijde uitgelegd. Nieuwe straten beslaan daar de plaats der gesloopte wallen en gedempte grachten en overal ziet men langs de wallen, aan de singels en in de voorsteden, nieuwe huizen verrijzen. Zoo is langs de binnenzijde der gracht, tusschen de Rijn- en St. Janspoorten, eene fraaije, geheel nieuwe rij huizen gebouwd, de *St. Jans-Singel* geheeten.

(*) Deze geschiedenis van *Arnhem* is gedeeltelijk bewerkt naar J. H. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*; het verhaal der latere gebeurtenissen hebben wij meerendeels ontleend aan het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, door A. J. VAN DER AA.

De verbeteringen, in de laatste jaren, nabij de Velperpoort, die in eene heerlijke barrière herschapen is, zijn aanmerkelijk; vooral aan de regterzijde, waar men vele prachtige huizen rondom een plein heeft opgetrokken. In het binnenste gedeelte der stad werden mede aanmerkelijke verfraaijingen daargesteld. De luifels en onbevallige trapgevels der woningen zijn langzamerhand verdwenen, vele oude en geringe huizen hebben voor nieuwe en schoone plaats gemaakt. Op de markt is het oude Stadhuis afgebroken en het Geregtshof opgebouwd, en naast hetzelve ziet men het Gouvernements-huis, mede een aanzienlijk gebouw; terwijl men in de nabijheid, het huis van MAARTEN VAN ROSSEM, het *Duivelshuis* genoemd, nu het Stadhuis, aanschouwt. *Arnhem* is waardig *Gelderlands* Hoofdstad te zijn, en gewis is de *Veluwe een vaal kleed met eenen fluweelen rand en daarin een kostelijk edelgesteente!*

ANTWERPEN.

Aan de noordelijke grenzen van *België*, verheft zich eene stad, die het lot van *Venetië*, waarmede zij dikwijls is vergeleken, ondergaan heeft; het lot van de grootste koopstad der wereld te zijn geweest, en door eenen zamenloop van ongelukkige omstandigheden al haren handel naar elders te hebben verplaatst gezien. Wij bedoelen *Antwerpen*, dat, toen door de ontdekking van de kaap *de Goede Hoop* in 1489 en de omwenteling, die daardoor in handel en scheepvaart ontstond, *Venetië* den stapel des oosterschen handels verloor, dien het sedert de kruistogten bezeten had, aan deze Koningin der zee opvolgde en haar in bloei en rijkdom welhaast verre overtrof. Even als *Venetië*, prijkt *Antwerpen* met schitterende gedenkteekenen van vroegere eeuwen, en geschiedkundige herinneringen, overblijfselen van vroegere, maar thans verlorene grootheid, die met luide stem de vergankelijkheid van allen aardschen luister verkondigen. Maar *Venetië* was eene stad van adel zoowel als van handel, en daardoor eene stad van dwingelandij; *Antwerpen* was eene stad, waar alleen de handel en scheepvaart gehuldigd werden en dus eene stad van vrijheid.

Antwerpen behoort onder de oude steden en daarom is het geen wonder, dat deszelfs oorsprong niet met genoegzame duidelijkheid bekend is en dat men zich in velerlei gissingen verloren heeft, vooral nopens de omstandigheden, die tot den naam hebben aanleiding gegeven. Zoo verhaalt men, dat in overouden tijd, een wreede Reus de oevers der *Schelde* (de rivier aan welke *Antwerpen* gelegen is) bewoonde, die, van het regt des sterksten gebruik makende, de ongelukkige reizigers, die in zijne handen vielen, niet los liet, zoo zij hem niet een groot losgeld betaalden, en dat hij hen, die daartoe niet in staat waren, wreedaardig mishandelde, door hun de regterhand af te houwen, die hij vervolgens in de *Schelde* wierp. Nu wil de overlevering, dat van dit *hand werpen*, de naam *Antwerpen* afkomstig zoude zijn. Zij voegt er bij, dat er

eindelijk een held, BRABON geheeten (die volgens sommigen zijnen naam aan *Braband* gaf) tegen hem opkwam en het geluk had, hem te overwinnen, waarna hij hem hetzelfde lot deed ondergaan, dat zoo vele slagtoffers door hem had getroffen. Wij weten echter, dat men niet veel op overleveringen moet vertrouwen; maar dat deze, in vroeger tijd, algemeen werd geloofd, blijkt daaruit, dat men twee handen in het wapen van *Antwerpen* vindt, en dat voormaals de oudere gedeelten der stad op vele plaatsen versierd waren met beeldhouwwerk, eene gewone hand voorstellende, die eene reuzenhand aangrijpt.

Om van de overlevering tot de geschiedenis over te gaan, zoo vinden wij vermeld, dat in het jaar 835 *Antwerpen* verwoest is geworden door de Noormannen, die zeehelden en roovers, van wie ons Vaderland, *Frankrijk*, *Engeland*, ja geheel *Europa* in die tijden zooveel te lijden hadden. De stad was toen nog onaanzienlijk, maar bezat toch reeds de aanleiding, om, onder gunstige omstandigheden, groot en bloeijend te worden; de gunstige ligging aan eene groote rivier en nabij de zee maakte hare inwoners als vanzelve tot kooplieden en deed de bevolking van lieverlede toenemen, zoodat de stad in het jaar **1201** moest worden uitgelegd, dat ruim eene eeuw daarna, de voorsteden bij haar werden aangetrokken en dat, tot aan de helft der 16de eeuw, haar omvang aanhoudend vergroot werd. De voornaamste oorzaak van hare opkomst was daarin gelegen, dat de *Portugezen* na de ontdekking der *Oost-Indiën*, meesters van den geheelen handel op dezelve zijnde, *Antwerpen* als de geschiktste haven beschouwden, om hunne kostbare

rijke koopwaren in het noordelijk gedeelte van *Europa* in te voeren. Zoolang dan ook de *Portugezen* alleen beheerschers der *Oost-Indiën* bleven, bloeide *Antwerpen* op eene merkwaardige wijze, en de ontzettende rijkdommen, in dien tijd vergaderd, en de handel daardoor op *Engeland*, *Duitschland*, de *Nederlanden* en *Frankrijk* verkregen, maakten, dat er eene lange aaneenschakeling van rampen en tegenspoeden noodig was, om de groote koopstad zóó te vernederen, als zij naderhand vernederd werd. Het was vooral van het jaar 1500, tot omstreeks 1570, dat *Antwerpen* het toppunt van welvaart bereikt had; toen telde de stad **200,000** inwoners; dikwijls was zij het punt van vereeniging voor eene koopvaardij-vloot van twee tot drie duizend schepen, die de *Schelde*, in de nabijheid der stad, met een ondoordringbaar mastbosch bedekten; dagelijks vergaderden, volgens de opgave der Geschiedschrijvers van dien tijd, 5000 kooplieden op de beurs, kooplieden, die, om hunnen rijkdom door geheel *Europa* beroemd waren, en die op eenen voet van pracht en weelde leefden, welke eenen Vorst geene oneer zoude hebben aangedaan. Wie heeft niet als een voorbeeld van rijkdom den Antwerpschen koopman JOHANNES DAENS hooren noemen, die eenmaal aan Keizer KAREL V de som van twee millioenen guldens, of, volgens de opgave van anderen, welke echter misschien overdreven is, van twee millioenen dukaten, tot voortzetting van den oorlog, voorschoot, en, toen de Keizer hem eenigen tijd daarna, de eer aandeed, het middagmaal in zijn huis te gebruiken, bij het nageregt, des Keizers schuldbekentenis op een vuur van kaneel verbrandde, zeggende, dat hij door de uitste-

kende eer, die zijn Vorst en gebieder hem aandeed, meer dan betaald was. Wanneer wij hierbij bedenken dat DAENS niet de eenige koopman in *Antwerpen* was, die zich in het bezit van sinds lang opeen gehoopte schatten mogt verheugen, dan krijgen wij voorzeker een hoog denkbeeld van den rijkdom dier stad, en, in het kaneelvuur, waarop de schuldbekentenis verbrand werd, zien wij tevens een blijk, dat de weelde reeds niet onbekend was bij de vermogende ingezetenen, zoo als ons dan ook van andere zijden gemeld wordt, dat de rijke *Antwerpenaren* in overdrevene weelde en pracht, die van Oostersche Vorsten nabij komende, leefden. Maar nadat DAENS dit schitterend offer aan de liefde tot zijnen Keizer of aan zijne eigene ijdelheid had gebragt, duurde het niet lang, of er begon voor *Antwerpen* eene opeenstapeling van rampen en wederwaardigheden, die niet zou eindigen, vóór dat die trotsche stad nog slechts eene flaauwe schaduw zou zijn, van hetgeen zij vroeger geweest was. Die rampspoedige tijden begonnen met de onlusten, welke de Spaansche dwingelandij in deze landen verwekte. Zonder in het breede uit te wijden over het aandeel, dat *Antwerpen* aan derzelver beginselen nam, willen wij alleen doen opmerken, dat, toen de Spaansche overheersching zich, bij de komst van den Hertog *van Alva,* in al derzelver afschuwelijke uitgestrektheid vertoonde, het plotseling, als door een' tooverslag, door het geheele land, met koophandel en welvaart gedaan was. Hoe *Antwerpen* daaronder leed, is ligt te begrijpen, die stad, die alleen van handel bestond; daarbij verhief zich, met eene verbazende snelheid, aan de boorden van den *Amstel*, het mededingende *Amsterdam*, dat, de zaak der vrijheid omhelzende, terwijl *Antwerpen* het slavenjuk bleef torschen, het grootste gedeelte van deszelfs koophandel overnam. Maar buitendien, kreeg *Antwerpen* een groot deel aan de onmiddellijke gevolgen van den burgeroorlog. In het jaar 1568 deed ALVA de stad versterken en stichtte er het kasteel, dat nog voor weinige jaren in onze geschiedenis is beroemd geworden. Na den veldslag bij *Jemmingen,* liet ALVA van de aldaar buitgemaakte kanonnen zich een standbeeld gieten, dat hij op het plein der citadel oprigtte en dat hem vertoonde een monster vertredende, hetwelk eene zinnebeeldige voorstelling der ketterij en van het oproer moest geven, of, volgens sommigen, eene persoonlijke voorstelling van Prins WILLEM I moest beteekenen. Deze trotschheid van ALVA beviel zijnen opvolger *Don* LOUIS *de Requesens* zoo weinig, dat hij, zoodra hij het gezag in handen had gekregen, het genoemde standbeeld deed wegnemen en ergens in de citadel nederleggen. Toen *Antwerpen* vervolgens voor de vereenigde Gewesten gewonnen was, deden deze de citadel nagenoeg afbreken, waartoe de burgerij zich met grooten ijver leende en velen zelfs van *Gend* overkwamen, die met ontplooide vaandels en slaande trommen tegen de weerlooze muren optrokken. Gedurende deze afbraak vond men ALVA's standbeeld weder, dat in zegepraal werd rondgevoerd, met slijk en modder bedekt, eenen geheelen dag tot speelbal der opgewondene menigte verstrekte en eindelijk in duizend stukken werd geslagen, die naderhand weder versmolten werden, om er geschut van te gieten. In 1582 was *Antwerpen* het tooneel van eene gruwelijke misdaad, van den aanslag van

JEAN JAUREGUY op het leven van Prins WILLEM I, een aanslag door de geheime verraderijen der Spanjaarden veroorzaakt, maar die, door de beschermende hand der Voorzienigheid mislukte, en den moordenaar het leven kostte, die door de Hofbedienden werd nedergestooten. Het volk was zeer verbitterd over dit gruwelstuk en schreef het toe aan den Hertog van *Anjou*, wien men in naam voor Heer dezer gewesten had verkoren, maar die zijne magt door den Prins van *Oranje* aanmerkelijk bekort zag. Men stroomde in grooten getale naar het verblijf van den Hertog en dreigde hem te vermoorden, en slechts met moeite werd de rust hersteld. Hoewel de aantijging valsch was, zoo was toch derzelver grond niet onwaar. ANJOU was inderdaad niet te vreden met de magt, die hem gelaten was, gelijk bleek uit den onberaden aanslag, dien hij den 17 Januarij 1583 op *Antwerpen* beproefde. Den vorigen dag had hij zijn leger de stad zoo digt mogelijk doen naderen, en er zoo veel volk ingebragt als hij kon zonder argwaan te verwekken; maar de burgerij was reeds op hare hoede en hield den geheelen nacht door, eene strenge wacht; den volgenden morgen, reed de Hertog met eenen grooten stoet de poort uit en overrompelde daarbij de burgerwacht, die nedergehouwen werd; nu renden zijne volgelingen de stad weder in, versterkt door degenen, die zij door de overrompelde poort binnen lieten, onder den uitroep: *Antwerpen is ons!* Maar van alle zijden werden zij door de verwoede burgers behoorlijk ontvangen, die hen met allerlei gereedschap, zoo als het hun het eerst in handen viel, te keer gingen. Velen, die geene kogels voor hunne vuurroeren hadden, namen kleine

muntstukken en bogen dezelve tusschen de tanden door, om ze te gebruiken; zoo zag men eenen bakker, naakt van voor zijnen oven op straat springen, een' Fransch' ruiter met zijne vuurschop eenen slag toebrengen, die hem ter aarde wierp, op het paard springen en wegrennen. Overal dolven de *Franschen* het onderspit, en weldra naar de poort vlugtende, die zij overweldigd hadden, verdrongen zij zich in dezelve, zoodat zij letterlijk van lijken verstopt werd; anderen wierpen zich van de wallen in de gracht, waar nog velen verdronken. De *Franschen* verloren hierbij vijftien honderd man, waaronder drie honderd twintig edellieden meest van aanzienlijke geslachten; de Antwerpenaars hadden slechts een verlies van drie-en-tachtig man. Het kostte veel moeite, den Hertog VAN ANJOU met de landsregering te verzoenen, hetgeen nogthans door bemiddeling van den Prins VAN ORANJE geschiedde. In het jaar 1585 ondervond *Antwerpen* al het verschrikkelijke van den oorlog, in de beroemde belegering door de *Spanjaarden*, onder ALEXANDER FARNÈZE, Hertog van *Parma*, een beleg, dat beroemd is gebleven in de geschiedenis, om de menigvuldige wonderwerken van kunst en dapperheid, die gedurende hetzelve, aan beide zijden zijn geschied. PARMA begon, met de *Schelde* af te sluiten; daartoe deed hij twee forten op de tegenovergestelde oevers bouwen, en nabij dezelve een onmetelijk groot paalwerk in de rivier slaan; aan de zijde van *Noord-Braband* was dit paalwerk negen honderd voeten lang, aan de overzijde twee honderd, tusschen hetzelve bleef eene ruimte van 1250 voeten lengte over, in welke twee-en-dertig groote schuiten gelegd werden, door zware ketenen aan elkander ge-

hecht, elk van twee ankers voorzien, en door dertig soldaten verdedigd; de tusschenruimten tusschen deze schuiten waren nog met palen gevuld, die met dwarsplanken bedekt werden, zoodat het geheel eene brug daarstelde van twee duizend vier honderd voeten lengte, die met zeven-en-negentig kanonnen gewapend werd. De bouwmeester van dezen reuzenarbeid was PROPERCE BAROCHIO, die denzelven in zeven maanden tijds voltooide. De *Antwerpenaars* hadden geenen enkelen keer gepoogd, het werk te vernielen, dewijl zij het geheel onuitvoerbaar waanden; toen zij het eenmaal voltooid zagen en hun de toevoer langs de rivier geheel was afgesneden, poogden zij te vergeefs het ontzaggelijke werk met hun geschut te vernielen, totdat een Italiaansche Ingenieur FREDERIK GEAMBELLI van *Mantua* een nieuw plan beraamde. Hij deed groote, sterke schuiten maken, in wier midden hij eene kruidmijn stevig van gebakken steen deed metselen, en met buskruid vullen; de schuiten waren buitendien met groote steenblokken, ijzeren ketenen en dergelijke beladen om de uitbarsting te vernielender te maken. Den 8sten April 1585 lieten de *Antwerpenaren* twee van deze *helsche werktuigen* de rivier afzakken, de eene schuit bereikte hare bestemming niet, maar barstte met een verschrikkelijk gekraak, op den linkeroever, nabij eene vijandelijke redoute van elkander, de andere bereikte de brug, toen zij in de lucht vloog, waarbij allen, die zich aldaar op het paalwerk of op de brug bevonden, het leven lieten. De lucht, meldt een Geschiedschrijver, bleef lang door de rookwolken beneveld, de vreesselijke schok, dien de grond ontving, breidde zich tot op eenen aanmerkelijken afstand uit, de

Schelde verliet hare bedding en de golven sloegen met eene onbegrijpelijke woede over de boorden heen. De ligchamen der ongelukkige slagtoffers behielden zelfs geen menschelijk voorkomen; de digte hagel van steenen en allerlei moordtuig, dien deze verschrikkelijke vulkaan naar alle zijden deed neêrkomen, doodde of verminkte een groot aantal menschen op de vreesselijkste wijze. Zelfs de Hertog van PARMA werd er ligt door gekwetst. Een ander Geschiedschrijver meldt: «de rivier ontblootte plotseling haren afgrond en slingerde het water naar beide zijden, met zulk eene hevigheid, dat in een enkel oogenblik, de forten, de redouten en de dijken waren overstroomd. Daar het doel nogthans niet bereikt was, beproefde men later een' dijk door te steken, ten einde het omliggende land onder water te zetten. De daartoe afgezondenen, onder aanvoering van den Burgemeester VAN ST. ALDEGONDE, geraakten in een scherp gevecht met de *Spanjaarden*, dat van beide zijden hardnekkig werd voortgezet en zeker ten nadeele der *Spanjaarden* zoude zijn afgeloopen, zoo niet PARMA zelf de zijnen was ter hulp gevlogen, terwijl die van *Antwerpen* daarentegen, om de invallende eb niet langer durfden vertoeven, maar terugtrokken, nadat zij omstreeks 2500 man en vele schuiten en schepen verloren hadden. Ondertusschen begon er gebrek in de stad te heerschen, en het voorbeeld van *Brussel*, *Mechelen* en *Nijmegen*, welke steden voor de *Spanjaarden* herwonnen waren, bragten het volk in oproer, dat luide begeerde, dat men over de overgave zoude onderhandelen. ST. ALDEGONDE verzette zich hier tegen zoo veel mogelijk, maar kon het niet tegenhouden, zoodat men de stad bij verdrag over-

gaf, en PARMA er den 27sten Augustus zijnen plegtigen intogt hield. Na dien tijd bleef zij altijd de zijde der *Spanjaarden* houden, en de vrede van *Munster* in 1648 en de sluiting van de *Schelde*-monden die tot in 1794 duurde, bragten aan *Antwerpens* welvaart den doodsteek toe. Keizer NAPOLEON trachtte het weder op te heffen en een nieuw leven te schenken, door de dokken te doen herstellen, schepen te doen bouwen, enz.; maar hij kon er slechts een groot tuighuis van maken, eene handeldrijvende stad werd zij niet. Toen zij in 1814 met geheel *België* en *Noord-Nederland* vereenigd werd, telde zij nog slechts veertig à vijftig duizend inwoners; maar toen ook stak zij het hoofd weder op, handel en scheepvaart begonnen te herleven, en *Antwerpen* dreigde, den ouden roem getrouw, zich ver boven *Amsterdam* te verheffen. De omwenteling in 1830 brak echter plotseling die welvaart weder af, en schoon in de laatste jaren de handel er weder is toegenomen, heeft het nog lang die hoogte niet bereikt, waarop het voor drie eeuwen was en die het, tijdens de vereeniging der *Noordelijke* en *Zuidelijke Gewesten*, heeft bezeten. — In 1830 werd de oproerige stad door den bevelhebber der citadel, den Generaal CHASSÉ, beschoten en hier en daar zeer gehavend. Twee jaren daarna ging de citadel zelve, na eene hardnekkige verdediging, nagenoeg als een puinhoop aan de *Franschen* over.

De stad telt thans omstreeks 60 à 70,000 inwoners. Onder de voornaamste gebouwen willen wij ten slotte nog iets betrekkelijk de *Lieve Vrouwe*- en de *St. Paulus*-kerk mededeelen. De eerste is een prachtig

Gothisch gebouw, dat, om deszelfs luisterrijke bouworde en fijne bewerking, door geheel *Europa* beroemd is, vooral verdient de toren de meeste bewondering, die in 1422 door den bouwmeester AMELIUS werd aangevangen en in 1518 voltooid. Dezelve is in het geheel 466 voeten hoog, en zoo schoon en regelmatig bearbeid, dat Keizer KAREL V schertsende zeide, dat men den toren van *Antwerpen* zoo mogelijk in eenen koker moest bewaren en slechts eens in het jaar vertoonen. In 1440 werd, in den nog onvolbouwden toren, een klok, die 16,000 ponden woog, opgehangen en hoewel dit nog niet veel beteekent, bij de klokken vergeleken, waarvan wij, onder de bijzondeheden van *Moskou* gesproken hebben, werd nogtans door de zwaarte het gebruik veel te moeijelijk gemaakt, dewijl er altijd 16 menschen noodig waren, om den klok te luiden. In 1540 werd een heerlijk klokkenspel in den toren opgehangen, waarmede hij nog prijkt. In den muur der kerk ziet men de afbeelding van den beroemden smid QUENTIN MATSYS, die van smid schilder werd, ter liefde van een meisje, wier vader zijn ambacht te gering achtte, om hem de hand zijner dochter te schenken, en van wiens hand in *Antwerpen* vele gedenkteekenen zoowel in ijzer, als in schilderwerk zijn over gebleven. De kerk zelve is 500 voeten lang, 250 voeten breed en 360 voeten hoog; behalve door brand, heeft zij vooral in 1797 door de plundering van het gemeen te lijden gehad. Zij prijkt met eene schoone graftombe van AMBROSIO CAPELLO, een' Bisschop van *Antwerpen*, met eenen heerlijk gebeeldhouwden kansel van VERBRUGGEN en met onderscheidene heerlijke schilderijen van RUBENS. De waarde der kostbaarheden, beelden

en schilderwerken, in deze kerk, bevat, rekent men 50 milliœnen guldens.

De *St. Paulus*-kerk, van welke de nevensgaande plaat eene getrouwe afbeelding geeft, is insgelijks eener bijzondere opmerking waardig. Zij behoorde vroeger tot het klooster van de Dominikanen, werd in den jare 1246, op kosten van HENDRIK III, Hertog van *Braband*, gesticht, en door den *Regensburger* Bisschop, ALBERT *den Groote*, ingewijd. Na reeds eenmaal (in 1547) vernieuwd te zijn, werd zij in 1679 door den bliksem in brand gestoken en geheel tot asch verteerd. De tegenwoordige kerk is in het laatst der 17de eeuw gebouwd, en heeft minder dan andere *Antwerpsche* kerken, van de schendende hand der Fransche Republiekeinen te lijden gehad. Onder het beeldhouwwerk roemt men inzonderheid het Hoofdaltaar, door VERBRUGGEN vervaardigd, het beeld van *St. Paulus* door M. A. CAPELLO, de *St. Rosa* door A. QUELLIJN, en de *H. Maagd der smarte* van BAURSCHIET; veertien schilderstukken, die de hoofdgebeurtenissen uit de geschiedenis van den Heiland voorstellen, zijn meesterstukken van RUBENS, VAN DIJCK, JORDAENS, VAN BAELEN, DE VOS, FRANCK en anderen. De schilderij, voorstellende de *zeven werken der barmhartigheid* is het werk van TENIERS *den oude*, en wordt algemeen geprezen, gelijk mede de schoone tafereelen van CELS, QUELLYN DE CRAIJER en QUARTEMONT. Het orgel staat voor een der fraaiste en beste van *België* bekend. De buitenzijde der kerk word ontsierd door den bekenden *Calvarie-berg*, eene reusachtige, maar lompe voorstelling van het lijden van CHRISTUS, en van de vlammen van het vagevuur, waarvoor de

DE SINT PAULUSKERK TE ANTWERPEN.

Antwerpenaren eenen onbeperkten eerbied koesteren.

Verder verdient in *Antwerpen* eene bijzondere opmerkzaamheid het stadhuis, dat men in 1560 begon te bouwen, maar dat pas voltooid, geheel instortte, waarna men het op nieuw optrok, gelijk het nog gezien wordt; alsmede de beurs, omstreeks 1531 gesticht, die tot voorbeeld heeft gestrekt voor de beurzen van *Amsterdam* en *Londen*, beide voor eenige jaren, de eerste door de hand des sloopers, de tweede door het geweld van het vuur, vernield.

INHOUD.

AMSTERDAM	Bladz. 1 en 40.
HAARLEM EN DESZELFS OMSTREKEN	» 24.
DE KASTEELEN ELTZ EN FRUTZ-ELTZ	» 36.
ILLYRIË	» 53.
MOSKOU	» 67.
JERUZALEM	» 87.
BATAVIA	» 102.
BRUSSEL	» 118.
GERNRODE	» 130.
BULGARIJE	» 133.
ARNHEM	» 160.
ANTWERPEN	» 176.

D. H. FIKKERT, Boekhandelaar te Amsterdam, heeft uitgegeven:

I. A. RADIJS. Christelijke Morgenoverdenkingen aan Huiselijke stichting gewijd, vrij naar het Hoogduitsch bewerkt. . . . . *f* 1.80.
Op best velin papier in nette cartonnen band. *f* 2.50.

II. De avond des levens. Een dagboekje voor bejaarde Christenen . . . . . . *f* 0.60.

III. Over volksverhuizingen in het algemeen en over die naar Noord-Amerika in het bijzonder. Een ernstig woord aan alle vrienden des Vaderlands, vooral in betrekking tot het geschrift van de Heeren BRUMMELKAMP en VAN RAALTE. . . . . . . *f* 0.40.

IV. De Stephanische Landverhuizing, eene waarschuwende proeve van Geestelijk bedrog. . . *f* 0.40.

V. A. KREITMAIR, Iets nieuws over het gebruik der brillen, ter behartiging voor iedereen. . *f* 0.30.

VOOR JONGE LIEDEN.

VI. De pleegdochter, of de zegepraal der kinderliefde, met twee keurige staalplaten, in nette cartonnen band. . . . . *f* 0.85.

VII. De levensloop van een paard, of waarom mag men geene dieren plagen, met negen gekleurde platen, naar teekeningen van HORACE VERNET, in nette cartonnen band. . . . . *f* 0.85.

VIII. STEENBERGEN VAN GOOR Jr., Door ondervinding wordt men wijs, of de lotgevallen van FRANS PEL, een boekje voor knapen, met platen. . . . ƒ 0.75.

IX. Reizen en Lotgevallen van JAAPJE PALM, met vier gekleurde plaatjes. . . . . ƒ 0.75.

X. J. F. L. MULLER, Vergeet mij niet, met acht gekleurde plaatjes. . . . . ƒ 0.50.

XI. ——— Dat zij u behagen, met acht gekleurde plaatjes . . . . ƒ 0.50.

XII. De Nijverheids-spiegel, A. B. Boekje voor vlijtige kinderen, met zeven-en-twintig plaatjes. . ƒ 0.30.
Hetzelfde boekje gekleurd. . . . . ƒ 0.40.

ha